

# САЛЛААТ АБАТА

Иккис кинигэ

ЗАПОРОЖИЕ УОННА ХАРЬКОВ  
ХАЙЫСХАТЫНАН ИННИКИ КИРБИИГЭ

Сэһэн

Валерий Николаевич Попов, Терентьев  
Гаврил Егорович - Лям, Игнатъев Алексей  
Алексеевич, Пахомов Александр Ильич,  
сэһэргииллэриттэн Уйбаан Александров су-  
руйуута.

Дьокуускай\*2024

УДК 821.512.157-32 Александров  
ББК 84(2=634.1)6-44

Попов Валерий Николаевич-Тунгус, Гаврил Терентьев - Лям,  
Алексей Игнатьев, Александр Пахомов. Сэһэргииллэриттэн  
Александров Иван Парфеньевич суруйуута

**Саллаат аҕата** : [сэһэн) Валерий Попов, Терентьев Гаврил  
Егорович, Игнатьев Алексей Алексеевич, Пахомов Александр  
Ильич, Иван Александров. - Дьокуускай : СМИК-Мастер.  
А46 Полиграфия, 2024. - 192 с.  
Агентство СІР НБР Саха

УДК 821.512.157-32  
ББК 84(2=634.1)6-44

Дойду көмүскэлигэр диэн саа-саадах тутан туруммут  
эр дьоммутугар, уолаттарбытыгар махтанабыт уонна эрээн  
күүтэбит.

*Попов Валерий Николаевич сэһэниттэн  
Александров Иван Парфеньевич суруйуута*

**“Саллаат аҕата” сэһэн. Иккис кинигэ.**

Бу кинигэбэ Валерий Попов, Алексей Игнатьев, Гаврил  
Терентьев, Александр Пахомов сэһэргииллэриттэн СВО-ба  
бииргэ сэриилэнэ сылдьар араас омук дьоно, сэргэстэнэ  
чаастарга сылдьар саха сириин уолаттара кэпсэнэллэр.

Олор эрэ буолуо дуо?, Донескай, Луганскай, Харьковскай  
хайысханнан сылдьар хорсун саха сэрииниттэрэ сэһэннэ  
кирдилэр.

На обложке фото Попова В.Н.

Бэс ыйын уон күнэ, икки тыһыынча сүүрбэ түөрт сыл.

Сэрии дьоно аны күһүн буолуохтаах Амыарыка президенин быыбарын, - Бу быыбарга киһилии киһи Амыарыка президенэ буолаарай, сэриини тохтотоорой?- диэн күүтэр.

Амыарыка президенин дуоһунаһыгар бу быыбарга икки киһи быыбар күрэһэр кыттар буолла. Билигин олорор президент Джо Байден уонна ааспыт кэмнэ президеннээбит Дональд Трамп.

Байден Трампы быыбар иннигэр хаайыыга түбэһиннэрэ сатыыр. Суукка хоттордо да Трамп сүүс сылга хаайыыга түбэһэр. Кини сууттанар дьыалата диэн “Кистэлэн докумуоннары” дьиэтигэр илдьэн уура сыппыт. Присяжнайдар сууттарыгар хотторбута. Ол суукка барыта демократтар түбэһэн сууттаабыттара. Верховнай суукка ааһыммыта, онон бакаа босхо сылдьар. Амыарыка президенин быыбарыгар сууттана сылдьар, хаайыыга да олорор киһи кыттар бырааптааҕа Дональд Трамп быыбарга кыттарыгар кыах биэрэр.

Джо Байден уола наркоман. Подделка докумуонунан бэстилиэт атыыласпыт. Сууттанаары сылдьар. Байден бэйэтэ эмиэ “Сэкириэтинэй докумуоннары” гараһыгар, дьиэтигэр ыһан сытара көстөн тахсыбыт. Камераҕа устан ылбыттар. Дональд Трамп-Быыбарга хотуом да Байдену сууттаан сүүс сылга хаайыыга ыытыам - диэн саанар.

Байден Трампы сууттата сатыыра сыыһа курдук. Буруйа суох киһини хаайтара сатыыр буолан дьон үксэ, - Трамп диэки куоластыыбыт - диэн сылдьар.

Владимир Путинтан - Бу икки киһиттэн хайалара президент буолара Россияҕа ордугуй? -диэн ыйыппыттарыгар - Джо Байдена ордук. Кини төрүт политик, онон кини хас хардыытын, тугу гыныахтааҕын эрдэттэн анаалыстаан билэбит.

Трамп коммерсант, онон кини сарсын тугу толкуйдаан оноруо биллибэт - диэбитэ. Трамп аптарытыата ити этии кэннэ тутта харыс үрдүү түстэ дииллэр. Владимир Путин Дональд Трамп быыбарга кыайарыгар сыаллаан эппит тыла буолуон сөп.

# Саллаат абата

## Иккис кинигэ

Биир күн рота хамандыыра Валерийга сүүрбэччэ саастаах нуучча уолун блиндаһыгар ажалан туттарда.

- Эдэр уолаттары бэйэтин оёолорун курдук көрөн, бэрийтэлээн илдэ сылдьарын иһин ажаллахтара буолуо? - диэн сэрэйэбин эрэ. Ротнай - "Тунгус", парня постоянно держи за собой, научи выжить на войне - диэбитэ. Ол уола Хабаровской куораттан сылдьар Кирилл диэн уол. Кирилл көрүнүнэн сааа оёуоланы бүтэрбит оёо курдук көрүннээх, отой эдэркээн уол. Барыттан бары, синэрээт, миинэ эстэриттэн, ааһар дроннартан куттанан хараба төгүрүйэр, хаптас гына, сааа сатыыр мөккүөрдээх. Сааа кэлэн сэрии тыаһыгар үөрэнэ илик уолга туох барыта кутталлааба биллэр. Сотору кини да үөрэниэ. Кирилл Валерийга кэлбит күнүгэр кинилэри эрдэ киирэннэр, ылан баран хаалларан баран тахсыбыт опорниктарын, "Дачаны" разведкалата биэс киһини ыппыттара. Ол биэс разведчик киһи иһигэр Валерийдаах Кирилл эмиэ бааллар.

- Мне страшно, почему я сюда приехал - диэн мунатыа сылдьар уолу, онтон-мантан, кыраттан куттанан туора сүүрэн тахсан миинэбэ үктүө, сааан турар растяжканы таарыйан дэннэниэ - диэн Валерийга эмиэ туһунан куттал.

- Не волнуйся, не бойся, держись за меня, не оставай от меня - диэн аптамаатын ытыалаһардыы бэлэм тутан, бастаан баран хаамаан иһэн уолугар онон сибигинэйэн, уоскутар аакка сылдьар.

Разведчиктары халлаан борук-соругар, дрон көтө, миномет ыта илигинэ, бэйэтэ эрэ билэр ыллык суолларынан сирдээн кизэн бааһыналары түргэн сүүрүүннэн туорааталаан бу иһэллэр. Даачаларын чугаһыгар, лесополаса хойуу маһын сэбирдэбинэн хаххаланан, сэрэниин сэрэнен, аргыйы, тыас-уус иһиллээн тохтуу-тохтуу тыаһа суох үктээн хаамаан иһэн эргиллэн уолун көрбүтэ уола аптамаатын предохранителин туруоран, аптамаатын сомуогун тарбагынан бигээн, кини көхсүн тирээн, сирэйэ-хараба туран, кыра хамсааһын буолла да чыыбыһын тардарга бэлэм иһэр эбит.

- Туох эмэ, кыра да хамсааһын буоллабына соһуйан бу уол киһини ытыыһы - диэн тохтоото, уолун диэки хайыһан туран, сэрен диэн сөмүйэтин уоһугар сыһыары тутан көрдөрдө. Уола, - Туох эрэ буолар буолла быһыылаах - диэн куттанан буолуо, чыпчылыйбакка, тыыммакка да кини диэки көрөн турар. Аптамаат ствола Валерий

түөһүн көрөн чөнөрүйэн, субу уотунан уһуурардыы турар. Тирээн турар аптамаат уоһун сэрэнэн туора аста. Аптамааты аргыйы уолтан бэйэтин диэки тардан чугаһатан баран предохранителін түһэрдэ уонна уолугар сибигинэйэн, - Ты по-осторожней, меня пристрелишь, автомат на предохранитель не ставь - диэтэ. Оннук дачаларыгар лесополосаннан, хохуоллар хаалларбыт окуопаларынан хаххаланан, сорох сирдэргэ сыллан тийбиттэрэ биир да бүтүн дьыэ ордубатах. Артиллерийа, миномет барытын урусхаллаан үөдэн-таһаа онорбута ыһылла сытар. Били бастаан кэлэн баран Крокодил Геналаахтыын киирэн сыппыт дьыэлэрэ кппииччэ оһобун элээмэтин кытары көндөй истиэнэтэтин тобоһо эрэ турар. Бу сири сэриитэ суох да буоллар, ылан баран тахсан биэрбиттэрэ сөп курдук эбит. Хохуоллар киирэ сылдыбатахтар, ол оннугар ким да суох сири дэлби артиллерийаннан, минометунан сэриилээбиттэр. Дронунан көрө, барытын билэ көрө сылдыар эрэри тоһо оннук гыммыттара эмиэ туһунан боппуруос?

Аргыйы сыбдыа сылдьан барытын эргийэн, хохуоллар киирэ сылдыбатахтарын көрөн баран соннук бэйэлэрэ сытар опорнай пууннарыгар этэнгэ төннөн табыстылар. Бу разведкаһа кинилэр үс хонук сылдьан тахсыбыттара.

Разведкаттан тахсаат батсаапка уола ыппыт суругун көрөн баран сүрэһэ мөбүл гына түстэ. Уола Албан үс хонуктаабыта, кини разведкаһа барбыт күнүгэр :

- “Папа, я очень люблю тебя!” - диэн суруйан ыппыт.

- Албан, оһом барахсан тоһо манньк суруйда?, туох буолла?, мээһэ итинник суруйуо суохтаах этэ - диэн санаа бөһөһө түстэ. Хас да күн,- Уолум туохха эрэ түбэһэн дуу, түбэһээри гынан дуу итинник суругу ыппыт буолуохтаах - диэн утуйбат, биир сиргэ таба олорбот буолла.

Уола оһо эрдэбинээбитин, улаатан испитин, улаатан бииргэ дьыэ тутта сылдыбыттарынан субу соторутаабы курдук санаан уйадыан ылар. Ити суругу тутуобуттан куруук батсаабынан уолуттан солун, сурук күүтэр, онто ньим курдук, уу чуумпу.

Оннон муучу, сүрэх бааһа буолан утуйар-утуйбат, аһыыр-аһаабат сырытта. Хаһыс да күнүгэр Ростов куорат госпиталыттан Албан үрдүнээһи уола Игорьһан батсаабынан - Албан манна госпитальга баар, икки атаһар, икки илиитигэр араанныы буолан сытар - диэн сурук кэллэ. Быраата араанныы буолбутун истээт тутта ийэтинээн кэлэн көрө-хараһа сылдыаллар эбит.

Кэлин Валерий уола Игорь кэпсээбитинэн Албан арааннын буолбута манньк эбит.

Түөрт уон түөрт штурмовик өстөөх инники кирбиитигэр наступлениеҕа киирэн сэриилэһэ сытар сиригэр комбаттара биэс киһини көмөҕө ыытарга санаммыт.

- Сэриигэ уһуннук сылдыбыт, уопуттаах дьону киллэртиэххэ-диэн кэпсэтии буолбут. Көмөҕө киирээччилэр УАЗ массыынаҕа олорон хохуоллар минометунан көрөн ыта сытар сирдэринэн киэн бааһынаны угуордаан, асфальт суолунан сүүрдэн тийиэхтээхтэр. Комбат уопуттаахтар диэн Албаны, Маҕараһы уонна өссө үс киһини ынырталаан ылан баран - Передовойга сэриилэһэ сытааччыларга көмөҕө киирин!- диэн хамаандаһабыта. Түөрт уонтан тахса киһи штурмна киирэн кыргыһа сытар сирдэригэр биһиги дьоммут аптамааттарын, пулеметтерин тыаһа сэллээн, бүтэһигэр отой да сүппүтэ. Сэрии тыаһын кэтии, истэ сылдыбыт дьон, - Кыргыһа сылдыар дьоммут сордоохтор бүттүлэр, бары кыргыһы толоонугар оҕуннулар - диэн сүрэхтэринэн сэрэйэ сылдыбыттара. Онон бу кыргыһа киirii кинилэргэ эмиэ бүтэһик киiriiлэрэ буоларын бары тутта сэрэйбиттэрэ.

Албан - Бу кыргыһа киiriiттэн уонна тыыннаах тахсыбаппыт - диэн тутта дьонугар быраһаайдаһан, батсаабынан сурук ыыталаабыта. Бирикээс ылбыт дьон бары да оннук дьаһанан, дьоннорун кытары быраһаайдаспыт буолуохтарын сөп.

Кинилэр барбаппыт диэн утарсар кыахтара суоҕа, сэриигэ байыаннай бирикээс диэн мөккүһүллүбэт, утары санарыллыбат дьыала. Дууһаларын иһигэр төһө да ыараханнык ылынналлар бэһиэн тутта хомунан, төһө кыалларынан элбэх ботуруон, граната ылан барарга бэлэмнэнэ охсубуттара.

- На машине! - диэн хамаанда буолбутугар бу орто дойдуларыттан быраһаайдаһан күп күөбүнэн чэлгийэн, кыра, сиккиэр тыалга тэлибиири туар кэрэчээн, манан хатыннар сэбирдэхтерин, түгэһэ биллибэт сырдык киэн халлааны эргиччи, быраһаайдаһардыы көрбүттэрэ, ол кэннэ эргэ УАЗ массыынаҕа бирикээс толоро барардыы олорунан кэбиспиттэрэ. Түөрт уон түөрт хорсун байыас кыргыһа киирэн охтубут сирдэригэр тийбиттэрэ буоллар кинилэргэ дьыала хайдах эргийэн тахсыа биллибэт этэ, быһа сэрэйдэххэ двухсотай буолан онно хаалыахтаахтара, кырата арааннын буолан тахсыахтарын сөп этэ. Ону да бу киэн бааһынаны ким эрэ, тугунан эмэ туоратан этэннэ таһаардаҕына. Модьу сүрэхтээх, оччолоох өлүүнү-сүтүүнү көрбүт дьон эргэ массыынаҕа

олорон инники кирбиигэ сэриилэнэ сытааччыларга, өлбүттэрин-  
тыннаахтарын билбэтэллэр да көмөҕө ыстаннарбыттара.  
Массыыналара кыргыһы буола турар сириҥ диэки харса суох,  
сүрдээх түргэнник көтөн иһэн аһаҕас сиргэ, бааһына ортотугар  
эмискэ мотуора алдьанан эбитэ дуу?, умуллан ньимис гыммыта,  
хорус гынан туран хаалбыта. Кырдыгыҥ эттэххэ массыына  
умуллуута “Маҕарастан” уратыларга таһара бэлэбин курдук, иккис  
төрөөбүт күннэринэн буолбута диэххэ сөп. Саха хорсун киһитэ  
“Маҕарас” барахсан бастагы миинэ эстиитигэр өлөрдүү табыллан  
массыына аттыгар охтубута. Асфальт суолга, киэн бааһына  
ортотугар умуллубут массыына өстөөх артиллерийата, миномета  
ытарыгар субу көстөн турара. Синэрээттэн, миинэттэн хайдах да  
куоппаккын, дрон курдук халбыйбаккын.

- Массыына оҥоһуллуор дылы аны дрон кэлиэ - диэн Албан  
массыына кэннигэр халбыйан ытардыы бэлэм турдабына эмискэ  
икки польскай миинэ синэрээтэ кэлэн аттыгар түһэн эстибиттэрэ.

Албан госпитальга сытан аҕатыгар ол түгэни кэлин, арыый  
бэттэх кэлэн баран манньк кэпсээбитэ:

- Видел как два снаряда летели прямо на меня безшумно. Вижу  
серебристые концы и подрыв. Белая вспышка, вторая вспышка. Обе  
ноги осколком срезало, одна нога неестественно болтается. Обе  
руки тоже ранило. Как эти два польских снаряда ударила, я раненый  
отполз от асфальтовой дороги в траву. Я знал о том что при взрыве  
мины или снаряда крошки асфальта получают дополнительным  
осколком, которые могут убить или ранить человека. Я не успел  
предупредить их об этом. Раздались еще взрывы. Один сорока  
пятилетний мужик саха, позывной “Магарас” сразу погиб, трое  
оставшие спрятались под разбитый БТР. Их миномет все равно  
достал. Все трое трехсотые. Я поставил себе обезбаливающий  
укол. Через пять минут, как меня ранило, подъехал парень на  
мотоцикле с коляской и забрал с поля.

Кэлээскэ мотоциклаах хорсун киһи бэйэтэ өлөрүн кэрэйбэккэ  
сүүрдэн кэлэ охсон миномет, артиллерийа ыта сытар сириттэн  
араанныы буолбут байыастары таһаартаабыт.

Валерий эрдэттэн туох эрэ буоларын дьон утуйа сытан  
түһэн көрөн дуу, бэйэлэрэ эттэринэн-хааннарынан сэрэйдэн  
дуу, билэллэрин көрөр этэ. Туох эмэ буолаары гыннахтарына  
эрдэттэн мөлтөөн, уоттара-күөстэрэ умуллан, саналарыттан матан  
хаалааччылар.

Уола Албан да тугу эрэ түүһэн дуу, мунур уһукка тийһэн дуу,

- “Папа, я очень люблю тебя!” - диэн, - бүтэһигин, миигин кытары быраһааайдаһан ыппыт суруга быһыылаах - диэн сэрэйэ санаан сүрбэ ыалдыбыта. Кыра уолуттан сурук кэлиэр дылы уолун, Албанын эрэ санаан тахсыбыта да, хайыыр да кыаба суоҕа.

Валерий уола госпитальга сытарын, ийэлээх убайа көрө-харайа кэлбиттэрин истэн үөрэ, сэргэхсийэ түстэ.

- Арааннын да буолтун иһин уолум тыыннаах!, барыта этэннэ буолуо! Билинни медицинэ күүстээх, эмтээн атабар туруоруо! Хата уолум Албан итиэннэ сэриилэһэн бүтүө, бэйэм да, контрагым бүттэбинэ дьиэлиэм - дии санаабыта.

## **Оборуона министиэристибэтигэр уларыыылар**

Президеһмит Владимир Путин инагурациятын кэннэ үс хоһоот Россия саһа правительствотын саһалыы таһыы саһаланна. Оборуона миниистиринэн олорбут Сергей Кужугетович Шойгу оннугар Андрей Рэмович Белоусов диэн саһа киһини анаатылар. Экономист Андрей Белоусов оборуона миниистирэ буолуон иннинэ, эрдэттэн оборуона министиэристибэтин ис өттүн, харчы уорулуутун үөрэппитэ, хаһыспыта эбитэ дуу, эрдэттэн ФСБ-лар кэтии сылдыбыттара дуу?, тута, миллиардынан үбү уоран сизэбитин арыһан Тимур Иванов диэн генералы туттулар. Юрий Кузнецов - Оборуона министиэристибэтигэр отдел кадров салаһан олодор генерал-лейтенант тутулан хаайылынна. Собуруу байһаннай уокурук 58-с армиятын хаһаандаһыы сылдыбыт Иван Попову 1700 туонна оборуона тутуутугар аһаммыт, уопсайа 130 мөлүйүүн суумалаах тимири уоран атыылаабыта арыллан эһиэ хаайылынна. Икки генерал дьахталлары туһут сурахтара иһиллэр. Соһотох Татьяна Шевцова диэн генерал-майор дьахтар отут миллиард харчыны уорбута билиннэ. Бүтэһигэр Генштаб начальниһын солбуйааччы Вадим Шамарин улахан суумалаах бэриһ харчы ылан тутулунна. Оборуона министиэристибэтин харчытын уорууга кыттыһастаах элбэх киһи омуһ сиригэр күрээтилэр.

Оборуонаҕа диэн бэриллэ турбут үтүмэн үптэн саһамы кыра уорууну кылгастык кэһсээтэххэ биирэ маннык:

- Армия наадатыгар “Азарт” диэн радиостанцияны ыларга 18.5 миллиард солкуобайы көрбүттэр. Генеральнай штаб начальниһын солбуйааччы, генерал Халил Арслановка Ярославскай собуот дириэктэрэ - Ити саһааһы миэхэ аһал- диэн уон икки мөлүйүүн солкуобай харчыны биэрбит. Собуот дириэктирэ саһаас ылан

баран рацияны бэйэтин собуотугар онорторо сатаабатах. Уон икки миллиард солкуобай харчыга чэпчэки сыаналаах кытай рациятын аҕалан собуотугар таннаран Россия армиятыгар биэрбит. Ордубут алта анаар миллиард солкуобай харчыны генераллыын үллэстибиттэр.

Сэриилэхэ сытар Россия армиятын салайар генераллар оборона министриэристибэтигэр ананан кэлэр үптэн сүүһүнэн миллиард солкуобайы уораннар Россияҕа хаһан да буолбатах улахан, государство харчытын уоруу тахсан арылынна. Ол уоруу түмүгэр эбит, инники кирбиигэ сэриилэхэ сытааччы саллааттарга туохтара да тийиммэт буолан боростой норуот, волонтердар үбүлээн, көмөлөһөн барбыттара. Биир да баай олигарх сэриилэхэ сытааччыларга көмөлөспүтүн туһунан иһиллибэтэҕэ. Генераллар армияларын кыһалҕатыгар кыһаллыбатахтара. Чааһынай байыаннай хампаанньа салайааччыта Евгений Пригожин Владимир Путинна - Оборона министриэристибэтин көр, уораллар, коррупционердар мустубуттар - диэн этэ сатаабыта кырдьыга көстөн тахсыбыта.

Саһа оборуона миниистирэ Андрей Белоусов үлэтин, “Сыһыахха сөп- албынныахха сатаммат” - диэн кынаттаах тылтан саҕалаабыта. Бу боростуой тыллар саллааттар санааларын өрө көтөхпүтэ. Араас фроннар инники кирбиилэриттэн,- “Сыһыахха сөп-албынныахха сатаммат” - диэн илиис кумааҕыга боростой уруучуканнан суруллубут сурук тутан окуопаҕа турар саллааттар хаартыскалара тарҕаммыттара.

Уурайбыт оборуона миниистирин, Сергей Кужугетович Шойгуну иннигэр туох күүтэрэ буолла, хаайыахтара дуо?, салайан олорбут дьонун хонтуруоллаабатах буруйдаах дьынэр кини буоллаҕа, бириэмэ көрдөрүө!

Тэлэбииһэргэ Игорь Евгеньевич Конашенков диэн генерал-лейтенант күн ахсын, - Фронт бары өттүгэр кыайан иһэбит - диэн кэпсиир этэ. Биир күн Ютуб каналга - Миэхэ маны аах- диэн сурук кэлэр этэ, ону ааһан иһитиннэрээччибин. Дьыннээх балаһыанньа фронна уустук, өлүү-сүтүү элбэх, ону кэпсээбэт этим, фронт лиинийэтигэр уустук балаһыанньа барыта эрдэ салайан олорбут генераллар сыһаларыттан - диэбит курдук Россия норуотугар билинэр, бырастыы гыннарар курдук эттэ. Евгений Конашенков ол кэннэ тэлэбииһэргэ тахсыбат, кыайыы туһунан кэпсээбэт буолла. Саһа миниистир арааһа,

- Дьону албыннаама - диэн тохтотто быһыылаах.

Запорожиеба артиллерийа уонна дрон сэриитин аахпатахха чуумпу турар. Батсаапка бу кэмнэ Күндэйэ киһитин Алексей Игнатьев , “Фронтан солуннар” диэн суруйуута табыста.

### **Фронтан сонуннар**

Олунньу 10 күнүгэр инники кирбиигэ, хохуол опорнай пуунун ылардыы наступленияба киирэн истэхпитинэ эмискэ хохол бүлүмүэтэ тобута ытыалаан “Галург” диэн позывнойдаах табаарыспытын тыла суох охтордо, эбиитин дрон атаакалата, нэһиилэ төптөрү куотан табыстыбыт.

- “Оо, оптикалаах, снайперскай СВД-лаах киһи” - диэх айылаах. Бүлүмүөтүнэн ыта сытар хохуол илээти киһи таабы устуо эбитэ буолуо...

Киһибитин охтубут сириттэн өссө да кыайан таһаара иликтэр, хаар, самыыр анныгар сытыһа сыттаба...

Кыһыйбыт иһин хайыыр да кыах суох.

Муус устарга халлаан күүскэ итийэ сырытта, отут кыраадыс итии күннэр буолуталаата, онтон бу ыам ыйа сөрүүн турар, түүнүн күүскэ тонорон, сорох от, сэбирдэх үлүйдэ. Бу дойдуга бурдук, оёуруот аһа уурайда. Сахабыт сирин уолаттара, сапердар, сотору-сотору хохуоллар муннуларын анныгар киирэн тахсаллар.

Инньэ олунньу ыйга охтубут байыаспытын сол да кыайан таһаарбатыбыт. “Галург” диэн позывнойдаах, ыал аёата, оёото сири кытта сир буолан бүттэбэ. Разведчик уолаттар, - “Галург” сытар сирэ хорутуллубут буола курдук синэрээтинэн, миинэннэн тобута ытыллан бүппүт, киһибит кырамытата да көстөрө саарбах - дииллэр.

Комбриг биһиги уолаттарбытыгар, - Саатар кырамытатын булан таһаарарга - сорук туруорбут. Суй аһаёас, пулемет, миномет өнөйө сытан ытар сирэ. Саха уолаттара, “Север Һааска”, “Кот Ника”, “Кулар Олег”, - “Хайдах киирбит киһи” - дэһэллэр, тустаахха ыарахан дыһаһал. Түүн кириэхтэрин түүн хараһаба да тепловизорынан көрө сытан таах тэһитэ ыталлар.

Таанканы тохтотор бетон пирамидалары тиэйэр “Уралбытыгар” камикадзе дрон түһэн икки киһи 300-й, “Текила” уонна “Турга”. Хата противоосколочнай костюм, броник, шлем кэтэ сылдыбыт буоланнар бааһырыылара халымыр.

Аргы содулуттан сылтаан Нерюнгриттан сылдыар киһибит ыарахан туруктаах, 300-й, аргылаан айдаарсан баран быһахтанан

турбут, онон бииргэ аһаабыт киһититтэн аптамаатынан ытыллыбыт. Бииргэ аһаспыт киһитэ, Хаандыгаттан сылдыааччы “Шторм”, штрафбатка ыытылынна. Онтон “Штормтан” тыыннаах эргиллэрэ туһунан боппуруос, наһаа бөдөн-садан, передокка сылдыбатыах, сэриигэ туох да уопута суох, эбиитин атабынан өлөр мөлтөх. Дьэ ситинник, сылдьан эриэх уолаттар аһы утахтан сылтаан тэмтэрийэн хааллылар. СВО-ҕа сылдьар уолаттар кытаатын, этэнгэ буолун, чөл олохтонун! арыгыны кытаатан иһимэн!

## Ыам ыйа

Алексей сэрии сабаланыабыттан кэриэтэ сылдьар буолан табаарыстаспыт дьоно элбэх. Ол дьонноруттан сорохторун туһунан кини манньк кэпсиир:

- Бырааппыт Вася, “Яков” диэн позывнойдаах. Эдэр, үөрэхтээх, аан дойду улахан, алмаас хостуур тэрилтэтигэр “Алросаҕа” механигынан үлэлээбит буолан элбэх билиилээх уол. Ол иһин таба көрөннөр кинини штабка ылан көмпүүтэргэ үлэлэтэ сылдыбыттара. Ону уол штаб үлэтиттэн тэнийбэккэ бэйэтэ рапорт суруйан передокка, сэриигэ киирбитэ. Вася бплаш-ник, сапер бэрдэ буолла, уол оҕото, сытыы-хотуу, хорсун. Хохуол танкатын уматан орден “Мужества” ылбыта, кыра наҕараадата элбэх. Хорсуна бэт буолан быһах биитигэр хаама сылдьар киһи. Уолу харыстааммыт, - Сөп буолуо, штабкар төнүн! - диирбитин истибэт. Вася, “Яков” бэйэтэ Мэнэ Ханалас улуһуттан, Аллараа Бэстээхтэн сылдьар.

Сэриигэ тыыннаах сылдьарга хайаан да аттыгар сарын сарынна өйөһөн, эн да, кини да харабын далыгар сылдыһар эрэллээх уонна үчүгэй, истин, түргэнник көмө онорсо охсор доботтордоох буолуохха наада. Оннук доботторбуттан биирдэрэ Сахалин киһитэ “Костыль”:

- Табаарыһым “Костыль”, улахан, бөдөн киһи, ытыһын көрүүн этэ, эһэ баппабайын курдук. Сутуруга, биэс тарбабын хам туттабына улахан кубаалда курдук буолар.

- Тоғус уонус сылларга бандьыттыы сылдьан бу сутурукупунан элбэх төбөнү үлтүрүппүтүм - диэн передокка сытан сэмээр быктаран кэпсээчи. Кини ол буруйун сабынаары уонна - “Государствобар тугу да көмөлөспөтөхпүн!” - диэн санаа үүйэ тутан бу СВО-ҕа кэлэн сылдьар. Нуучча боростойо “Костыль” манна кэлбитэ диэн харчы туһугар буолбатах. Ол туоһутунан араанныын буолбутугар ылбыт үс мөлүйүөнүттэн иккитин оҕо дьиэтигэр биэрбит.

- Биирин ыһан-тобон, дэлби аһаан кэллим - диэбитэ. Иккиһин уопускаба бара сылдыбыта. Ол бара сылдьан харчытын үксүн кыаммат дьонно түгэппит. Ойох, оҕо-уруу суох, мас көнө киһи кэпсиирэ кырдыгын итэҕэйбэтин.

Биир табаарыстаспыт киһитэ “Халк” диэн поэтическойдаах, тылын умнубут, сүтэн, симэлийэн эрэр коряк омок. Камчаткаттан сылдьар. УР - щик, хаарыан уол аргылаан быһабынан түөртэ көхсүгэ анныыллан ыарахан туруктаах госпитальга сытар. Үлэһит бэрдэ, мунура биллибэт күүстээх киһи. Механик водитель .

Өссө биир доҕоро “Терек” диэн поэтическойдаах минометчиктар роталарын хамандыыра. Бэйэтин байыастарын туһугар ууга да, уокка да киирэргэ бэлэм киһи.

Биир чугас киһитэ, бэйэтин ротатын байыастарын оболорун курдук көрө-хараһа сылдьар “Португалец” диэн поэтическойдаах мобилизованнайдар роталарын хамандыыра.

Володя, “Доктор” диэн поэтическойдаах, врач, хирург...

Пусть земля тебе будет пухом... Эһэлээх кэмнэ дьону эмтээн быһыһы сылдыбыт киһи. Но это война... Ты был другом... Самым добрым...

Итинник ааба турдахха бииргэ сарын-сарынна өйөһөн, добордоһон сылдьар дьоннун ааһан сиппэккин.

Украина сиригэр түүн илэ сылдьар абааһы элбэх эбит. Дьинэр биир да сэрии тумнан ааспат сиригэр буруйа суох да өлөрүллүбүт бу дойдуга хара баһаам буолуохтаах. Сир-халлаан ыккардыгар хараллыбакка хаалбыт дьон дууһалара түүн туран, охтон баран хаалбыт сирдэрин кэрийэн эрдэхтэрэ.

Оннук абааһылаах биир түгэнтэн кылгастык кэпсээтэххэ манньк:

- Биирдэ сана сир сэрйилээн ыллыбыт. Хас да буолан ойуур иһигэр, эргэ үүтээн баарын булан тохтоотубут. Аһаҕас халлаан анныгар хонуохтааһар манна хонуохха, кэм сарайдаах аата сарайдаах дэстибит. Үүтээммит муосталаах, түннүк дуомнаах, сарайдаах. Халлаан сырдыгар ас астанан аһаан баран харанарыта чүмэчини саба үрэн наараларынан сытан утуйуу буолла. Дьэ доҕоор утуйан эрдэхпинэ таһырдыа сана-ингэ бөбүтө буолан хас да киһи айманан кэллэ. Аан аһылынна-сабылынна, кирири -тахсыы буолла. Киирэр-тахсар дьон бэйэлэрэ көстүбэттэр. Саналара күргүйдүүр, - Мантан барын! - диир курдуктар, ол эрэри саналарын эгэлгэтэ иһиллибэт. Утуталаабатылар, утуйан бараары,

нуктаары гынныбыт да көстүбэт дьон хабарбалаан бараллар, онон көстүбэт күүстэри кытары тутуһуу бөҕөтө буолуталаатыбыт. Тыыммытын хаайан өлөртүөх курдуктар. Күүстэрэ да бэрт, иннэ гынан бары утуйбакка олорон хоннубут. Сарсыныгар сарсыарда аһыы олорон, сорохторбут, куттаммыт өттүбүт, - Атын сиргэ баран мас төрдүгэр да хонуохха - дэстилэр. Сорох куттамматах өттүбүт, - Туох издээнэй доҕор?, манныкка үйэбитигэр түбэспэтэхпит, хохуол абааһыларын үүртэлиэххэ - дэстилэр. Түмүгэр, - Сахалыы, үөрү, абааһыны үүрэр ньыманы туттан көрүүххэ - диэн үрүһэкпитин хаһан сахабыт сириттэн кэлбит кытыаммытын, сизэлбитин, туоспутун булан хостоотубут. Избушкабытын: - “Кытыаммытын, сизэлбитин, туоспутун уматан, буруолатан, кыратык ойууннаан, үүтээммитин абааһылартан ыраастаатаҕа буоллубут”. Дьэ “Саха итэҕэлэ, кытыан, сизэл, туос буруолатыыта, кыратык ойууннааһын” көмөлөстө, туһалаата диэххэ сөп, украина абааһыларга тэскилээбиттэр. Дьэ ол түүн наараларга киһилии, үчүгэйдик утуйан турдубут.

### **Дрон камикадзе**

- Дьэ бу баар, билинни сэрии кутталлаах тэрилэ, дрон камикадзе. Көрдөххө туһата-хабыта суохха дылы, кыракый, сыаната чэпчэки. Үрдүгэр батарейка, аллараатыгар скотч көмөтүнэн боевой заряд иилиллэр уонна дьэ сыал көрдүү көтөр, в один конец, төннүбэт. Тымныыга мунутаан уонча мүнүүтэни кыайбат барар, онон кутталлаах, сыаналаах сыал булбатабына соботох да киһини атаакалыан сөп. Дрон үксүн кытаанахха сааллан эстэр, маскировочнай сеткаҕа түстэбинэ иннэн эстиэ суоҕун сөп. Үксүн самоликвидация тэрилэ суох буолар. Сыаната ортотунан отут тыһыынча солкуобай, санаан көрүң, танка сүүһүнэн мөлүйүөн сыаналаах. Дронна туох да сыаналаах сыаллыыр наадата суох, кыра сыаналаах видеокамера баар буолла да сөп. Ол камераннан дроңу ытан баран сиргэ туох хамсыыр баарын халлаанна көтө сылдыар дронтан көрөн олороллор, онон ханна баҕарар, таптаабыт сирдэрин атаакалыыллар.

Украина боростуой дьонун туһунан кэпсээтэххэ маннык:

- Дэриэбинэ дьоно трассаҕа тахсан көрсөллөр, атаараллар, наһаа үчүгэй боростой дьон. Биир ыал уоллаах-кыыстарын сэрииттэн кыл-мүччү күрэппиттэр, бэйэлэрэ кыра да буоллар хаһаайыстыбаларын көрөн олороллор, кус, хаас, пасека. Айан суолугар тахсан.

- Суолгутугар диэн ас-үөл бэрсэллэр, бэйэлэрин килиэптэрэ, сыалара, мүүттэрэ...

Хохуол барыта өстөөх буолбатаба, Россия диэки санаалаах элбэбэ онтон көстөр.

### **Бу кэмнэ аан дойдуга**

Бүгүммү туругунан аан дойдуга буола турар солуннартан:

- Ыам ыйын уон тобус күнүгэр Иран президенэ Эбрахим Раиси Иран хотугулуу-арбаа өттүгэр Азербайджан президенэ Ильхам Алиевтыын көрсөн баран вертолетунан көтөн иһэн саахалга түбэхэн өллө. Раисины кытары икки правительтство чилиэнэ уонна икки үрдүк дуоһунастаах байыаннайдар бааллара. Бары ити аварияба өлбүттэр.

- Иран президенэ ити өлүүтүгэр ханнык да государство кыттыгаһа суох, ардах, туман, туох да көстүбэт кэмигэр көтөннөр бэйэлэрин сыһаларыгар өлбүттэр - дириллэр гынан баран биир политик кэпсиининэн балаһыанньа манньк эбит. Баҕар бу киһи көрүүтэ сыһа буолуо, туох билиэй, кэлин хаһан эрэ дьыннээбэ биллиэ:

- Аан дойду политикатын бэйэлэрэ таптаабыттарынан салайан ытар дьонно, Рокфеллерга эгин, - Үчүгэй - куһаҕан - диэн боппуруос турбат. Кинилэргэ биир эрэ, - Барыыстаах эбэтэр барыыһа суох - диэн боппуруос турар. Иран президенэ Эбрахим Раиси кинилэр тардыбыт айаларыгар киирэн биэрэн “Ближнэй Востокка” улахан сэриини тобу тардыбатабыттан өһөөн өлөрдүлэр. “Улахан сэрии диэн улахан харчы”, онон аварияны онорууга хайдах да Израиль дуу?, Америка дуу? хайалара эрэ хайаан кыттыгастаах - диэн кэпсээтэ.

Валерийдаах үс буолан бүтүннүү умайан хаалан күл көмөр буолбут дачаларыгар баран икки күн постка сытан кэллилэр. Ол диэки кинилэртэн атын ким да барыан баҕарбат. Валерийдаах да кыһайыы, көрдөһүү эрэ күүһүнэн кыһалбаттан баран кэлэллэр. Обстрелтан туох да ордубатах дьиэлэрдээх, киһи кута-сүрө тохтообот, хохуолу кытары уулусса нөнүө-манаа, утары көрсө сытар, хаһан-туох соһуччу буолуо биллибэт сиригэр ким баҕатынан барыай, суох буоллаба.

Лесополоса устун хааман блиндаһыгар чугаһаан иһэн окуопа хаһа сылдыар Покровской уола Стаһы көрүстэ.

Уол Валераны көрөөт, -“Добрый день дядя Валера”- диэн илиитин биэрэн, убай курдук саныыр киһитэ уустук постан этэннэ эргиллибитин көрөн үөрэ-көтө дорооболоһо көрүстэ Валерий илии тутуһан, кыратык кэпсэтэн тура түһээт бдиндажка киирдэ. Өр буолбата, танаһын устан көхөбө ыйаан эрдэбинэ чугас миинэ эстэр тыаһа иһилиннэ. Блиндажтан сүүрэн тахсыбыта Стас, - Аттыбар миинэ түһэн эһиннэ - диэн күлэ турар эбит. Хата биир да оскуолак таарыйбатах.

- Ты смотри, сейчас второй прилет будет, каску, броник одевай, или кончай работать, вечером в прохладе работай! - диэн сэрэтэн, кыратык туран кэпсэтэ түһэн баран блиндаһыгар хос киирдэ.

Уола окуопатын соннук, - Ничего со мной не будет, не такое я прошел, броник, каску одеть очень жарко - диэн күлэ-күлэ салгыы окуопатын хаһа хаалла. Блиндаһыгар киирээтин кытары иккиһин миинэ эстэр тыаһа иһилиннэ. Тута рацияннан, - Киһи трехсотай буолла - диэтилэр. Блиндажтан сүүрэн тахсыбыта Стас турбут сиригэр суох. Аттыгар турар блиндажка тийибитэ Стаһы хайыы-үйэ киллэрэн наараба сытыарбыттар. Бэрэбээскилээри танаһын уста сылдыаллар эбит.. Бронига суох үлэлии сылдыбыт уолу оскуолак сискэ таппыт. Хаан-сиин бөбөтө буолбут. Ыларыы сүтэрэр наркоз укул биэрэн, көмөлөөн эргитэ сылдьан бэрэбээскилии оҕустулар.

- Атабым хамнаттахпына хамныыр, бааһырым арыый халымыр быһыылаах - диэн уол үөрдэ. Төһө да, - Дрон элбэх, блиндажтан, окуопаттан быгыалааман! - диэн сэрэтэ турдаллар прицептээх “Квадроцикл” сүүрэн кэллэ. Валерийдаах уолларын көтөбөн таһааран прицебигэр ууран биэрдилэр.

“Квадроцикл” Стаһы, “Радист” диэн позывнойдаах Покровскай уолун илдьэ тыыл диэки элэс гынан хаалла. “Квадроцикл” ылан барбыта диэн туһунан, санчааска, онтон госпитальга этэннэ, аһабас сиринен дроннары, миинэни мүччү түһэн тийэрин эмиэ туһунан боппууостар. Барахсаттар этэннэ эрэ тийдэллэр!

Ыам ыйа бүтэрэ үс хонук хаалла.

## **Ыам ыйын отут күнэ**

Ааспыт ый сүүрбэтигэр - Наступлениеба бардыбыт, наступлениеттан табыстым да биллиэм - диэбит “Лям” сүтэн хаалбыта. Саха дьоно бүтүүн, ыйы быһа легенда буолбут “Лямтан” сурах күүппүтэ да “Лям” сибээскэ суох этэ, тахсыбатаба. Батсапка -“Дояр” кыргыһы толоонугар охтубута, кыайан таһаара иликпит -

диэн сурах фронтан кэлбитэ. “Лямы,” бэйэтэ бааһынайдарга сүөһү көрө, ынах ыы сылдыбыт буолан “Дояр” да диэхтэрин сөп диэн, - Барахсан суох буолбут - диэн хомойооччулар да бааллара. Сорохтор - Сырыы бөбөтүн сылдыбыт киһи өлөн-охтон биэриэ суоҕа, телефона алдьаммыта буолуо, симката сүтүөн сөп, “Лям” тыыннаах буолуохтаах - диэн тыыннааҕар эрэнээччилэр да бааллара.

“Лям” наступлениеҕа барыан иннинэ, - Сахам аатын бу сырыыга да түһэн биэриэм суоҕа - диэн барбыта, онон кини тыыннааҕар эрэл кыра этэ. Бастагы наступлениеларга, - Олоруоҕу олорбут киһи инники сылдыһам, эдэрдэр, кэскиллээх дьон кэннибэр сылдыһын - диэн кэпсээбитини, бу сана опорнай пууннары ылар кыргыһыларга эмиэ инники сылдьан кыргыһы хонуутугар охтуон сөп курдуга.

### **Гаврил Егорович Терентьев - “Лям”**

Ыам ыйын отутус сарсыардатыгар эрдэ, батсаапка эмискэ “Лям” нүөмэрэ тахсан кэллэ. Валерий көрбүтүн итэбэйбэккэ олорон батсаабын аспыта уол илэ бэйэтинэн суруйбут. Ол эрэри кэлбит суруга эрдэ суруллубута дыктиргэттэ :

- Үтүө күнүнэн. Мин “Лям” суруйдум, өссө төгүл барыгытыгар махтал. “Работина” дэриэбинэ таһыгар инники кирбиигэ баарбын, оруона министиэристибэтин кытары контрагым ыам ыйын уон бииригэр бүппүтэ.

- Сэриилэнэн бүтэбин, контрагым срога бүттэ, дойдубар барыам - диэн рапорт суруйа сатаабытым да ылбатахтара. Контрагым онон автоматом уһаата быһыылаах. Бэйэм этэннэбин, передовойга киирбитим хайыы-үйэ ыйтан орто. Кыргыһы бөбөтүн аастыбыт, бүтүн ротаттан, сүүччэ киһиттэн сэттиэ буолан хааллыбыт. Дьон үксэ трохсотай, двухсотай буолла. Аны двухсотай буолаххына манна сытыа хаалабын, трохсотайдары да нэһиилэ таһаараллар. Двухсотайдары кыайан таһаарбаттар. Тула өлбүт дьон сыта-сымара сүрдээх. Халлаан да итиитэ бэрт. Двухсотай буолбут киһи начаас сытыар. Билигин биһигини “Запорожиеҕа” бааргын дииллэр. Мантан этэннэ табыстахпына бу суруйбутум тийэр ини. Этэннэ буолун!

Бу суругу Валерий долгуйан олорон аахта, - Уол алдьархайдаах кыргыһылартан хата тыыннаах тахсыбыт - диэн уонна үөрэ санаата.

Сотору буолан баран “Лям” биир ый устата буолбуту суругунан

кэпсээбитэ кэллэ:

- “Аар Айыы Тойон Танараны” итэҕэйэр киһини чахчы “Танара” араначчылыыр быһылаах. Хаста-хаста өлөр-өлүү дэҕиз тынырабыттан мүччү харбаттым, ааҕан сиппэккин. Ыарахан балаһыанньаҕа тубэстэхпинэ, олорон ааспыт олобум барыта харахпар илэ көстөн ааһар түгэnnэрэ бааллара. Биир түгэnnэ миигин бултаһан дроннар уон биэстэ граната бырахпыттара. Онно талах анныгар саһан, граната быраҕан эрэр түгэnnэрин суоттуу сытан нөнгүө-мангаа куотан биэрэ сылдыбытым. Бронежилетэ, каската суохпун. Барытын сыһа-халты түһэртэрэн куотуу бөҕөтө. Ол үлүгэртэн хайдах биир да оскуолак таппатабын өйдөөбөппүн. “Айбыт айыыларым, Аар Айыы Тойон Танара” көмөлөстөбө эрэ диибин.

Биир кэмнэ “Работина” таһыгар улахан кыргыһыныннан, киһи бөҕөтүн сүтэрэн туран сэриилээн ылбыт лесополосабытыгар, передовойга окуопа хастан сытабыт.

Бэйэбит дьоммут диэки барыы биэрэстэ анаара аһаҕас бааһына сир. Артиллерийа да, миномет да ыта сытар, дрон кумаар курдук көтөр. Оборуонаҕа сытар дьонно уубут да, аспыт да бүттэ. Уубутун дронунан балтараа лиитэрэлээх бытыылканнан аҕалан быраҕа сатыыллар, онтулара отут, түөрт уон миэтэрэ туора түһэр. Өстөөх дрона халлаанга ыам кумаарын курдук көтөн, кэтээн сылдыар. Сыһа бырабыллан аһаҕас сиргэ түспүт балтараа лиитэрэлээх бытыылкалаах ууну ылаары киирэн киһи бөҕөтө арааннын буолла. Бүтэнигэр дронтан, миинэттэн саллан кэлин ким да окуопаттан быкпат буолла. Уубут, аһылыкпыт бүттэ. Ыксаллаах кэмнэр кэллилэр.

Мин,- Манныкэрэйи көрө сытыахтааҕар уу, ас ыла барыһыбын, ханна да өлбүт биир - диэн санаатым. Хамандыырбар, - Тыылтан уу, ас аҕала барабын - диэтим. Кини да хайыай, сөбүлэхэр эрэ, - Сэрэнэн сырыт, этэnnэ эргиллэн кэл эрэ - диир буоллаҕа.

Кыра уот оҕото оттон, кыра килиэп оҕото бэрсэн, баттахпыттан кыратык быһа баттаан, “Аал-уоппуттан, сирим дойдум иччилэриттэн, Айбыт Айыы Тойон Танарабыттан” - иһиллэр-иһиллибэттик ботугураан, - Айыыларым араначчылаан, арчылаан, ыарахан сорукка баран эрэбин, өстөөх буулдьатыгар, синэрээтигэр, миинэтигэр табыллыбакка тыыннаах, эчэйбэккэ, бааһырбакка эргиллэн кэлэрбэр көмөлөһүн- диэн көрдөстүм. Дьэ сиэр-туом туолбутун кэnnэбронезилеппин, каскабын, аптамааппын хаалларан баран чараас танаастаах, бааһынаны туоруурдуу туох баарбынан

ыстанан кэбистим. Биэс сүүс миэтэрэ кэтиттээх бааһынаны биир тыынынан түһэн туораатым. Хаһан да спордунан дьарыктамматах киһиэхэ оччо уһуну мунунан түһэн сүүрүү дыһнар ыарахан этэ. Тыыһнаах буолар туһугар охсуһуу оннук күүстээх, сүүрдэр эбит. Оо, ол мунунан түһэн сүүрэн иһэн арааһы бары санаатым ээ. Бааһынаны, аһаҕас сири оннук баламат туорааһыны кэтэспэтэх буоланнар хохуоллар минометтара өйдөөн ыппакка хааллылар. Дроннар да өйдөөбөтүлэр быһыылаах. Бу иннинэ окуопаттан да быппакка сыттаһпыт дии. Тыылга тахсан тыын ылан сыта түстүм. Кыратык аһаан, чэйдээн баран аны төһнөр боппуруос кэллэ. Төһнөрбөр лесополасаннан хаххаланан бэйэбит сытар сирбит утарытыгар дьоннор уубун, аспын аҕалан биэрдилэр. Дьэ астаах үрүсээкпин, сүүрбэ лиитэрэлээх ганистрдаах уубун санныбар сүгэн баран бааһынабын төптөрү туораары түһүнэн кэбистим. Сүүрэн истэхпинэ икки дрон сырһан сэриилээтэ. Дьэ улахан ыһсал буолла, сииллэригэр тийдилэр. Туох баарбынан сүүрэн иһэбин. Сороҕор онно-манна үүммүт кыра, бөлкөй талах кэннигэр саһан тыын ылабын. Сүүрэн иһэн дрон тыаһын истэ иһэн тохтуу биэрэн төттөрү ыстанабын, оччоҕо дроннар гранаталарын сыһа түһэрэн кэннибэр түһэн эстэллэрэ иһиллэр. Дьэ бу тыын былдьаһыгар, үрүһээк ас, сүүрбэ лиитэрэлээх уу сүгүһэрдээх өлөр-өлүү айаһыттан мүччү туттара сатаан туора-маары сүүрэ сылдьан үчүгэи-куһаҕаны онорбуппун бары санаатым. Хохуол дронщиктара сэриилии сатаан баран сапсыйан кэбистилэр быһыылаах. Аһсаанын аахпатаһым да элбэх гранатаны, миинэни быраһа сатаабыттара. Дроннар баран хааллылар. Аһылаан, көлөһүн бөһөтө буолан сүүрэн кэлэн окуопам иһигэр ыстанан кэбистим. Лесополосабар дьонум дроннартан куотарбын, мунунан сүүрэн иһэн эмискэ бугуйан гранаталарын, миинэлэрин сыһа түһэртэрэрбин көрөн, миэхэ ыалдьа аһай турбуттар. Уу да, аһылык да кэлэн үөрүү-көтүү бөһө буоллулар. Миигин “Айбыт Айыы Тойон Таһарабыт” араһаччылыыр быһыылаах, сүүһүнэн киһи охтубут сириһн туох да бааһырыыта суох этэннэ туораан кэллэбим. Миигин кытары аһыйах тыыһнаах ордон хаалбыт араас омук дьонугар “Саха” диэн омугу ааттаттаһым буолуо.

Билигин Садовай диэн сиргэ саһа ротаһа, атын полкаһа баарбын, сынһана сытабын.

Дьэ, Валерий биир дойдулааһа, үөлээннээһэ, мүччү-хаччы сырыылаах “Лям” биир ыйдаах бойобуой олоһуттан биир түгэни батсаабынан итинник кэпсээбит.

Гаврилы өр сынньата сытыарбатахтара. Бэс ыйын бастакы күнүгэр бу сана сыстыбыт чааһыттан буланнар эмиэ передовойга бырахпыттара. Контрагым бүттэ, дыизбэр барыам диэн сылдыбыт киһи, - Соботобун ол чааска бараммын тугу өрө тутарым буолла-диэн суруйбута.

### **Фронтан солуннар**

Салгыы, эмиэ биир дойдулааҕа, үөлээннээбэ, Күндэйэ уола Алексей Игнатьев сибээскэ тахсан ааспыт биир ыйдаах сырыытын кэпсээбит. Алексей да сибээскэ тахсыбатаҕа ыраатта. Кини атын хайысханнан, Харьков диэки сэриилэһэ сылдьар.

- Эмиэ биир хохуол опорнай пуунун сэриилээн ылан передовойга сытабын. Дрон кумаар курдук элбэх. Үс саха уола аһаҕас сиргэ пулеметтан охтубут “Галург” диэн табаарыспытын таһаарбыттара. Ол уустук бирикээһи толоруу эмиэ туһунан кэпсээн. Дьэ иэдээннээх сырыы этэ, ол уолаттарга. Биһиэхэ билигин накаат бөбүтө. Кыргыһы кытаанаҕа буола турар. Наступление кэмигэр ыраас сиргэ түбэхэн биэрбиттэр илиилэрэ-атахтара тостон хаһыыты сыталлар. Ким да хос киирэн кинилэри таһаарар кыаҕа суох. Киирэн ол киһини соһустун да эн сүүс бырыһыан двухсотай буолабын.

Хохуоллар аныгы пулеметтара бары самодельнай станоктарга тураллар. Пулеметчиктара аллараа окуопаҕа сытаннар перискобынан көрөн ыталлар эбит. Көстүбэт буоланнар снайпер кинини кыайан устубат. Дрон граната, миинэ быраҕар да онтубут отой мөлтөх. Хохуоллар Баба Яга дроннара аны бронеплиталаах көтөр буолбуттар. Калашников аптамаатынан ыта сатыыбыт да аптамаат буулдьата хоппот. Табылаллар да ааһа көтө тураллар. Ханна эрэ тийиэн тугу эрэ тобута түһэн сэриилээн эрдэхтэрэ. “Шторм” штурмовой этэрээккэ хаайылылартан эбии киһи бөбүтө кэлбитэ. Олор үгүстэрэ сүтүүлэр, пятисотые дириллэр, ол аата сэриилэһэртэн саллан аккаастаммыттар. Штурмовиктар куруук инники, штурмна сылдыалларын көрөн салыннахтара буолуо. Манна киинэ да, көмпүүтэргэ сэриилэһэ оонньоохун да буолбатах, иэдээн буоллаҕа. Дьиннээхтик өлө-тиллэ кыргыһы бара турар.

Сэрии онон сыыйа сайдан, уустугуран иһэр. Уонча сыллааҕыта сэрии туһунан манньк киинэ уһуллубута буоллар фантастика киинэтин курдук көрүүххэ сөбө.

Бэс ыйын иккис күнэ.

Олунньу ыйга кыргыны хонуутугар охтубут доборбутун "Галургу" саха уолаттара "Север" Саша уонна "Кот" Ника таһаардылар. Сири кытары сир буолан тэннэхэ сыспыт киһи тобогун салапаанна соһон аҕалаахтаабыттара. Бэҕэһээ икки уолбут трехсотай буоллулар. Бу уолаттары тыылга таһааран испит, саха сириттэн сылдыар танара үлэһитэ "Дьякон" оҕунна. Төбөтүгэр дрон түһэн төбөтө сүтэн хаалла. Ыксалга буолан "Дьяконы" кыайан таһаарбатылар, сонно аһаҕас сиргэ сытан хаалахтаата.

### **Россия солуннара**

Бэс ыйын биэс күнэ. Россия уонна Арҕаа дойдулар ыккардыларыгар балаһыанньа ордук кытаатта. Арҕаа дойдулар Украинаҕа ыраабы тэбэр араас ракета биэрэн, Россия киин куораттарын ытары көнгүллээтилэр. Россия президенэ Владимир Путин Санк-Петербургтаабы "Экономической Форумна" аан дойду араас государстволарын журналистарын кытары көрсүһүүгэ:

- Россия киин куораттарын ракетаннан ытыаххыт да ким ракетата кэлбитинэн ол дойдуну соннук кыахтаах ракетаннан ыарыылаах соҕустук бэйэтин ытыахпыт!

Сэрии сэбигэр, ракеталарга наадыар Ближнэй Восток дойдуларыгар: Палестинаҕа, Йеменнэ, Ливияҕа уонна да атын республикаларга, Африкаҕа, Индияҕа сэрии сэбин атыылаан саҕалыахпыт, хайдах туһанарга үөрэтиэхпит. Ол регионнарда ол кэннэ проблемалар буоллахтарына биһиги кыһалҕабыт буолбатах. Мантан ыла Арҕаа дойдулары, Амыарыканы тылынан куттаабакка дьиннээх дьыаланнан дьарыктаныахпыт. "Амыарыка өстөөҕө-Биһиги доборбут буолар" - диэтэ.

Валерий инники кирбиигэ харабыллыы кэлэн сытар. Хас да буолан лесополоса иһигэр, хойуу хатын мас быһыгар окуопа хастан, сиргэ тимирэн сыталлар.

Бэс ыйын саҕаланыыта эрэри манна сайын ортото диэххэ сөп. Халлаан ытыс таһынар хараҥа. Түүн ортото буолан сэриилэр икки өттүттэн утуйаннар тула уу-чуумпу. Ханна да, биир да уот кылам гыммат. Икки өттүттэн тепловизорынан көрө сытар снайпердар сэрэбин сүтэрэн быган биэрбит, уоту кылам гыннарбыт киһини ытарга бэлэм сыттахтара. Соһуччу тепловизордаах камикадзе дрон да кэлэн түһө, түн хараҕа туох да суох курдук буолтун да иһин өлөр өлүү куруук тула өттүгүттэн түүн, хараҥа диэбэккэ кэтээн сылдыар. Сэрэххин сүтэрэн сыһа туттан биэрдин да бүтэ турабын.

Барбах сипсийэр тыалга хатын сэбирдэбэ суугунуур. Туолбут ый үрүн көмүс курдук буолан кылбайан турар, халлааны толору сулус бачыгыраан чыпчыннаһа дьиримниир. Сылаас кырыс сиргэ тизэрэ түһэн халлааны көрө сытан:

- Дойдум барахсан үчүгэй да эбит. Сэрии бүттэбинэ, эбэтэр контрагым бүтэн мантан дойдубар бардахпына күһүн Уус Майабар тахсан бултуом. Ааспыт баһаардарга умайбыт үүтээним оннугар саҥа үүтээн туттууһубун, кыанарым дуу, кыһынны тымныыларга тыаба дьиэтэ суох балаакканнан сылдьан бултуур эрэйэ бэрт - диэн саныыр.

Уус Майаба кэлэн олохсуйбут убайын, Володя көмөтүнэн көһөн кэлээт анаммыт бултуур сирдэммитэ. Өрдөөбүтэ табаарыстарын көмөлөһүһүннэрэн үүтээн туттубута. Онтугар аҕыйах сыл олорон бултаан хаалбыта. Биир сайын улахан баһаар кэлэн дьиэтин салаан ааспытын күһүн бултуу тийэн баран биирдэ көрбүтэ. Үүтээниттэн онон-манан хоруо буолбут акылаатын тобоҕо эрэ сытара. Уола Албан контракт баттаһан украинаба кэлбэтэбэ буоллар куруук буоларыны билигин да сайынны үлэлэринэн дьиэ тутта сылдьыахтара эбитэ буолуо. Бэйэтэ хайдах да көрдөһөн, контракт баттаһан сэриилэһэ диэн кэлбэт этэ.

Арай учебкаба сырыттабына сыал ыттаран баран снайпер буол диэбиттэригэр сөбүлэспит буоллун? Ханна тийибит буолуо этэй? Төһө да булчут буолтун иһин ол кэмнэ булт курдук тыыннаах дьону бултаһыан баһарбатаба. Билигин хайыа эбитэ буолла? Сэрии диэни бэйэтэ этинэн-хаанынан билэн, өлүүнү-сүтүүнү, араас араанныы буолуу диэни көрөн, арааһа өс-саас ситиһиитигэр снайперга сөбүлэһиэ эбитэ буолуо дуу? Сэриигэ тыыннаах буолар, өстөөбү кыайар-хотор туһугар киирсии өлөрсүүтэ суох буолбатын өйдөөбүт киһи санаата уларыйдаба.

Биир түүн дрон ааһан иһэрин аптамаатынан халбыйан түһэрдэ. Ону истэһнэр түүннү дрон тепловизордаах буолар, онон сыаналаах диэн кэлэн дронщиктар көрдөөн, буланнар илдэ бардылар.

## Бу кэмнэ аан дойдуга

- Россия уонна Арбаа дойдулар, Амыарыка икки ардыларыгар утарыта турсуу, сэрии хаһан уонна туохтан сабаланаан барбытай? - диэтэххэ боростой дьон көрө сылдьарынан манньк этэ:

- Тоҕус уон икки сыллаахха Россия президенэ буолбут Борис Ельцин Амыарыкаҕа тийэн Амыарыка конгреһын иннигэр туран:

- Сэбиэскэй былааһы эстибит, туругурдун Амыарыка! - диэн тыл эппитэ. Президентит диэбит киһилэрэ ити эппит тыллара “Сэбиэскэй Сойууһу” төрөөбүт дойдубут диэн улааппыт дьон истэригэр үчүгэйэ суох этэ.

Баһар ол кэмнэ Борис Ельцин итинник этиитэ сөп буолуо. Россия ити кэмнэргэ тус туһунан республикаларга араас, ыһыллар кутталлааҕа. Амыарыка да, Арбаа дойдулар да, Россия иһигэр кыра да кыымы бырахтахтарына өрт уота улахан баһар буолан барарыны биридэ күлүм гынар кыахтааҕа, ону тохтотор күүс ол кэмнэ суоҕа. Ити тылларынан Амыарыканы да, Арбаа дойдулары да, харахтарын баайан кинилэри Борис Ельцин Россия ис политикатыгар киллэрбэтэҕэ буолуо диэн саныахха сөп.

Борис Ельцин иккис сөптөөх быһаарыныыта республикаларга - Төһө кыайаргытынан суверенитетта ылынын, Россия иһигэр эһиги тэн бырааптаах республикалар буолуоххут - диэбитэ Россияттан тахсабыт диэччилэри тохтоппут буолуон сөп. Итини Саха республикатын оччотооҕу президенэ Михаил Ефимович Николаев сүбэлээбитэ дириллэр. Төһөтө кырдьыгын ол саҕана бииргэ үлэлии сылдьыбыт дьон билэн эрдэҕэ.

Михаил Ефимович улахан өйдөөх киһи этэ, улахан республиканы тутан олорор киһи, - Манньк буоллаҕына ордук буолуон сөп - диэн бэйэтин санаатын эттэҕэ.

Икки тыһыынча сылга дылы ол кэннэ аҕыс сыл ааспыта. Араас “Олигарх” диэн миллиардынан доллар үптэммит, үөрбүт-көппүт сирэйдээх-харахтаах дьоннор баар буолбуттара, ол оннугар боростуой дьон дьадаһан барбыта, үлэ суох буолбута. Сыана тохтоло суох үрдүү турбута.

Икки тыһыынча сылга Россия саһа президентинэн Владимир Путин буолбута. Владимир Путин президент буолуобуттан Россияҕа олох көнөн барбыта.

Биир түгэннэ Германия Амыарыкаҕа уурбут көмүһүн төптөрү көрдөөбүтүгэр, - Эһиэхэ сыаналаах кумааҕы бизрбиппит, онон в расчёте, сыаналаах кумааҕыгытынан тугу баһарар гынын

- дизбиттэрэ интернеkkэ тахсыбыта. Көмүстэрин төттөрү биэрбэтэхтэрэ. Аан дойду сыаналаах кумаагы ылаары Амыарыкаҕа төһөлөөх көмүһү уурдарбыта буолуой?

Ити кэннэ уурдарбыт көмүстэрин Амыарыкаттан ким да төптөрү ылар кыаҕа суоҕун бары өйдөөбүттэрэ. Борис Ельцин саҕана Россия төһө элбэх көмүһү ильдэн уурдаран, төһө элбэх, туох да сыаната суох кумаагыны ылбытын туох да билбэт.

Икки тыһыынча уон сыл диэки Владимир Путин - Амыарыка долларыттан аккаастанабыт, төлөбүр, төлөһүү атын госуударстволары кытары мантан ыла солкуобайынан барыа - дизбитэ. Итинтэн сылтаан Россияны утары араас санкциялар диэн киирэн барбыттара. Россияҕа олигархтары утары үлэ саҕаламмыта. Сорохтор омук сирдэригэр куоппуттара.

Уон түөрт сылга Арҕаа дойдулар Украинаҕа националистар диэн дьону үбүлээн, “Майдан” диэн переворот онотторон былаас уларыыбыта. Ол “Майданга” дьон бөҕөтүн өлөрбүттэрэ. Кутталлаах дьон былааһы ыллылар диэн бэйэлэрин бэйэлэрэ дьаһанаары Донбасс уонна Луганскый уобаластар Украина иһигэр автономнай республика тэриммиттэрэ. Украина сана былааһа бу республикаларын үөрэтэ түһээри саалаах-сэптээх кэлбитэ. Утары санаалаахтары Украина сэриитэ өлөрөн-өһөрөн барбытыгар олохтоох норуот бэйэтин көмүскэнэн барбыта. Сэрии саҕаламмыта. Ол саҕана Донбасс уонна Луганскый Россияҕа сыста сатаабыттара да арааһа туораттан киирбит дьонго социальнай боппуруоһун көрөр кыаҕа суоҕа эбитэ дуу?, Россия ылбатаҕа. Владимир Путин ол оннугар Арҕаа дойдулары кытары көрсөн Минскэй куоракка эйэни кэпсэтэ сатаабыта. Сэриини тохтотуох буолан баран албыннаабыттара.

- Владимир Путины албыннаабыппыт- диэн Германия премьер миниистирэ Ангела Меркель диэн дьахтар үөрэ-көтө, акаарыларга, эһиэхэ бу да сөп дизбиттии кэпсээн билиммитэ.

Путин - Арҕаа дойдулар биһигини хас сыры ахсын акаары дьону албынныыр курдук албынныыллар, бу сырыыга албыннга киирэн биэриэхпит суоҕа - диэн эппитэ.

Зеленскэй Украина президенин быыбарыгар турарыгар, - Донбасс, Луганскый уонна Украина ыккардыгар буола турар сэриини тохтотобун - диэн аҕытаасыйа ыытан Украина президенэ буолбута. Өр буолбатаҕа улахан сэрии хомуйан Донбаһы, Луганскыйы сэриилии киирээри бэлэмнэнэн эрэрин истэн буолуо, Владимир Путин армиятын утары киллэрэргэ күһэллүбүтэ. Атыннык дьаһанар

кыаба суоҕа. Донбасс, Луганскай сиригэр олохтоох нуучча норуотун киниттэн атын көмүскүүр ким да суоҕа, онон дьонун көмүскүү кирибит Россия эмиэ буруйдаах буолбута. Арҕаа дойдулар государстволара, Амыарыка бары Украинаны көмүскээн турбуттара.

Улахан сэрии - Улахан харчы. Манна кинилэр элбэх харчыны өлөрүүхтэрэ көстөрө. Улахан сэрии саҕаланнаҕа ол.

Россияны Арҕаа дойдулар буруйдуулара элбэх. Тугун да атыыласпат курдук санкциялаабыттара, онон Россия кинилэргэ газ биэрбэт буолбута. Газ атыылыам диэн тардыбыт турбатын үлтү тэптэрбиттэрэ. Россияттан ылар чэпчэки гастара суох буолан кыһалбаҕа ыларбыттара. Россия соруйан газ биэрбэт, онтон сылтаан промышленноспыт издэйдэ, гаһынан политической сэрии онордо, онон Украинаҕа туох баар сэриибит сэбин барытын көмөҕө биэриэхтээхпит диэн айдаарар буолбуттара. Сороҕор - Россия биһиэхэ сэрииннэн түһэри гынар, онон Украинаҕа көмөлөһүөххэ!, диэччилэр да саналара иһиллэр.

Амыарыка, Франция, Англия холоунньалара, Илинни государстволар, Владимир Путин:

- Бары бииргэ, тэн баайыылаахтык сайдыахтаахпыт, байыахтаахпыт, онон “Многополярный мир” - “БРИКС” диэн тэрийэбит - диэбитин истэн онно кириээри өрө турдулар. Аан дойду бүтүннүү атыахтаах уу курдук айманан, буккуллан турда.

Икки тыһыынча сүүрбэ икки сылга дылы ким да сэрии буолуо диэн куһаҕан түүлүгэр да көрбөт этэ.

Икки тыһыынча сүүрбэ түөрт сылга, бу Орто Дойдуга киһи аймах саамай өйдөөхтөрүнэнааҕынар Арҕаа дойду тойотторо бэстилиэнэй тыһыынчаны аҕалан, киһи аймаҕы эһэргэ бэлэмниир курдук мунньах ыттылар. Кыра кыамталаах ядернай боеголовкалаах ракетаны Украинаҕа биэриэххэ диэх курдук тыллар иһилиннилэр. Кыраттан саҕаланан улаханна тийэр судургу буолуохтаах.

Салгыы туох-хайдах буоларын көрөн иһиэхпит. Отут сыл - Москаля на гильяку - диэн иитиллэн улааппыт Украина эдэр дьоно тохтуо дуо?

Этэллэрин курдук бүтэник хохуолга дылы сэрии барыа дуу?

Валерийдаах сэриилэрэ турар, Гуляй Поле утары сытар Запорожие инники кирбиитигэр артиллерия, миномет ытыалыырын уонна дрон сэриилирин аахпатахха чуумпу. Бу куораты сэриилээн куораты алдьатымаары дуу, эбэтэр, - куораты ылаары кимэн кирии хаһан да элбэх өлүүлээх буолар диэн сэриилэрин дьонун харыстаан дуу, Наступлениеҕа киирин- диэн бирикээс суох, онон бары обороунаҕа сыталлар.

Ол кэмнэ Запорожие да буоллар атын хайысханнан, Гаврил Терентьев, “Лям” сылдыар сиригэр туһунан хартыына.

### **Гаврил Терентьев, “Лям” эмиэ инники кирбиигэ**

Ыйтан ордук инники кирбиигэ тохтоло суох сэриигэ сылдьан баран саҕа тыылга сынньана тахсыбыт киһини, “Лямы” передовойга сынньаппакка соботохтуу төптөрү аҕалбыттара. Сурах хоту иһиттэххэ биир байыас сэрии толоонугар араанныы буолан баран сыыллан тыылга тахса сатаабыта хас да хоммут. Хата хайдах ол киһи сыыллан иһэрин өйдөөн көрбүттэрэ буолла, дроннарынан инники кирбиини кэритэ көтүтэ сылдьан көрбүттэрэ дуу, дии саныыгын. Элбэх, өстөөх араас дрона кими да быктарбатты манаан турар киэн бааһыналарын унуордаан ол киһини сүгэн тахсар кыахтаах, хормун санаалаах киһи инники кирбиигэ сытар бүтүн батальонна көстүбэтэх. Көстөн турар өлөр-өлүүгэ ким да киирэ туруой, суох буоллаҕа. Онон таһаардаҕына издээн сэриилэртэн сылы быһа туохха да таарыллыбакка тахсар, “Күн Танараттан Харысхаллаах,” саха киһитэ “Лям” эрэ таһаарыан сөп дизбиттэрэ буолуо, кинини ынырбыттар.

Дьиктитэ диэн бу сэрии сабаланыабыттан ханнык да фронтна омок дьоно саха дьонун төһө да тэннэ өлбүттэрин-сүппүттэрин иһин “Үөһээ Дойдуттан Улахан Харысхаллаах” дьон курдук көрө сылдьаллар дирилэр эбит. Алдьархайдаах өлүүлээх-сүтүүлээх кыргыһылартан элбэх киһиттэн биир-икки киһи ордон тахсар эбит буоллаҕына ол үксүгэр саха киһитэ буоларыттан эбитэ дуу? Инники кирбиигэ уот холорук ортотугар сытан аччыктааһын буолаары ыксаттаҕына саха киһитэ тугу эрэ бултуу охсон дьоннорун аһаппыта эрэ баар буолара кытары аахсыллан эбитэ дуу? Хормунун, снайперын, аттыгар сылдыар доботторун туһугар бүтэһигэр дылы киирсэрин иһин эбитэ дуу? Туох билиэй.

Биир киһи кэпсээниттэн ыллахха ол биһиги билбэт дьиктибитин атын омок дьоно этэринэн манньык эбит:

- Сунтаар улууһугар Кириэстээх орто оскуолатын тутууга биир СВО-ба сылдыбыт нуучча киһитэ кэлэн үлэлэхэ сылдьар. Ол киһи кэпсиirinэн,:

-Сүүрбэччэ киһи буолан штурмга киирэрбитигэр бары нууччалар буолан хааллахпытына, - Дайте нам хотя бы одного якута - диэн айдаан бөҕөтө буолабыт. Биир эмэ саха киһитэ биһиги испитигэр баар буоллабына туох эрэ харысхаллаах курдук, тыыннаах эргиллэн тахсарга кыра да буоллар эрэл кыымнаах курдук сананар этибит. Дьэ итинник, атын омук дьоно эттэбинэ.

Гаврил: - Арааннын киһини соботобун кыайан таһаарбаппын, көмөбө эдэр, кыахтаах киһитэ аҕалын - дизбитигэр көрдөөн нөнүө күнүгэр, киэһэлик “Зубр” диэн позывнойдаах казах уолун булан аҕаллылар. Киэһэлик, сана борук-сорук буолуута “Лямнаах” ыйыллыбыт сир утарытынан, лесополосаннан тийиэн,

- арааннын киһибит бу туһунан баар буолуохтаах - диэн киэн бааһынаны сүүрүүнэн курдары түһэн туораатылар.

Киһилэрин от-мас быһыттан хаһыы бөҕөтүн түһэрэн өр көрдөөннөр нэһиilэ санарар буолбут киһини булан ыллылар. Россияны көмүскүү Индияттан кэлэн, контракт баттаһан сэриигэ киирбит киһи эбит. Казах уола “Зубрдуун” , бааһын ыарыытыттан даҕаны, аһаабакка аччыктаан да буолуо, түн-тан барбыт бөдөн баҕайы киһини нэһиilэ санныларыгар сүгэн, соробор соһон-сыһан, кырдьык да үөһээ дойдуттан харысхаллаах курдук дронга синэрээккэ түбэспэккэ бааһыналарын туоратан, мас быһыгар саһан турар блиндажка киллэрэн наара оронго сытыардылар. Мантан киһилэрин туох эрэ тиэхникэ кэлэн ылыахтаах. “Зубр” этэннэ бирикээһи толорсубут киһи быһыытынан тыылга, сынньана диэн элэс гынан хаалла. Лям киһитигэр бастакы көмө оноро, аһата-сиэтэ, уу иһэрдэн, көрө-харайа диэн манна хаалла. Күүс-сэниэ эстибит киһитин наараба эргитэ сылдьан бааһын-үүтүн көрөн хос бэрэбээскилээтэ. Оҕолуу луосканнан уу иһэрдэн, аһатан сарсыарданнан киһитин арыый бэттэх аҕалла. Киһитэ өйдөнөн баран английскайды дуу, ниэмэстии дуу , Гаврилы көрө сытан - Оо, Командос, хорошоо!, - диэн тыл ыһыгына.

Гаврил - Быраат, эйиэхэ хорошо буолбакка, оҕо курдук харалла, луосканнан аһы сытар киһиэхэ- диэн мөнүттэр.

Бу иннинээҕи кимэн кирии иннинэ, ый анараа өттүгэр Гаврилга икки омук дьонун, - Дьаһаталаан илдьитэлии сырыт - диэн биэрбиттэрэ. Биирэ Иранес, иккиһэ Индонезия киһитэ этилэр. Илиииннэн-атабынан кэпсэтэн син бэркэ сэриилэхэ сылдыбыттара.

Ол эрэн кыһалҕа дьон этэ. Бэйэбин көрүнэрин таһынан өссө ол дьоннун көрүүххүн - истиэххин наада. Ол дьоно биир-биир араанныы буолбуттара. Хата биир-биир араанныы буоланнар, этэннэ таһаартаан госпитальга ыыталаабыта.

- Догордуу государствобыт иэдээннэ түбэстэ - диэн көмөбө кэлээхтииллэрэ буолуо дии саныыгын.

Дьэ ол кытаанах кыргыһыы этэ. Бэлэм окуопалардаах лесополосаны ыла сатаан. Чугуйдун да бүтэбин. Ыраас сиргэ куотан тахсан биэрдин да иэдээн, кэннигиттэн тилэх баттаһа иһэр хохуоллар кыргаллар. Сэриилээн киирбит лесополосаларын иһигэр урут иитиллибит миинэ баһаам этэ, ону хойут өйдөөн көрбүттэрэ. Окуопа нөнүө-манааттан туран ытыалаһа, гранатаннан хардарыта тамнаһа сылдьан ыксалга ону көрүүһүгүн дуо, суох буоллаҕа. Тула өттүгүн, халлааны көрүнэ,кэтэнэ сылдьан ол сири, миинэни көрүүн дуо. Хохуоллар опорнай пууннарын төптөрү ыла сатаан хаста да кимэн киирэ сатаабыттара. Стройга сэриилэхэр кыахтаахтар аҕыйааталлар да хата барытын төптөрү охсубуттара.

Итинник бу блиндажка омук киһитинээн күнү аһардылар. Түүн УАЗ санитарка массыына кэлэн блиндаж иннигэр хорус гынна. Түргэн үлүгэрдик сүүрэн киирэн санитар уолаттар омугун уолун харбаан ыллылар, сэрэнэн көтөбөн таһааран массыынаҕа бырахтылар, Гаврил эмиэ олоруста, соннук уота-күөһэ суох массыынанан им балай хараҕаҕа тыыл диэки ыстаннара турдулар.

Сарсыныгар Гаврилга, - Икки буолан передовойга киирин - диэн хамаандаалаатылар.

- Икки уол передовойтан куотан тахсан иһэллэр үһү - олор оннуларыгар киирэллэр эбит. Передовойтан хайыы-үйэ алта киһи саллан тыылга куоппут. Артиллерийа, миинэ ытыытын, дрон атаакатын алдьархайын тулуйбакка куоталлар буоллаҕа, ким өлүөн баҕарый?

Киниэхэ иккис киһиннэн сыһыаран эмиэ сүүрбэччэ саастаах Индийэ уолун биэрдилэр.

- Сэриигэ тыыннаах сылдьарга үөрэт - диэн буолла. Гаврилга эмиэ хаһан да кэпсэппэтэх тылынан английскайдыы саһара сатыыр кыһалҕа тирээтэ. Хата киһитигэр сахалыы быһаардаҕына өйдөөн - О, кей - дии түһэр.

Бэс ыйын уон күнэ.

Сарсыар эрдэ үс уол дьаһал толоро баран иһэн дронна, онтон минометнай ытыыга түбэхэннэр улаханлык араанныы буолбуттар. Икки уолу, чугас охтоннор таһаарбыттар. Микеш диэн

позывнойдаах уол бааһынаны туораан, лесополосаба тийэн баран атахха табыллан дуу, миинэбэ үктээн дуу, охтубут. Туохха түбэспитин быһаарса сатаабатылар. Бааһырбыт да бааһырбыт, таһаарыллыахтаах.

Микеш, - Гаврил бааһынаны туоруур ыллыгар кэлэн, БМП анныгар сыыллан кэлэн киридим - диэн рацияннан биллэрбит. Микеш таһаарарга түөрт киһини ыттылар, Лям, Индия уола, казах киһитэ Зубр, Док диэн Лямнаах бэйэлэрин быраастара, осетин киһитэ. Бааһынаны туоруур сирдэригэр тийэн туран Лям дьонугар:

- Ыккардыбыт сүүрбэлии-отуттуу миэтэрэ. Мин суолбуттан туораабаккыт, хаалыман. “Док” манна хаал, онно барарын наадата суох. Киһибитин манна аҕалыахпыт- диэн билэр, манан сылдыбыт киһи буолан дьаһайтаата. “Док” инники кирбиигэ барыларытан наадалаах киһи, төһөлөөх элбэх киһини көрөн, бастакы көмөнү оноро охсон тыыннаах хаалларбытын аахпыт арааһа суоҕа буолуо.

Ыллык устун түргэн сүүрүүннэн БМП- га тийдилэр. Микеш атаба тостон туора көрө сылдыар, аһаҕас тостуу эбит.

- Обезбаливающий укол поставил к себе?

- Давно это было, больше нет у меня.

Гаврил толкуйдуу барбакка бэйэтин илдьэ сылдыар укуолун уолга биэрэ оҕуста. Дьинэр сэрэххэ бэйэтигэр да наада буолуо этэ да хайыыр да кыаҕа суох. Ити барыта эттэххэ уһун эрэри барыта чыпчылба түгэнэ этэ. Уолун түүрэхарбаанылан санныгар бырабынан баран кэлбит сиринэн төптөрү ыстанна. Сүүрэн истэбинэ Микеш:

- Лям, мне больно, поосторожней пожалуйста - диэн көрдөһө сатыыр.

- Терпи брат, всего несколько минут боли и мы живы, задержимся, нам кранты, погибнем- диэн уоскута-уоскута сүүрүү буолла. Биэс уонтан тахса миэтэрэни оннук сүгэн Индийэтин уолугар тийдэ. “Мекиһин” Индийэ уолугар сүктэрэ сатаабыта киһитэ сатаан сүкпэккэ мучумаан буолла. Бу аһаҕас, миномет артиллерийа пристрелкэлээбит сиригэр, дрон эргиччи көтө сырыттабына уһуур бэйэбэ тийиммиккэ тэннээх. Бэйэтэ да ыарыыттан түн-тан барбыт “Мекиһи” хаста да сарылаттылар. Ити ыккардыгар Зубр сүүрэн кэллэ. Туһата суох буолбут Индийэ уолун, - Түргэнник төптөрү куот - диэн хаһытаабыттара киһилэрэ куотан төптөрү ыллык устун түһэ турда. Уолларын Зубр санныгар бырахтылар, дьэ ол кэннэ салгыы сүүрүү буолла. Киһилэрин сүгэн баран сүүрэн иһэр Зубр кэнниттэн батыһан сүүрэ иһэн Гаврил хараба, - Дрон түбэһэ кэлиэ - диэн халлаанна.

Дрон тыаһа куугунаабытыгар ытыалаһаары бэлэмнэннэ. Кыырай халлаанынан биир дрон куһууран иһэрин өйдөөн таба көрдө.

- Зубр хаптай, кэннибититтэн дрон иһэр - диэн хаһытаата. Зубр уолун сүкнүтүнэн ыллык суолга сытынан кэбистэ. Лям боруоста таах сытан биэрэн өлбөккө, дронга бэриммэттии ытыалаһан баран хаалаары абылаабытын аһара сатаан аптамаатын бэлэм тутан сытынан кэбистэ. Хата дрон атын соруқтаах быһыылаах ааһа турда. Баһар бэйэбит дьоммут дроннара буолуо, туох билиэй?

Бу иннинэ сэрии кэмигэр хас да дронун халбыһан сууллаһан турар. Ытар сиргэ кэллэ да өстөөх киэнэ, биһиэнэ диэн быһаарса барбакка анаар кырыы ытааччы. Икки сабыс сана дронун кытары булбута. Штурмовик сөмөлүөт буомбалаары көтөн аастабына көтө сылдьар дроннар салгыныттан эбитэ дуу, сууллан хаалаллар. Арааһа онно сууллубут дроннары булаттаабыт буолуон сөп. Ыппытын, булбутун барытын ротнайыгар туттаран иһэр.

Итинник солбуһа-солбуһа сүгэн сүүрэннэр Мекиштэрин бааһынаны туораттылар. Док лесополоса кытытыттан кэтээн көрөн турбут буолан:

- Дрон тыаһын өйдөөн истэн хаптайангыт тыыннаах табыстыгыт, ханнык эрэ сөкүүндэ долятынан буолуо. Лям, ты везучий человек - диэн сөбөн сана аллайда.

Мекиһи манна Док үчүгэйдик бааһын-үүтүн көрдө. Тостубут атабын чараас маһынан чартаата, эбии ыарыы сүтэрэр укуол биэрдэ уонна - Тыыл дизки барыабын - диэбитигэр бу кэмнэ сытан, олорон тыын ылбыт дьон уолларын наһыылкаба сытыаран түөрт өттүттэн көтөбөн хаамса турдулар.

Киэһэ ротнай ыныран Лямга:

- Сарсын эрдэ туран эвакуацияба барабыт. Үс уол точкаттан тахсан иһэн иккитэ трехсотай, биир сибээскэ суох. Үһүөннэрин булан таһаартыгыт - диэн бирикээстээтэ.

Эмиэ көрдөөһүн буолар эбит. Хайыаххынын. Биир өлүүгэ сылдьар дьоннун көрдөөн, булаттаан таһаартыырга тийэйбэн. Барахсаттар бу үлүгэр үлүгэр куйааска төһө эрэ эрэи-муну көрө сыттылар. Араанныын буолбут киһи утатан, уу көрдөөн сордонорун кини көрө сылдьар. Үһүс киһилэрэ туох буолта буолла, дьэ ол баар. Этэнгэ эрэ буоллар. Кэм халымыр бааһырыылаах киһи илиитинэн атабынан көмөлөһөн таһаарарга чэлчэки буолар. Оттон отой өйө суох охтубут киһи ыйааһына өссө ыараабыт, сибиниэс курдук буолар. Дьэ оччоҕо сыра - сылба эстэр.

Бу киэһэ Лям индийэтин уолун араанныы киһини санныга бырабынан сүүрэгэ үөрэттэ, эрчийдэ. - Так сделай!, вот так сделай!, держи!, подымай!, отпуская! - диэн хамаанда бөбөтө буолар. Индийэтин уола киниэхэ үөрэннэ быһылаах. Хамаандатын, сангатын өйдүүр курдук туттар. Сатаабатабына кыһыран, баргытаан бардабына буруйдаммыт оҕо курдук туттан туран, - О кей, Лям - диэхтиир. Оччоҕо Гаврил наһаалаан эрэрин өйдөөн күлэн баран тохтоон хаалар. Бу эдэркээн уол ис сүрэхтээх Россияны көмүскүүм диэн хайа эрэ сир түгэйттэн тылларын билбэппин диэбэккэ кэлэн иһээхтээтэҕэ.

- Син эмиэ киһи-киһи курдук таптаан, иитэн-харайан улаатыннарбыт ийэлээх-аҕалаах уол буолаахтыа, - диэн Индийэтин уолун дууһатын иһигэр аһына саныыр. Ол гынан баран хайыай, сэрии киһини харыстаабат. Кыратык бытаардын, мөлтөөн биэрдиг да эн бокуонньуккун. Бэйэн эрэ өлүөн дуо, тыылга таһаара сатыы сылдьар арааннын да киһигин өлөрдөбүт ол. Тыыннаах буолар туһугар онон эрчиллэргэр тийэбин.

Сарсыарда эрдэ, сахалыы тыг хатыыта тураннар эмиэ төрдүү буолан дьоннорун таһаара бардылар. Доктарын бэтэрээ лесополосаҕа хаалларан Лям, Зубр, Индийэ уола буолан бааһыналарын туораатылар. Икки бааһырбыт дьоннорун тутта буллулар. Үһүс киһилэрин көрдөөн окуопалары, блиндажтары кэрийэ сылдьан биир сиргэ уоллара сэриилэнэрдии онгостон соботобун көрөн-истэн, чобулуйан олорорун булан үөрэн өлө сыстылар.

Рацияннан, - Парень цел, ему как быть, выходит или остается?- диэн ыйыппыттарыгар, - До замены остается - диэн бирикээс кэллэ.

- Арааннын дьоннорун бааһынаны туоратыахтаах сирдэригэр ажалтаан тыын ылан сынньанан олоро түстүлэр. Дьонноругар уу иһэрдэн, биирдэригэр укуол биэрэн баран сүгэн бааһыналарын туоруурдуу түһүнэн кэбистилэр. Биэрэстэ аһаара сири солбуһан сүгэн этэннэ туоратан киһилэрин Докка туттардылар. Уоскуйа түһэн баран иккис киһилэрин таһаара ыстаннылар. Док киһилэрин көрө хаалла. Иккис киһилэрин Зубр сүгэн инники сүүрэн иһэр. Лям тула өттүн көрөн кини кэнниттэн батыһан сүүрэн сэгэйэн иһэр. Иннилэригэр Индийэ уола Зубру солбуйуохтаах сиригэр дылы сүүрэ турда. Лям кулгааҕар эмискэ дрон тыаһыыра иһиллэргэ дылы гынна. Тохтоон көрөн турдабына биир дрон супту түһэрдии көрөн кинилэр диэки иһэр эбит. -“Камикадзе”- диэн санаа

төбөтүгэр охсуллан ааста. “Камикадзе” дрон бэйэтинэн кэлэн түһэн эстэр дрон. Хайыыр да кыах суох сэриилэстэххэ эрэ сатанар балаһыанньа буолла. - Зубр беги, я прикрою - диэн хаһытаан баран бэлэм тутан иһэр аптамаатынан дроноу ытыалаан барда. Кини автоматынан ытыалаатахха отой бүтэһигэр диэри киирсиэххэ наадатын билэр, бэриннин да бүтэ турабын. Субу эйигин сиэри түһэн иһэр дроноу кытары киирсэргэ үчүгэй ньиэрбэ наада. Ыксааһын энин наадата суох. Таба ытан сууллардын да миэстэбин уларыта охсуохтааххын. Салгыы минометнай ытыалааһын сабаланыхтаах. Субу быччаччы көрөн, супту түһэрдии көтөн кэлбит дрон табыллан халлаанна эстэн, күлүм, гынан буруо бурбас гына түстэ. Сялларын булбатах оскуолактар онон-манан ытаан, ыйылаһан ааһар тыастара кулгаабын таһынан иһиллэн аастылар. Оччолообу көрбүт Лям, - Баар этэ -, дии санаат эргиллэ түстэ да хайыы-үйэ тэйбит дьонун сырһан түһүнэн кэбистэ. Бааһынаны туораан эрдэхтэринэ кэннилэригэр миинэ, синэрээт бөбөтө түһэн, эстэр тыастара барчаланан барда. Уолаттар эмиэ биир өлүүттэн нэһиилэ да буоллар мүччү туттардылар эрэри куруук буолар дьыала буолан ким да ону аахайбата, ырытыһа, кэпсэтэ барбата. Буолар буолуохтаабын курдук сытан сынньана түһэн баран дьоннорун наһылкаба сытыартаан тыыл диэки хаамса турдулар.

### **Бүгүн бэс ыйын уон биэс күнэ**

Бэбэһээ инники кирбиигэ диэри сирдээн илдьибит, оннуларын буллараан олохтообут уолаттарыттан,- Биирэ двухсотай, иккиһэ кыра трехсотай, үһүс уол хата сыалай - диэн биллэрдилэр.

Бэбэһээ үс киһи эбии кэлбитэ, инники кирбиигэ бэбэһээ киирэн охтубуттары солбуйа киирээри бэлэмнэнэ сылдьаллар.

Лям эмиэ ротнайыттан бирикээс күүтэ сылдьар. Киһиэхэ саамай куһаҕан, сылаалаах, кэтэһии.

Дьон инники кирбиигэ киирээри тэринэрин блиндаж аһаҕас аанынан, наараба тиэрэ түһэн көрө сытан арааһы барытын, олорон ааспыт олобун да эргитэ саныыр.

Саныыр дьоно бастатан туран ийэлэрэ, аҕалара:

- Төрөппүт ийэм барахсан миигин төрөөбөтөбө буоллар тыыннаах буолуо этэ. Ону бэйэбин буруй оностон сааһым тухары, оҕо эрдэхпиттэн санныбар сүгэхэр гына илдьэ сылдьыбытым. Убайым Бааска отой хойут да буоллар - Ити бэйэбин буруйдана сылдьар сүгэхэргин бырах, биһиги, убайдарын ийэбит өлбүтүгэр

эйигин буруйдаабалпыт - диэн эппитэ. Дьэ ол кэннэ чэпчээбит курдук буолбутум.

Мин төрөппүт ийэлээх-аҕабын кытары иппит ийэм Людмила уонна аҕам Өлөксөөндүрдээх биир дьиэгэ дьукаах ололорбуттар. Ийэм өлбүтүн кэннэ аҕам кыайан иитиэм суоҕа диэн буолуо эбэтэр Өлөксөөндүрдээх уоллара суоҕун иһин эбитэ буолуо, уол гынын диэн миигин ииттэрэ биэрбит. Аҕам Өлөксөөндүр ханна баҕарар илдьэ сылдьара. Сиргэ, тыаҕа түөрт сааспыттан хоно уерэммитим. Улуу нуучча дьонун кытары отой биэстээхпэр дуу, алталаахпар дуу, Дьыкталаах сыһыытын үүтээн дьиэтигэр билсибитим, ити бэйэтэ туһунан кэпсээн.

Иитилибит ийэлээх-аҕам барахсаттар элбэххэ үөрэппиттэрэ, дьиэ ис-тас үлэтин барытын сатыыбын диэххэ сөп, торт аһы эрэ астаабалпыт быһылаах. Дьинэр ийэм үөрэппитэ да өйбөр хаалбатах эбит. Аҕам түөрт сааспыттан бэйэтин кытары илдьэ сылдьан элбэххэ да үөрэппитэ. Ол үөрэҕэ барыта олохпор билигин да туһалыыр курдук.

Билигин санаан көрдөхпүнэ сыбаарка эрэ үлэтин баһылаабатах эбиппин, дьинэр үлэ бөҕөтүн сварщиктары кытары үлэлээн буоллаҕа. Үөрэтин диэтэхпинэ ким да сөбулэспэт этэ. Мас дьиэ тутуутугар маастардыы да сылдьыбыт эбиппин, хайа да үлэни көрөн турбатабым. Манна, сэриигэ да мээһэ ололорбоппун, барытын көрө-истэ сылдьабын, онон да тыыннаах сырыттабым буолуо арааһа.

Уус Алданна суурбэччэ сыл ололорбутум. Икки этээстээх дьиэ туттан аныгылыы, гражданскай кэргэммин кытары уон биэс сыл ололорбутум. Ол уон биэс сыл бииргэ олоруум олоҕум саамай үтүө кэмнэрэ этэ. Дьинэр оҕолоох дьахтары кэргэн ылбытым. Кэргэним оҕото кыысэтэ. Бэйэ-мөм курдук көрөн-харайан улаатыннарбытым. Оскуоланы, геология үрдүк үөрэҕин бүтэттэрбитим, билигин онтун үлэһит, кэргэннээх, хата сиэннэри бэлэхтээбитэ.

Кэргэним эмискэ улаханык ыалдыбыта. Микроинсульт охсон мин баарбына иккис этээскэ охтубута, уһуннук комаҕа сытан өрүттүбүтэ. Барахсаммын бэйэм көрөн-харайан атаҕар туруорбутум. Ыарахан кэмнэр этэ эрэри барытын тулуйбутум, дьэ ол кэннэ...

Кэргэним улахан ыарыы кэнниттэн өрүттэн баран суруйааччы буолбута. Мин кинини өйөөн кинигэтин эһин таһаартаабытым. Бастагы хоһооно арааһа мин туспунан буолуохтаах.

Дьэ ол кэмнэ батсаап үөскээн суруйааччылар группаларыгар иккиэн кирибиппит, онтон миигин суруйбат диэн группаттан

таһааран кэбиспиттэрэ. Мин онно эрэ кыһаллыбакка үлэ бөбөтүгэр сылдыабын. Кэргэним куоракка батсаап группатын көрсүһүүтүгэр наар киирэр этэ.

Ол сылдьан биир эдэр уоллуун билсигэн арыт ыйы-ыйдаан барар буолта. Мин туохха барарын билбэппин, онон наар ыытар этим. Дьэ онтон дьон кэпсээнин истэн соһуйбутум... Дьиэбин-уоппун хаалларан атах балай барбытым. Хата бииһирбэккэ үлэ булан манньк олоххо тийдэбим. Хотон үлэтин, дояр диэни Сунтаар Кириэстээбэр билбитим. Ити эмиэ туһунан кэпсээн.

Мээнэ ускул-тэскил сылдыыбат туһуттан ханна-ханна тийбэтэхпиний?

Олорон ааспыт олобун барытын итинник ырыта саныы сыттабын - “Лям”, подъем, на выход- диэн хаһыы иһиллэн санаата быстан хаалла.

Лям инники санаата, этэннэ дойдутугар эргиллэр түгэнигэр киэн, олобун барытын санаттан сабалыыр былаан торумнанан сылдыар.

Ротнай блиндаһыгар киирэн кэллэ.

- “Лям”, сегодня проводи троих, новоприбывших бойцов на передок и выводите тех раненых в санчасть.

- С собой кого взять?

- Своих возьми, с которыми на задание ходил.

Лямы сарсыардаттан итинник бирикээс күүтэн сытар эбит. Ол аата Зубрын, Догын уонна Индийэтин уолун кытары бараллар. Көрдөбүнэ ротнайын санаата түспүт, санаата самныбыт курдук. Сарсыардаанытын аһаабатаҕа да көстөр, бытыгын да хорумматах. Ону көрөн, - Пошли ко мне завракать - диэн киһитин ынырда.

- Нет, не хочу, - диэн баран Лям кытаанахтык көрбүтүттэн торутунна быһыылаах, олоппоһуттан туран, тахсан барбыт киһини батыста. Бу түөрт уончалаах нуучча апыһыара саастаах киһи диэн убаастыыра дуу, эрэллээх, үһүннүк сэриилэспит уопуттаах байыас диэн торуттара дуу. Лям санатын куруук истэр, тугу этэрин ылынар. Ол оннугар уустук сорок буолла да тута, - Лям ко мне - диэн буолар. Сылтан ордук ууну-уоту ортотунан ааспыт кырдыаҕас байыаһа соботох киһи эрэ буоллаҕа.

Гаврил ис дууһатыттан астаабыт аһын блиндажка киирэн иккиэйэбин аһаатылар. Куруускаҕа толору чэй кутан биэрэн баран, - Ис - диэбитин киһитэ иһэн кэбистэ, ол кэннэ баһыыбалаан баран тахсан барда.

Ротнай туохтан санаата түһэ сылдыарын сэрэйэр. Иккисыйдарын бу инники кирбииттэн тахсыбакка сылдыаллар. Күн ахсын сүтүк бөҕөтө тахса турар. Госпитальтан сана тахсыбыт, бааһырыттан, ыарыыттан өрүттэ илик дьону аҕала тураллар.

- Ротабытын эһэ сатыыллар дуу? - диэн санааҕа Лям бэйэтэ эмиэ кэлэн сылдыар.

Блиндажтан бирикээс толоро барардыы бронезилетин, каскатын кэтэн бэлэмнэнэн тахсан турдаҕына хохуоллар Баба Ягалара көтөн ааста, аптамаатынан халбыйан ытыалаан көрүөбүн ыраах курдук.

Хохуоллар бу кэлиннэ кэмнэ Баба Ягаларыгар бэл икки дрону олордор буолбуттар эбит. Ааспыкка көрөн сөхпүтэ, биир көтөн кэлбит Бабаттан Ягата икки кыра дрон арахсан, өрө көтөн тахсыбытарыгар.

Дроннар кэлин өссө хойдубут курдуктар, наһаалаан эрэллэр. Биьиги штурмовиктарбыт көтөн аастахтарына салгынна көтө сылдыааччылар бары сууллаллар эбит, сибээстэрин саба тутар тэриллэрэ куустээбэ эбитэ дуу?

Кинилэр буомбалыыр кэмнэригэр дроннар саһан хаалаллар, сууллааччыта суулар быһыылаах.

Дьэ ол бириэмэбэ биьиги дьоммут кириит-тахсыы, сүүрүү-көтүү буолан туһанан хаалаллар.

Дроннар элбэх киһини өлөрөн, буомбалаан бардахтарына уолуйумуохха наада, кинилэр куугунаһа тыастара киһи ньиэрбэтигэр кырдьык охсор аҕай. Биир кэлэн үрдүгэр төптөрү таары хачайданар, тыаһа сор буолар. Атыттар мээһэ таайан граната бөҕөтө быраҕаллар. Ол кэмнэ хамсаан биэриимэххэ наада. Тулуйуохтааххын.

Лям биирдэ биир сиргэ оннук буомбалааһын кэмигэр көһүйүөр диэри аһаҕас сиргэ сыппыта, атахтарын сэбирдэбинэн көмүнэн баран. Дьэ тыыннаах хаалаары өй, тулуур күүһүнэн охсуһуу диэн оннук. Дрон бу сэриигэ элбэх киһини суох гынар. Дроннар сотору сиригэр сүүрэн кэлэн сэриилээннэр соһуталлара буолуо диэн кэтэһэ саныыгын.

Дьэ ити курдук дроннар киһини буллахтарына сордуулар, тулуйбакка окуопаттан, блиндажтан тахсан куотааччы буолан ыт атаҕын туттааччы элбэх.

- Аһаҕас сири, бааһынаны туоруур кэммитигэр штурмовиктар аһан буомбалыыллара буоллар, - диэн саныы-саныы, - Мужики пошли! - диэн хаһытаан дьонун ыһырда. Дьонноро барардыы

турбуттарыгар сирдыт киһи быһыытынан бастаан баран хойуу мас лабааларын быһынан хааман хороҕолдьуйа турда.

### **Доярбыт инники кирбиигэ**

Умайар кутааҕа киирсиһэр.  
Дрону охторон,суулларан,  
Абырыыр дьоннорун,харыстыыр.  
Кэпсээнэ-ипсээнэ дэлэгэй,  
Санаатын түһэрбэт мохсоҕол!  
Этэннэ эргиллээр доярбыт,  
Мөлүйүөн сүүйүүлээх киһибит.  
Сахалыы харысхал куйаҕа,  
Дьылбатын харыстыа, маанылыа.

Ити кэмнэ саха сиригэр ханнык эрэ суруйааччы “Лям” туһунан хоһоон суруйа олорбута.

### **Фронтан сэмээр сонуннар**

Бэс ыйын уон биэс күнэ. Харьков куорат таһа.

Оборуона министриэристибэтин кытары контракт дуоҕабара бүппүтэ ыраатта, мантан ытар санаалара суох. Биһиги батальонтан ким да бүттүм диэн бара илик, иннэ ыам ыйыгар контрактара бүппүттэр бааллар. Увольненияҕа рапорт суруйбуттары штрафбатка ыытыахпыт диэн сааналлар.

- Ким рапорт суруйбут, ол өстөөх буолар -диэн штаб начальнига батальон иннигэр суоһурҕанна. Хорсуннук сэриилэһэ сылдьан охтубут табаарыстарбытын, Дремы, Дяханы, хата таһаартаатылар, халлаан итиитигэр үөн-көйүүр аһа буолан, киһи тулуйан көрбөт, чугаһаабат гына сытыйан, ымыйан бүппүттэри...

Барахсаттар тыыннаахтарыгар күлэн-үөрэн күлүмнэһэн, кэпсэтэн-ипсэтэн дьон диэн үтүөлэрэ да этэ.

Тыыннаахтарыгар биир киһилии наҕараадаҕа тиксибэккэ бараахтаатылар...

Өлөн сытыйбыттарын кэннэ, для галочки бэриллибит тимир кириэс уордьан туохха наада буолсу...

Магадан уола, хорсун санаалаах Дрем барахсан, уопускааттан кэлэн, - Дьэ үчүгэй да кыһы кытары билистим. Сэрииттэн тийдим

да кэргэн ылан ыал буолабын - диэн кэпсээбитэ.

Өр көрдөөн булбакка сылдыбыт күндү киһитин булан баран тыыннаах эргиллэн тийибэт дьылбаланан кыргыһы хонуутугар хомолтолоохтук обуннаба.

Командировкаба араас чаастары кэрийдим. Саллааттар бары сылайбыт, элэйбит көрүннээхтэр. Сорох дьон уопуска диэни билбэккэ да сылдыар. Разведбатка сылдьан көрдүм, ойуур быыһыгар, үлүгэрдээх элбэх сабыс сана техника саһан турар, Урал мостаалаах, "ВПК" дэнэр бронеавтомобиллар, сылы быһа тураннар аккумулятордара олорон хаалбыттар. Хаһы да эһэн көрө сатаатыбыт, мэлигирдэр, салоннарын иһэ сана кырааска сыта. Дьэ, бу туохха наадалаах сэптэр тураллара буолла?, төһө сыаналаахтара эбитэй?

Бу кэриэтин үтүмэн үгүс дрон, коптер онорон биэрдэллэр, противодроновой сэбиргэллэри кытары. Бу броневи́ктар туһалара суох курдук, аһаҕас сиргэ киирдилэр да камикадзе дрон аһа буолаллар. Сыаналаах техникалары кистээн тураллар, Итинтилэрин тыыннаах киһитээбэр сыаналаахтар...

Сэрии үһүс сылыгар барда.

Сэриигэ бу наада эбит диэн, туох да сыаната суох мэтээл, уордьан биэрэринэн мунгурданыахтааҕар араас дронтан көмүскэнэри онорон боростой саллаат тыынын көмүскүүргэ үөрэниэххэ да сөп кэмэ кэллэ. Ол онугар генералларбыт бары сэриигэ анаммыт триллион харчыттан бэйэлэригэр тииһинэ сатыыр мөккүөрүгэр сырыттахтара. Харчы былдьаһыгар сылдыар дьон дьон туһунан саныахтара дуо?

Биһиги чаастан саха уола, Усуйаанаттан сылдыар Киэсэ автоматынан икки дроны халбыйан охтордо. Обстрелга түбэхэннэр, блиндаж иһигэр осколок газовой баллоны таарыйан, эстэн, умайан ожог ылан, госпитальга сытар. Өссө блиндаж иһигэр араас противопехотнай миналар баалларын таарыйбатааҕар баһыыба. Таарыйбыта буоллар эстэннэр издээн бөҕөтө буолар.

Сахалыы тыыннаах, сахалыы саҥалаах нуучча бырааппыт, Щегол Саня контузия ылан, госпитальга киирэн табыста. Бастагы раненията, осколок сүүһүгэр түһэн сии сыспыт этэ. Билигин контузия ыллахха харчы төлөтөр справка биэрбэт буолбуттар, кулгааххынан, муннугунан-айаххынан хаан кэлиэр дылы дөйдөххүнэ, эбэтэр ыынакай-мээнэкэй буоллааххына эрэ төлөнөр, оннук. Сэриигэ сылдьан, тыыннаах хаалан, уокка умайыы ылбыт буоллааххына кырата анаарын умайбыт буолуохтаах эбит...

Оччо умайбыт киһи тыыннаах хаалыа дуо? - саарбах.

Санька госпитальтан тахсаат эмиэ инники кирбиигэ киирдэ, саамай уопуттаах, кыанар, сүүрэр-көтөр, хорсун санаалаах сапербыт кини эрэ хаалбыт курдук эбит. Бырааппын сахалыы, тугу сатыырбынан албаан, гуманитарканан кэлбит кыра, дьобус сиэл дэйбири, брониккар иилинээр диэн биэрэн ыттым.

### **Аан дойдуга Украина боппуруоһа өссө сытыырхайда**

Бэс ыйын уон биэс-уон алта күннэригэр Швейцария биир куоратыгар “Саммит Мира” диэн Россия уонна Украина ыккардыгар эйэлэһии туһунан кэпсэтии ыытар арбаа дойдулар көрсүһүүлэрэ буолара биллибитэ. Россияттан бэрэстэбиитэл онно ынырбатахтара. Онтон сылтаан буолуо, Кытай да, Амыарыка да кыттыбаппыт дэспиттэрэ. Ол Саммит иннинэ Россия президенэ Владимир Путин бары истэллэригэр анаан судургутук, киһи өйдүүр уонна кыаллар дьыалаларын эппитэ:

- Запорожие, Херсон республикалар, Донецкай уонна Луганскай уобаластар территорияларыттан сэриигитин таһаарын. Арбаа дойдулар Россияны утары санкцияларгытын тохтотун, Украина НАТО-ҕа чилиэнинэн киирэ сатыырын, ядернай сэби оносторун тохтотун - диэбитэ.

Саммит буолан бүттэ. Арбаа дойдулартан биир да государство бэйэтин буруйун билиммэтэ. Аһаардастыы Россияны буруйдаатылар. Атыттар истэн эрэ олордулар. Сэрии онон салҕанан барар буолла.

Аны Арбаа дойдулар от ыйыгар буолар быыбардарын күүтэбит.

Эрэл кыыма - Арбаа дойдуларга балаһыанньаны киһилии өйдүүр дьон партиялара быыбарга кыайан былааһы уларытыах курдук турукка киирэн тураллар - диэн сурахтар бааллар. Ол кыаллыбатабына бүтэһик эрэл биир хаалар.

Күһүн амыарыкаҕа буолар президент быыбарыгар Дональд Трамм, - Быыбарга кыайан, президент буолар түгэммэр куруук умналаан кэлэн алта уон миллиард доллары ылан барар Украина президенэ Зеленскэй кыраанын хатыыбын. Зеленскэй мантан алта уон миллиард доллары умналаан баран дьыэтигэр тийиэн иһэн өссө алта уон миллиард доллар наада диэн барар. Хаһан да көрдөөн баран тохтуо суох. Сөп буолуо! - диэбитэ иһиллэр. Онон салгыы Арбаа дойдулар, онтон Амыарыка президенин быыбардарын күүтэрбитигэр тийиэбит.

- Россияда аны валютабыт кытай юань харчыта буолар-диэн биллэрдилэр. Бүгүндү туругунан биир юань уон икки солкуобай. Арабскай эмираттар Россия суолун батыстылар, нефтэрин амыарыка долларыгар буолбакка кытай юань харчытыгар атылыыр сокуон таһаардылар.

Американскай сенатор Линдс Грэм - Украина 10-12 триллион доллардаах сир баайын үрдүгэр олорор, онон Амыарыка политическай салалтата ол баайы Путинга биэриэн бабарбат. Билигин Амыарыка Киевкэ күскэ көмөлөһөн Украина бу сэриигэ Россияны кыайар түгэнигэр үчүгэй бизнес партнер буолар кыахтаах - диэн сабагалыыр. Амыарыка биэс уон мөлүйүүн гектар сир украинаттан атылаһан ылбыта, билигин сэрии буола турар сирин сыаната өссө түстэ диэбиттэрэ.

Сахалыы толкуйдаан көрдөххө Амыарыка эрдэ атыыласпыт сирин хохуолунан көмүскэтэр буолуон сөп.

Валерий алта ыйтан ордук бииргэ сылдыбыт табаарыс уолаттара, Крокодил Гена, Никита Турист, Береза, Хантер уопускааттан кэллилэр. Олору кытары Собьянин диэн биэс уонун туола илик, саастаах киһи кэлбит. Уон аҕыс сыл хаайыыга олорбут, хаайыыттан тахсыбыта аҕыс сыл буолбут. Хаайыыга олорбут киһи диэтэххэ эдэрчи көрүннээх киһи.

-Хаайыыга олорботобум буоллар аргыттан умайан өлбүт буолуо этим. Онон мин курдук киһиэхэ хаайыы туһалаах курдук буолан тахсар - диэн күлэр. Ол да гыннар сыһа олобу олорбуппун диэн дууһа моруута буолан онтун боруостуур курдук сананан кэлбит.

Батсаапка Лям суруга кэлбит.

Бэс ыйын уон тобус күнэ. Бэһэнээ инники кирбиигэ сирдээн киллэрбит уолаттарым эмиэ бары араанныын буолбуттар.

Ханна эрэ барарбытын-кэлэрбитин кэтиир датчик турар быһылаах, кэлэ-бара сылдьан, кыра парашуттары талах, мас лабаатыгар ыйанан туралларын көрөөччүбүн. Видеокамералар тураллар быһыылаах дии саныыбын. Барытын ротам хамандыырыгар онно турар, манна турар диэн этэн иһэбин. Тугу эмэ дьаһанара дуу?

Икки араанныы буолбут уол ыраах баайы бааллар. Ол уолаттары хайдах таһаарары толкуйдуу сатыыллар.

Хохуоллар бүгүн ыттарын ытан баран сылдыаллар. Тохтоло суох артиллериялара ытар. Киһи бөбүтө трехсотай буолла,

двухсотай да баар. Бу билигин эвакуацияттан төннөн кэллим. Осетин уола араанньын буолбутун массыына кэлэн ылар сиригэр илтим. Хата киһибит арааньыта арыый халымыр. Икки атабар табыллыылаах. Ол эрэри син киһи өйөөн хаамтарар.

Хаһан бүтэр сэрииний? Дьон бары сылайбыт, бэбэһээ “Потеряшкалары” кердуу сылдыаллара. “Потеряшкалар” диэн сэриилэһэ сылдьан мунан хаалбыт дьон, эбэтэр сыыһа хайысханан баран муммут, эбэтэр заданиеба барбакка саһан олорооччулары этэллэр.

Оннуктары көрдүү сылдьар уолаттар кэпсэтэ олорор этилэр. Биһигиттэн икки киһи баран эмиэ сүтэн баран саһан олороллорун атын роталар булан ылбыттар. Саһа сылдьан өссө ротнайга рацияннан сымыйа информация биэрбиттэр. Ротнайбыт - Мөлтөх дьон - диэн кэлэйэр.

Ол “Потеряшка” дьону көрсүбүтүм, аара блиндажка утуйа сыталара.

Эдэр бабайы уолаттар.

Эвакуациятан төннөн истэхпинэ ол уолаттары көрдөөччүлэр булан кэпсэтэ олороллоро.

Сонун уонна суох, бэбэһээ кыралаан ардаабыта, бүгүн түөрт чаастан кыайан утуйбакка илэ сылдыабын.

Миигин бэбэһээ эвакуацияба ытан кэбиспиттэрэ, ол кэмнэ миигин кытары инники кирбиигэ кириэхтээх уолум 200-й буолла диэтилэр. Онон Индиябын кытары иккиэ буолан хааллыбыт.

Бэйэм ханна эрэ куруук ыксыы сылдьар курдук буолан эрэбин, тугу эрэ түүйэбин дуу? Тоҕотун киһи билбэт.

- Иннибэр туох эрэ буолаары гынна быһыылаах?- диэн сэрэйэ эрэ саныыбын.

Бу эмиэ перелет сабаланна. Манна иннэ диибит. Ол аата артиллерийскай, минометнай ытыы сабаланна.

Бүгүн Индийэм уолунаан бэйэбит инники кирбиигэ киирэр буоллубут.

Бу кэнники өйдөөтөхпүнэ ротнайым миигин харыстаан тыылга тутан араанньын дьону таһаартара сылдыбыт эбит уонна киирэр киһи суох буолан кыһалбаттан миигин ытан эрдэбэ. Күн ахсын үс киһини сирдээн инники кирбиигэ киллэрэбин, биир эрэ түүн буолаахтыллар. Сарсыныгар араанньы буолбуттарын таһаарабын уонна атын дьону киллэрэбин, оннук буолта хас да хонно. Сарсын бэйэм киирэбин.

Ыалдьыман, этэннэ буолун суруйдум, “Лям”.

## Бу кэмнэ Аан дойдуга

Швейцарийаба буолан ааспыт Саммит иннинэ Украина президенэ Зеленскэй Амыарыка президенэ Байдены кытары икки өттүттэн өйөһөр дуогабар онорон илии баттаспыттара.

Бэс ыйын уон аҕас күнүгэр Владимир Путин Дьокуускайга кэлэн, сылдьан баран Хотугу Кэриэйэбэ ааста. Икки ядернай сэбилэниилээх государстволар бэйэ-бэйэлэрин туораттан сэрии киирэр түгэнигэр көмөлөсүһэргэ илии баттастылар. Салгыы Владимир Путин Вьетнамна тийдэ.

Икки ый анараа өттүгэр Ватикантан Папа Римскэй Зеленскэйгэ, - Капитуляцията биллэр, сахалыы эттэххэ, - Россияба бэрин - диэбитэ интернеккэ тахсыбыта. Сотору буолан баран Зеленскэй Папа Римскэйи кытары Ватиканна баран көрсүбүтэ, көрсөн барарын кытары үс Украина политикатын ытар саамай үрдүк дуоһунастаах дьонноро эмиэ бараннар Папа Римскэйи көрсө охсон кэлбиттэрэ. Папа Римскэй:

- Ханник баҕарар кэпсэтиигэ кыбытан ааспыт тыла аан дойдуга ыйааһыннаах тыл диэн биллэр. Кини тылынан аан дойдуга буолар политиканы ытар МАСОННАР быһаарбыт быһаарыылара этиллэр. Бу католическай церковь аан дойдуга саамай күүстээх шпионскай сеть үлэлиир. Онно кимнээх, хайдах үлэлииллэрин ким да билбэт диллэр.

Ким билиэй, баҕар бу Ватиканна аан дойдуга доҕоһо быһаарыллара буолаарай?

Бэс ыйын сүүрбэ биир күнэ.

Тэлэбиһэргэ амыарыка сенатордара, политиктара Россия Хотугу Кэриэйэни кытары кэпсэтиитин, дуогабарын ырыталлар. - Отой көңүллэммэт, киһи өйүгэр батан киирбэт сыһа дуогабардаһыны онордулар. Аан дойдуга түөрт государство, Иран, Куба, Хотугу Кэриэйэ уонна Россия террористическай государстволар биир буолаары гыннылар. Россияба да, Россия ити үс государстволарга да, сэрии сэбин ылсаллара, бэрсэллэрэ сатамат- диэн кэпсииллэр. Арҕаа дойдулар, Амыарыка, Украина Россияны сэриилииригэр сэрии сэбин бэйэлэрэ таһа сыталларын умналлар. Баҕар бэйэлэрин оноһууларын сөптөөбүнэн ааҕаллара буолуо.

Албын дойдулар куруук демократийаннан саптыналлар.

Демократийаннан саптынан абыаах ахсааннаах баай дьон дойдуларыгар үрдүкү былааһы ылаллар. Ол былааһы араас албаһынан үйэлэрин тухары тутта уонна илдьэ сылдьаллар.

Кинилэр демократийаннан саптынан араас дойдулары, киһи аймах сокуонун кэстилэр диэн сэриилиир идэлээхтэр. Хотугу кэрийэни, Вьетнамы, Ирагы, Афганистаны, Югославияны үлтү буомбалааабыттара, сэриилээбиттэрэ, төһөлөөх да элбэх эйэлээх дьону өлөрбүттэрин иһин кинилэргэ туһунан, көнүл, демократия сокуона.

Россия, Бразилия, Индия, Кытай, собуруу Африка икки тыһыынча алта сыллаахха кыттыһан "БРИКС" диэн холбоһук тэрийбиттэрэ." БРИКС" Екатеринбург куоракка регистрацияламмыта. Бастаан туһата суох тэрилтэ курдук сабаламмыт буоллабына, икки тыһыынча сүүрбэ икки сылтан күүстээх политической уонна экономической тэрилтэ буолан табыста. Сүүрбэ үс сылга биһигини БРИКС-кэ ылын диэн уон абыс дойду сайабылыаннаа биэрэн сытар.

Иран, Алжир, Турция, Белоруссия, Индонезия, Египет, Нигерия, Аргентина, Мьянма, Балгадеш, Сирия, Тайлан, Казахстан, ОАЭ, Мексика, Венесуэла, Никарагуа, Камбоджа. Сүүрбэ түөрт сыл тохсунньу бастакы күнүттэн Иран, Саудовская Аравия, Египет, Аргентина, Эфиопия, ОАЭ, тэн бырааптаах чилиэн быһыытынан киридилэр. Бу холбоһукка аан дойду нэһилиэнньэтин үксэ кириэ, сир баайын абыс уон бырыһыана бу дойдуларга баар буолуо диэн сабабалыыллар.

Владимир Путин - Биһиги бары, баай-дьаданы, кыра-улахан дойду диэбэккэ тэннэ, биир сүбэннэн сайдыахпыт, байыахпыт - диэн бу холбоһук көрсүһүүтүгэр тоһоҕолоон этэр.

Кэтээн көрүү түмүгүнэн баай дойдулар уонна кыана илик дойдулар ыккардыларыгар тыыннаах буолар туһугар өлөр-тиллэр киирсии буола турар.

## **Саха сиригэр, Кыһыл Сыырга быһылаан**

Россия иһигэр украинаттан төрүттээх, олохсуйбут дьон элбэх. Хас эмэ уонунан мөлүйүөн киһи буолуо, онно эбэн кэбис, олох оҕолорун, сиэннэрин. Олортон төһөтө эрэ Россияны абааһы көрөр, Россия иһигэр теракт да онорор, үспүйөөнүүр, араас, Россияны холуннарар үлэни ытар. Күн ахсын ол туһунан интернеккэ, ютубка кэпсииллэр, тэлэбииһэргэ да көстөр.

Бүлүү Тааһаҕарын уола Бүөккэ добровольцынан баран сылы быһа сэриигэ сылдьан баран дойдутугар этэннэ эргиллэн кэлбитэ. Үлэ баар сиригэр диэн чугастыы Кыһыл Сыырга чэпчэки сыанаҕа дьиэ ылыммыта. Бүөккэ алдьархайдаах сэриилэртэн абыах дьоллоох дьоннор истэригэр киирэн тыыннаах эргиллибитэ диэтэххэ омуннааһын буолбата буолуо.

Биир түгэннэ Бүөккэлээх штурмовой роталара, сүүһүнэн киһи буолан кимэн киирээри хотоол сиргэ түбэһэн биэрбиттэрэ. Хохуоллар - Нуучча сэриитэ манан кириэ - диэн эрдэттэн бэлэмнэммиттэрэ эбитэ дуу?, быһа холуйан, төһө эмэ кэм ааспытын кэннэ Бүөккэ суоттаан көрдөбүнэ хотоол иһиттэн тахсан биэрэн инники киирэ сылдыбыт разведкаҕа - Ким да суох, суол аһаҕас - диэн угаайыга киллэрбит буолуохтарын сөп. Хохуоллар эрдэттэн үчүгэйдик бэлэмнэнэн, хотоол сири тула өттүттэн кириэстии ытарга оностон, туораттан көстүбэт ғына окуопа хастан, отунан-маһынан саптынан сыппыттар. Ол угаайыны өйдөөбөккө киирэн биэрбит Бүөккэлээх роталара эмискэ тула өттүттэн ытыалааһынна түбэспитэ. Тэнэ суох кыргыһы саҕаламмыта. Төгүрүктээһиннэ түбэспит рота бэриммэтэҕэ, бүтэһигэр дылы кыргыспыта. Абыах киһи тыыннаах хаалбытын кэннэ хохуоллар - Тыыннаах ордубут дьон тахсан барын - диэн рота киирбит сири диэкиттэн туораан, суол аһан биэрбиттэрэ. Тыыннаах тахсыбыт дьоллоохтор истэригэр снайпер Бүөккэ баара. Кыргыһы киниэхэ онон бүппэтэҕэ, хаһан дембэллэнэн дойдутугар кэлиэр дылы сэриилэспитэ. Снайпер киһи үлэтэ сэриигэ элбэх этэ.

Дойдутугар кэлбит киһи аһаан, тыыннаах эргиллэн кэлбитин сууйан арыгылаан бөҕө буола сылдыбыта. Хаһыс эрэ күнүгэр өйдөнөн, остуолга бытыылка анаара эрэ хаалбытын өйдөөн көрбүтэ.

- Бу ас начаас бүтэр, өссө сааһа булан кэлбит киһи - диэн дьиэтигэр уулуссаҕа тахсан кэлбитэ суол ортотугар хайа диэки барыан билбэтэх курдук туттан биир бөдөн унуохтаах нуучча киһитэ турар эбит. Бүөккэ аһан истэбинэ киһитэ, - Мужик, где можно здесь сааһаа найти? - диэн ыйытта.

Сылы быһа араас омук ортотугар бииргэ өлөр өлүү ортотунан сылдьан ааспыт уол бу киһиттэн иэдээн энээрдэниэм диэн сэрэйбэккэ, - Что друг, с похмелия? - диэн ыйытта.

- Да с жуткого. Помру, если не опохмелюсь.

- Пойдем, у меня есть полпузыря.

Итинник кэпсэтэ охсон дьиэҕэ киирэн бытыылка анаара хаалбытын иһэн кэбистилэр.

Билэр дьонуттан баран өссө биир бытыылка самогон ыллылар. Бүөккэ дьиэтигэр кэлэннэр туох да сокууска таабыр сана билсипит дьон эйэ дэмнээхтик олорон самогоннарын иһэн бардылар. Холуочук дьон кэпсээнтэн кэпсээн буола олорон, бу билбэт киһитигэр Бүөккэ, - Соторутаабыта СВО-тан кэлбитим- диэтэ.

Киһитэ, - Как там? - диэбитигэр, - Снайпером был, на счету официально двадцать пять, в реальности больше семи десяти. Ити тыллары кытары утары кэпсэтэ олорбут киһитэ луосканы харбаан ылаат ойон турда. Сирэйэ-хараба уларыа охсон:

- Снайпер? Вот этой ложкой твои снайперские глаза выколю, ты моих братьев убивал - диэн хаһыра түһэт, остуол биир өттүттэн соһуйан сулбу ойон турбут уол диэки остуол нөнүөттэн уолугар түһэрдии илиитин ууммутунан сарбас гынна. Араас өлөр өлүүттэн мүччү көтөн кэлбит уол дьиэтин иһигэр өлөр өлүүнү бу хоһуолтан, субу көрсөн эрэрин тутта өйдүү охсон, остуолга бэйэтин аттыгар чугас сыппыт саха быһабын уһа илиитинэн харбаан ылла да үрдүгэр түһэн эрэр киһиэхэ түөскэ ньимис гыннаран кэбиспитин өйдөөбөккө да хаалла.

Ити барыта бэрт эйэлээхтик субу түгэнгэ дылы бииргэ арыгылыы олорбут дьонно чыпчылбан түгэнигэр буолла. Сытыы, төбөлөөх саха быһаба киһи эрэйдээх сымнабас этигэр, уһуобар таарыйбакка сүрэбин курдары баран угуттан иннэн хаалла.

- Мин норуотум дьонун өлөртөөбүккүн - диэн уордайан уол харабын луосканнан баһаары түһэн испит луоскатын туппутунан, нуучча дии санаан бэт эйэлээхтик кэпсэтэ олорбут киһитэ уол үрдүгэр суулунна. Холуочук олорбут Бүөккэ сонно тутта өйдөнө оһуста.

- Түбэхэр киһи буоллум - дии санаата эрэри онно улаханлык кыһаллыбата. Оччолоох өлүүнү-сүтүүнү көрсүбүт киһи итинтэн долгуйуо дуо? Телефонун ылан бэрт холку куолаһынан полицияба:

- Киһини өлөрдүм, кэлэн ылын, - диэн эрийдэ. Киһитэ луоскатын туппутунан соннук остуолга сытан хаалла. Полициялар уһаппатылар, кэлэннэр туох баарынан хаартыскаба түһэрдилэр, уолу миэстэтигэр доппуруостаан баран отделга илдьэн хаайан кэбистилэр.

Соннук кинини силиэстийэбэ диэн куоракка аҕалбыттара. Марха силиэстийэтин изоляторыгар хааллан сыппыта хаһыс да күнүгэр байынкымааттан кэлэн уһун кэмгэ хаайыыга барыахтаах дьону талан кэпсэтиллэр уонна Украина сэриитигэр барарга сөбүлэһэр дьону кытары контракка илии баттастылар.

-Итиэннэ сэриилэхэн бүттүм - диэбит Бүөккэ онон хос сэриитигэр төннөр буолла. Ол дойдуга тийдэ да кини штурмовик буолар.

Олоҕо соһуччу, былааннаммытыттан итинник тизэрэ эргийбит уол сэрииттэн этэннэ тыыннаах эргиллэрэ буоллар дииргэр эрэ тийиэбин.

Олох ханна да кутталланна, уустугурда. Ханна да дьон сэрэнэн-сэрбэнэн сылдьарга тийдэ.

### **Бэс ыйын сүүрбэ үс күнэ.**

Украиналар Севастополь куорат пляһыгар муораҕа сөтүөлүү сылдьар дьону Атамс диэн ракетаннан ыттылар. Онно сүүс сүүрбэ түөрт киһи араанныы буолла. Хас да киһи өллө. Россия итиннэ Атамс аракыатаны биэрбит уонна спутнигынан маньы ытын диэн ыйан биэрбит Амыарыканы буруйдаата.

- Уһаппакка хардатын биэриэхпит- диэн сэрэттилэр.

Бу ааспыт түүн Валерийдаах дрон манаан олороннор, “Беднэй” диэн позывнойдаах киһилиин, иккиэн сэриилээн аптамаатынан ытаннар Баба Яга диэн улахан дронун сууларбыттара.

Сарсыардаттан хохуоллар ону изэстэхэннэр эбитэ дуу? Камикадзе дронунан, миинэннэн кинилэр инники кирбиилэрин, олохсуйан олорор блиндажтарын тохтоло суох сэриилээтилэр.

Валерий уола Албаны убайа Игорь массыынаннан Сочига, курортка эмтэтэ илдьэ барбыта. Уол арыый бэттэх кэлбит. Запорожиеҕа Гуляй Поле утары сытар фронт лиинийэтигэр бу күннэргэ да чуумпу.

Запорожиехайысхатыгар чуумпу соҕус эбит буоллаҕына Харьков утары сытар инники кирбиигэ арыый атын соҕус балаһыанньа. Ол күндэйэ киһитэ Алексей Игнатьев бу күннээҕи “Фронтан сэмээр сонуннар” диэн суруйууттан көстөр.

### **Фронтан сэмээр сонуннар**

Сэри салҕанар, биһиги артиллериябыт сууккаҕа 24 чаас ытар, анараа өттүттэн эпπιэт лаппа аҕыйаабыт курдук. Бэҕэһээ хохуоллар кассетнай нэрээтинэн ытыалаатылар. Улахан анаара эстибэккэ сир үрдүгэр сюрприз буолан ыһылынна, онон өссө кутталланна. Ол ыһыллыбыт бытархай кассета сиргэ иитиллэр миинэ курдук киһи

алжас таарыйда, үктээтэ да эстэн өлөрүүн, араанны гыныан сөп. Батальоммутугар сана дьон кэлбитин үөрэтэ таарыйа ол эстибэтэх кассеталары хомуйан тобута тэптэртээтибит. Командирбыт эдэр уол, уопуттаах взрывник, Зомби Саня. Сана көрөр дьон долгуйаллара харахтарыгар биллэр. Элбэҕи булан эстибит. Үксүн дьон, техника ааһар суолларын, ыллыктар тастарыттан хомуйдубут. Ойуур, сир, хонуу, толору миинэ, эстибэтэх снаряд, кассета бөбөтө ыһылла сыттаба, кэлин, сэрии бүттэбинэ төһө өр хомуллуо биллибэт. Икки атахтаахха, кыылга-сүөлгэ айа буолан сытан төһөнү суорума суоллуон туох да билбэт.

Бөлүүн ыаллыы турар танкистарга Баба Яга кэлэн сброс онорбут. Өстөөх инники кирбиитин көнү көтөн киирбит штурмовой этэрээт дьонун бултаһаллар.

Биир Баба Яга бырахпыт бомбата эстибэтэбин булан, - Киһи кыайан ылыа суох - диэн, ыраахтан автоматынан ытан эстибит. Сана, билбэт буомбабыт, от күөх өгнөөх, плассмасса куруруктаах. Туох биһиги билбэт сюрпризпыт баара биллибэт.

Кэннибитигэр ойуурга сабыс сана Т-90 танкалар саһан тураллар. Хаһы да сэриигэ да киирбэккэ туран сүтэрбиттэр. Бабаешкалар атаакаалабыттар. Баба Ягалар харанаба, түүн кэлэн бултаһаллар дииллэр. Аныгы Баба Ягалар танка тимирин билэр датчиктаахтар эбит. Сэрии сэбин оноруу сайдан иһэр. Танкист уолаттар кэпсииллэринэн танка кэбирэх сирэ наводчик оператор олорор сиринэн эбит. Камикадзе коптердар сырса сылдьан үөрөкөтө уматаллар дииллэр. Билигин урукку курдук үөһэ көтө сылдьан танкаба түспэттэр. Сиргэ кэтэһэн олорон танка кэллэбинэ биирдэ көтөн тахсан ойоһонуттан саайаллар. Бастагы коптер танка динамической көмүскэлин туоратар, иккис дрон кумулятивной синэрээтинэн супту кэлэн түһэр дииллэр. Миллиард анаара сыаналаах, сана оноһуулаах танка тобуктаатаба ол. Танкалар РЭБ-тэрэ суох буолан быкпатахтара, саһан турбуттара ырааппыт.

РЭБ ылаары танкистартан бэйэлэриттэн харчы хомуйбуттар.

Украина чааһынай тэрилтэлэрэ сууккаба үс тыһыынча дрон онороллор, ол иһин оннообор соботох саллааты хас да хохуол дрона сэриилиир. Россия ити уопуту туһаныа, предпринимателлэргэ дэлби онотторон, атыылаһан ылыа эбит.

## Бэс ыйын отут күнэ.

Бу түүн Валерий бэһис рота сиригэр баран дрон манаата. Бэйэтин ротатын сиригэр дрон биллибэт буолта хаһыс да күнэ. Бултаһар дьон баар буолбут диэн эбитэ дуу?

Уонча хонуктаабыта түүн "Беднэй" диэн позывнойдаах киһини кытары түүн манаан ололорбуттара. Ол ололдохторуна биир Баба Яга тийэн кэлбитэ. "Беднэй" тепловизора суох көннөрү аптамааттаах турбута. Валерий дойдутун дьоно харчы кыттыһан ылан ыппыт тепловизордарынан көрөн туран трассирующей диэн уоттаах буулдьаннан ытыалаан киһитигэр дрон ханан сылдыарын көрдөрө турбута. Онон иккиэ буолан сэриилээн ытыалаабыттара. Дрон биир миинэни бырабан баран куота сатаабыта да табыллан кыаммакка сууллубута. "Беднэй" үөрэн хаһыы-ыһыы бөбөтө буолан үөһээ командованиеба телефонунан дакылааттыы охсубута. Ол иннинэ Валерий өссө хас дрон суулларан турар. Баһар ол иһин эбитэ дуу?, кинилэр диэки кэлин дрон биллибэт буолбута.

Отут биирис түүн аттыларыгар турар бэһис рота сиригэр тийэн түүн көтөр дрон бултаһаары манаан ололдо. Икки төгүл дрон чугас кэлэн биэрбитин ытыалаан көрдө да дэлби сыһалаан кэбистэ. Биэс уонча миэтэрэ чугаска кэлбит улахан Баба Яга дрон таппатын сөбөр эрэ. Дьинэ тутан туран ытыалааһын буоллаба. Дроннара буомба бөбөтүн кэрийэ сылдьан тамнаан баран төннөн хааллылар. Блиндаһыгар төннөн кэлэн тепловизорун көрбүтэ быыкаайык туттаһык буолтата холкутаан тепловизора хамсыы сылдьар эбит.

- Ол иһин да, халлааны ыта сылдыбыт эбиппин - диэн бэйэтиттэн бэйэтэ кэлэйэр. Кырдыаһас бөрө дьинэр күнүс көрүнүөхтээх, буолталарын тардыныахтаах эбит. Иккис түүнүгэр баран манаан ололдобуна алтыс рота диэки аптамаат тыаһа бөбөтө буолтугар тепловизорунан көрбүтэ биир дрон табыллан умайа күлүбүрээбитинэн сууллара көһүннэ. Күнүс Валерий телефонунан

- Ким дрон суулларда? - диэн алтыс роталартан ыйыталаспыта биир дойдулааба, Сунтаар Хаданыттан төрүттээх, "Ганс" диэн позывнойдаах, Ганя диэн уол суулларбыт эбит. Ганс эмиэ иккис Баба Ягатын суулларбыт.

От ыйын бастагы күнэ буолар түүнүгэр ааһар дроннары олорон маньырдыы кыра олоппос ылан эмиэ бэһис ротатын сиригэр тийдэ. Харанаба биир киһи турарын көрсөн кэпсэттэ. Билсибитэ уон аһыс саастаах, Кубалда диэн позывнойдаах Пермь уола эбит. Бэйэтин дойдутугар контракт баттаһан СВО-ба кэлэ сатаабытын

ылбатахтар. Ол иһин саха сиригэр тийэн контракт баттаһан СВО-  
ҕа соторутаабыта кэлбит.

Аптамаатыгар эмиэ тепловизордаах.

- Дрон кэллэбинэ иккиэн ытыахпыт - диэн кэпсэттилэр. Өр  
буолбата. Биир Баба Яга кэлэн миинэ быраҕа охсоот төннө турда.  
Валерийдаах бу дронун успейдаан ыппакка кэннин эрэ көрөн  
хааллылар. Харанаҕа эмиэ кулгаах-харах буолан турдулар. Өр  
буолбата иккис дрон тирилээн кэллэ. Дьинэр ити кэпсээтэххэ кус  
манаан олорор курдук боростуой. Баба Яга сыһа тутуннун да  
бэйэн үрдүгэр миинэ быраҕан дэнниэн, өлөрүөн сөп. Онон хайа  
да киһи саллар булда. Кус сордообу ытар курдук буолбатах. Чугас  
кэлбит Баба Ягаларын мас кэннигэр эрийэн, саһан туран ытыалаан  
куһуйдулар. Мас мутугар, сэбирдэбэр мэхэйдэтэн таппакка,  
Валерий өлөрүн да умнан туран ыраас сир диэки ыстанна. Кубалда  
уол: - Я прикрою - диэн хаһытыырын истэн аһарда. Ыраас,  
дрон көстөр сиригэр тахсан туран аптамаатын биирдиитэ ытарга  
туруоран баран, холкутуйан үчүгэйдик кыны-кыны дрон анныгар  
киирэн туран чугастан ытыалаата. Көтөрө ыттабын аайы табыллар.  
Буулдьа таба түстэбин ахсын уот чабылыс гынара көстөр. Дьэ дрона  
күүскэ табыллан орулаабытынан сууллан иһэн миинэтин быраҕан  
таһаҕаһын чэпчэтэ сатаата быһыылаах. Бырахпыт миинэтэ сиргэ  
түһэн эстэн бурҕас гынна. Дрон соннук кыаммакка сууллан, бэһис  
роталар территорияларын ортотун диэки баран түстэ.

Кубалдам тоҕо дронун ытыспата диэн уолугар төннөн  
тийибитэ уола суох, атын киһи турар. Хааһы курдук итирик киһи,  
- Лейтенант, тоҕо биһиги сирбитигэр киирэн биһиги дроммутун  
бултаһа сылдыабын - диэн маатыры-куутуру бөҕөтүн түһэрдэ.  
Кылгас кэмнэ тылынан киирсэн ыллылар. Валерий улаханлык  
өһүргэнэн маатырылаан субуруппутугар итирик лейтенант сөп  
буолан кута турда.

- Чэ, Баба Ягаларын бэһис роталар бэйэлэригэр да суруннуннар.  
Главная суулардым. Кими эрэ өлөр өлүүттэн быһаабыт  
буолуохпун сөп - диэн санаан баран бэйэтин блиндаһыгар төннөн  
хаалла. Чаас курдук буолан баран дрон сууллубут сиригэр хохуоллар  
минометунан чааһы быһа тохтообокко ыттылар. Ким да онтон  
дэнгэннэ диэн сурах кэлбэтэ.

Сарсыныгар истибитэ Баба Яга сууллан иһэн бырахпыт  
миинэтигэр биир киһи трехсотай буолбут.

Валерий кытары СВО-ҕа бииргэ кэлбит Кривой диэн  
позывнойдаах Нам уола Байбал, - Бэһис роталар Баба Яганы

суулардыбыт диэн киһиргээһин бөбүтө буола сылдьаллар - диэн батсааптаабыт. Атын уолаттар, - Аны итинник дрон суулараргын барытын тепловизорун камератыгар устан ис - диэтилэр.

Валерий, - Камералаабын билбэппин, хайдах холбоноруй? диэн ыйытта.

Уолаттар кэлэн ханнык кнопканы баттаатахха тепловизор камерата устарын көрдөрдүлэр. Онто отой боростуой эбит. Тепловизорга сылдьар биир эрэ кнопканы баттыахтаах.

Биир күн батсаабынан ханнык эрэ Натальяҕа анаан Александр диэн ааттаах ханнык эрэ рота замполитыттан СВО-ҕа тийэн кыргыһа сылдьар икки, саастаах саха дьонугар махтанан сурук суруйбута тарбанна. Ол кырдыаҕастар ханнык улуустара, нэһилиэктэрэ, араспаанньалара, ааттара да суруллубатах. Нууччалыы суруллубут ол дыкти сурук ис хоһооно манньк:

- Наталья дорообо. Мин аатым Александр диэн. Мин, бухатыырдарынан баай, үтүкэннээх Саха сириттэн кэлбит икки байыас сулууспалыы ротатын замполитабын.

Бу икки буйуттар тустарынан мин эйиэхэ кэпсиэхпин баҕарабын. Чуоккайдаан эттэххэ эйигиттэн көрдөһөөрү гынабын, бу сурукпун ханна эрэ таһаартарарын буоллар. Төрөөбүт дойдулара бэйэлэрин геройдарын билиэхтээхтэр.

Балаһыанньаттан сылтаан ааттарын, араспаанньаларын уонна сыбаанньаларын суруйбаппын, суруллуу позывнойдарынан эрэ барар.

### **“Хантан күүс ылабытый убайдар?!”**

Бу икки кырдыаҕас биһиэхэ саас кэлбиттэрэ. Мин арааһы көрбүтүм, ол эрэри штурмовой ротаҕа түөрт уон биэс саастарыттан үөһэ саастаахтар бэйэлэрин көңүл санааларынан киирбэттэр! Бу бастакы түгэн.

Сэриигэ хас биир киһи көмүс курдук сыаналанар, онон хайыыр да кыах суох.

Санаан көрдөххө баара суоҕа соботох киһи! Ол эрэри, эбии биир ытар аптамаат, эбии биир толкуйдуур төбө, кыргыһы кэмигэр түргэн баҕайытык бүтэн хаалар толору ботуруоннаах маҕаһыыннар, эбии, аттыгар эрэллээх, ыарахан кэмнэ өйөнүөххэ сөптөөх кэтит сарын.

Терекка уонна Голливудка броник, каска, сэрии сэбэ, уонна

штурмовик дуоһунаһын биэрбиппит. Штурмовик олобун соробор эдэр, сэниэлээх да дьон тулуйбат.

Куруук сүүрүү-көтүү, ытыалаһы, ботуруон таскайдааһын, араанны буолбут дьону соскойдоһуу, ол быыһыгар өстөөх дронун кэтээн халлааны көрүү, өстөөх дронун көрдүн да табаарыскын соһон саһар сирдэ бул. Күннээҕи бойобуой олохпут дьэ итинник.

Көһүү буолла. Хайысхабытын уларытабыт. Таһаҕаспытын барытын Урал массыынаҕа тиэнэн баран айаннаатыбыт, тиэнэн аймана сылдьан Терекпитин уонна Голливудпутун умнан, хаалларан кэбиспиппит. Миэстэбитигэр тийэн баран биирдэ дьоммут суобун өйдөөтүбүт. Көрдүү барыахпытын түүн, ытыс таһынар ыас хараҥа, хас эмэ уонунан биэрэстэ сири кэрийиэххэ наада, тула өттүбүт ойуур, бадараан, онон-манан бронетехника сүүрэр тыаһа. Хаһытаан ыныран да туһа суох.

- Хайдах буолабыт, сүппүт дьоммутун хайдах булабыт?- диэн толкуйданыахпытыгар дылы халлааммыт сырдаата. Сарсыардааны күн саҕахха быгыыта икки сэрииһиппит тийэн кэллилэр. Сөбөн диэн төһөнү сөбүөххүнүй? сөбүү мунура суох!

Сааларын-сэптэрин бырахпакка, хас да көс сири сатыы, суолу хайдах булан кэлбиттэрин кинилэр бэйэлэрэ эрэ билэллэр.

Ол саҕана мин билбэт этим, бу икки кырдыаҕас марафонестарынан кэлин да элбэхтик киэн туттуохпун!

Көһүү бүппүтэ, аны Угледар хайысхатынан лесополосалары штурмга кириэхтээхпит. Бэлэмнэнии барбыта. Ойуурга сэрии диэн туһунан. Хойуу мас сэбирдэбин быыһыгар утарыта көрсөн, тутуһан туран сэриилэһии. Өстөөх саһар сирэ элбэх. Бэйэн ботуруону, гранатаны төһө кыайаргынан ылыаххар наада. Тайҕа ойуура куорат парката буолбатах, аҕыйах миэтэрэни бараары сэттэ көлөһүнүн тохтуо. Сууллубут мас, дьаамалар, мутуктар. Соробор сиргэ сыыллыан, соробор аттаан барыан, сорох сиргэ маска ыттыан.

Ол эрэ буолуо дуо, өстөөх иппит миинэтэ, растяхката. Онон атабын аннын эмиэ көрө, кэтэнэ сылдьахтааххын. Көлөһүнүн сүүрэн түһэн хараххын аһытар, икки атаххынан үөмэн барыахтааҕар аттаан, сорох сиргэ сыыллан барабын. Ити барыта түүн. Тоҕо диэтэххэ күнүс эйигин икки хараҕа суох эрэ киһи көрүө суоҕа.

Итини барытын ааһан, өстөөххө ыга чугаһаан баран дьэ штурм саҕаланар. Сэниэн, күүһүн эстибитин да иһин тыын ыла түһэр бириэмэ эйиэхэ суох. Рота штурмга турунар. Голливуд Терехалыын эмиэ туруналлар.

Эдэрдэртэн хаалбакка, тэбис- тэннэ сүүрэн, тэннэ ытыалаһан, бойобуой доботторун тула өттүлэрин хаххалаһан, өстөөх оборонатын балтараа биэрэстэ сиргэ тобу көтөн киирбиттэрэ. Бүтэһик күүстэринэн, кыайыыга дьулуурдарынан уонна хорсун санааларынан. Картаҕа балтараа биэрэстэ сир диэн көстүбэт диэххэ сөп, ол эрэри кыргыһа сылдьар байыастар ити сири ыларга төһөлөөх күүс-сэниэ наадатын бэйэлэрэ эрэ билэллэр. Голливуд уонна Терек хорсун санааларын уонна дьулуурдарын күүһүнэн өстөөххө бокуой биэрбэккэ кыргыһаннар ити балтараа биэрэстэ сир биһиги сирбит буолбута.

Ити кэннэ биһигини солбуйбуттара. Полигонна ыппыттара. Хас да нэдиэлэ сана штурмна бэлэмнэнии саҕаламмыта. Манна даҕаны биһиги кырдыаҕастарбыт түргэттэринэн, сатабылларынан, дьулуурдарынан кимтэн да итээбэтэхтэрэ.

Сана бойобуой сорук, сана штурм. Барыта атын. Балаһыанһа да, өстөөх күүһэ да сибизһэй. Боевиктар опорнай пууннарын оноһуута бөҕө. Арай кимэн кириибит сорууга биллэр. Толору сэбилэниилээх ойуурга тобу көтөн киирэбит уонна ордон кэлбит күүспүтүнэн, сэниэбитинэн кыргыһан барабыт. Рота састаабын иһигэр киирсэн, Теректээх, Голливут эмиэ бааллар. Өстөөх өссө күүһүрэн туран утарсан кыргыһар.

Ыраах эрдэххинэ өстөөх эйигин улаханна уурбат. Куттуур санааннан мэнээк ытар. Сыалбытыгар чугаһаан истэхпин аайы муннукка хаайтарбыт кыыл курдук туох баар күүһүн, кыабын, уотун бары туттан барар. Биһиги ротабыт онон муннукка хаайтарбыт кыылга анньылла түһэр. Анньылла түспүтэ эрэри чугуйбатаҕа. Кимэн киирэн иһэр сыап бөҕө этэ. Ол эрэри саамай бөҕө сыап саха сиригэр хатарыллыбыт сыап этэ!

Нэдиэлэ штурм кэнниттэн ротаттан взвод эрэ ордон хаалбыта. Өссө нэдиэлэ кыргыһы кэнниттэн уон икки киһи хаалбыта. Көмө кэлэр кыаҕа суоҕа. Кэлэр сирдэрин ыарахан артиллерия ыта турар, халлаанна тула өттүбүтүгэр дрон көтөр. Тула өттүбүтүгэр бара турар балаһыанһа туһунан солуннары рацияннан эрэ ылабыт, ууну, аһы уонна ботуруону беспилотниктарынан хааччыйаллар.

Санаан көрүн! Уон икки киһи өстөөх бүтүн опорнай пуунун, төһө эмэ өр бэлэмнэммит оборонатын сэриилии сытарын!

Беспилотник биир иһит уу, эбэтэр хас да шоколад, эбэтэр биир пачка ботуруон аҕалыан сөп. Уон икки, тохтоло суох сэрииттэн сылайбыт киһиэхэ лиитирэ анаара уу, тохтоло суох ыта сытар дьонно сүүс сүүрбэ ботуруон төһө бэйэлээх буолуой? Кимэн

киирэргэ хантан күүс кэлиэй?

Эмискэ хамаандалыыр пуунга рация хардыгыныырын быыһыгар группа салайааччыттан:

- Группа опорнай пууну штурмнуурга бэлэм. Дьаһал күүтэбит! -диэн иһилиннэ.

Штурм манньк барбыта диэн ымпыгар-чымпыгар тийэн кэпсээбэппин. Бизс чаас буолан баран группа салайааччыта, - Опорнай пункт ылылынна, сүтүк суох - диэн дакылааттаата.

Хорсун быһыылары манна эмиэ Голливуд уонна Терек көрдөрбүттэр.

Голливуд соботобун аһаҕас сиртэн өстөөх пулеметун гранатаннан тамнаан суох гынан табаарыстарыгар атакалыыр суол аһан биэрбит.

Терек өстөөх траншейатыгар бастакыннан ойон киирэн хас да өстөөбү охторбут, өстөөх утары атаакатын тохтоппут.

Билинни кэмнэ штурм ыарахан өттө бүттэ, ыраастааһын уонна иитиллибит миинэлэри суох гынар үлэ бара турар.

Миэхэ төбөбүн биир эрэ боппуруос үлтү сынньар:

- Убайдар хантан итинник күүһүрэллэрий диэн? Убайдар!!!, тоҕо диэтэххэ бу буйуттары ошонньоттор диэбэппин, оннук этиэхпин билигин тылым буолбат.

Оннук күүстээх, тостубат, сынтарыйбат майгылаах, хатарыылаах эр дьону хайдах иитиэххэ сөбүй?!

Как же силён тот стержень, на котором воспитан и закалён характер этих несломимых и негибаемых мужиков?!

Манньк бухатырдары иитэн таһаарар Саха сиригэр сиргэ дылы сүгүрүйэбин!

Низкий поклон Якутской земле, которая рождает этих богатырей!

Бэс ыйын иккис күнэ, икки тыһыынча сүүрбэ түөрт сыл, сарсыарда алта чаас сүүрбэ үс мүнүүтэ. Сантей.

Бу күннэргэ Ньурба Маалыкайыттан икки сааһырбыт киһи:

- Эдэрдэр оннуларыгар сэриигэ биһиги барабыт - диэн СВО-ҕа бараары куораттаабыт сурахтара иһилиннэ. Итинник ээ, саха киһитэ.

Валерий биир сарсыарда блиндаһыгар кэлбитэ дьоно күлсүү бөҕө буола олороллор. Түүн идэтинэн тепловизорунан көрөн дрон ытаары манаан окуопаҕа хоммута.

Кырдыаҕас суоҕар эдэр уолаттар мустан аһаабыттар. Береза диэн позывнойдаах Леха диэн уол:

- Сөп буолуо, тарбаһын, утуйуоххайын дии - сатаабыт. Көрдөһө сатаан баран граната ылан Крокодил Генаҕа - Мэ, тут - диэн граната туттарбыт уонна кольцоһун сулбу тардан ылан таһырдыа быраҕан кэбиспит. Оччону көрөөт кэпсэтэ олорбут уолаттар таһырдыа ыстаммыттар. Леҕа ол гынан баран нааратыгар баран сыппыт да утуйан хаалбыт. Гена гранатаны төһө өр тутан олоруй?

Таһырдыа таһааран быраҕан эһэригэр эрэ тийбит.

### **Гена быһылааннаах, бэйэтин олобуттан кэпсиириттэн:**

Урут Еврейскэй Автономнай уобаласка Екатерина Никольская куоракка олоро сылдыбыт. Сайын армияҕа сулууспалаан кэлбит. Дьэ табаарыс уолаттарыныын көрсүһэн аһаабыттар. Онтон Амур өрүскэ сөтүөлүү кирибиттэр. Улахан холуочук, өрүскэ харбыы сылдьан арыый өйдөнөн баран өйдөөбүтэ өрүс ортотугар сылдьар, дэлби сылайбыт эбит. Өрүс ортотугар сылдьар киһи ол өйдөнөн баран биэрэк арыый чугас өттүн диэки харбаабыт. Быстан, сэниэтэ эстэн кытыыга нэһиилэ тахсыбыт. Биэрэк устун кытыыннан хааман иһэн биир кытай балыктыы олорорун көрөн, тийээн кытайыттан табаах көрдөөбүт. Киһитэ айдаан бөбөтүн түһэрбит. Тугу эрэ санарар да санарар үһү уонна ханна эрэ телефонунан эрийбит.

Гена дьэ кытай өттүгэр харбаан тийибитин өйдөөн төптөрү, бэйэтин өттүгэр харбаан туораары гынан баран ууга өлүүһүбүн диэн саллыбыт. Кытыыга тахсан хааман истэбинэ милиисийэ формалаах кытайдар кэлэн тараччы тутан ылбыттар. Массыынаҕа олордон хаайыы курдукка аҕалан хаайбыттар. Туруусугунан эрэ сылдьар киһиэхэ танас булан таныннарбыттар, аһаппыттар, итии чэй кутан биэрбиттэр. Хаартыскаҕа бииргэ түспүттэр, барыта эйэ дэмнээхтик барбыт.

Иккис күнүгэр кытайдар бэйэбит дьоммутугар биэрбиттэр. Биһиги полицияларбыт туох да кэпсэтиитэ суох наручниктаан баран массыынаҕа симэн кэбиспиттэр. Дьэ хаайыыга аҕалаллар. Дэлби үлтү кырбыыллар.

- Кытайдар оннообор кыраныыссаны туораатын диэн кырбаабатахтара, тоҕо миигин кырбыыгыт, кырбааман - диэн көрдөһө сатыыр.

- Билигин таһааран ытан кэбиһиэхпит - диэн Генаны полициялар санардыбатахтар. Сөп буолуохтарыгар дылы тэбиэлээн баран хаайан кэбиһэллэр. Хаамыраҕа кирибитэ икки киһи баар эбит. Ол дьоно бэйэлэрин ыккардыгар:

- Биир киһи Амур өрүһү харбаан кытайга куоппут. Спортсмен буолуо эбэтэр спасательнай сэлиэттээх, ласталаах энин буолуо - диэн кэпсэтэллэр эбит.

Гена:

- Спортсмен буолбатах, сэлиэтэ да, ластата да суох этэ - диэбит.

- Ону эн хантан билэбин?

- Мин харбаан туораабытым.

- Манньк дрыщ, ырыган киһи эн хайдах туоруоххунуй? оннооҕор буолуохтар туораабаттар. Амур өрүс дохсун сүүрүгэ, ытыыра, элбэх киһи тыынын былдьаабыт өрүс - диэн буолбут.

Гена курдук, урут да, билигин да итирик Амур өрүһү биир да киһи харбаан туоруу илик эбит.

Дьэ ити кэннэ Гена сууттаммыт. Үс анаар сыл условнай биэрбиттэр, ону таһынан түөрт уон биэс тыһыынча харчыннан ыстарааптаабыттар. Оччотооҕу кэмнэ онтун элбэх харчы.

Генаны бэйэтин үйэтин тухары кытайга тахсарын боппуттар.

Гена тутуллан, сууттана туран - Ийэбэр эрэ этимэн, отой өлөрүөбү - диэн бири эрэ көрдөһөр эбит.

Билигин кэлэн сөбөр, - Ийэбиттэн сууттааҕар да, хаайыттан да ордук куттанар этим. Билигин да аһара куттанабын.

Ийэни убаастыыр, таптыыр диэн ханнык да омукка итинник, нуучча да, саха да буол, биир.

Эйэлээх кэмнэ дьон быыһыгар биллибэккэ-көстүбэккэ сылдыбыт дьонтон сэрии кэмигэр хорсун-хоодуот, олонхоҕо кэпсэнэр Ньургун боотурдар, герой дьоннор тахсан кэлэллэр.

Валерийдаах аттыларыгар турар, Мохсоҕоллоохтон кэлбит уолаттар роталара штурмга бэлэмнэнэр. Кинилэр сарсын сарсыарда тын хатыыта иннилэрин диэки ыстаныахтаахтар. Уолаттар кыргыһа киирээри сэмээр бэлэмнэнэллэр. Кыргыһы кырыктаах буолуохтааҕа эрдэттэн биллэр. Анараа өттүгэр сытар өстөөх икки сылы быһа кыргыһыга бэлэмнэнэн турар.

Оо, сахалар барахсаттар.

Валерий, - Сэриигэ биһиги туохпутунан атын омуктартан ордукпутуй? дии саныыра уонна ону кыайан быһаарбат этэ. Манна, кыргыһыга бэлэмнэнэ сылдыар саха уолаттарын көрө олорон бири дьэ өйдөөтө. Саха кыратыттан-улаханыттан тутулуга киэн көбүстээх, кыраҕа ымыттыбат эбит. Субу өлөр өлүүгэ утары киирээри туран холкутук, элбэх саната суох сээкэйин хомунан, буолуохтааҕын курдук барытын чөкөтөн, бултуу барар курдук

оностор. Бу сахаба, эбээннэ, эбэнкигэ эрэ баар, онно көстөр эбит киэн көбүстээх, модун санаалаах омуктар буоларбыт.

Киһи барахсан санаата кыра курдук эрэри дьыаланы быһаарар киэн көбүс эбит. Уокка утары киирээри тэринэ сылдыар уолаттарын аттыларыгар көрөн олорон аһынар да, хайыыр да кыаба суох.

Хастара тыыннаах төннөөхтүүр.

Уолаттар - "Иккиттэн биирэ" - диэн туох да улахан айдаана суох дьыаланы быһаара баран эрдэхтэрэ.

- Оо, Үрдүк Айыы Танара, сахан уолаттарын хаххалаа, харыстаа, араначчылаа - эрэ дииргэ тийиэбин.

Биир сыл анараа өттүгэр эмиэ от ыйын уон биир күнүгэр ханна буолбута биллибэт, маннык штурм туһунан батсаап группаба кэпсэнэн, суруллан хаалбыта.

Сүүрбэ үс сыл, от ыйын уон биир күнүгэр өстөөх оборонатын тобу көтөн киирбит биир рота төгүрүктээһиннэ түбэхэр ыксаллаах түгэнэ үөскээбитэ. Таатта Дэбдиргэтиттэн төрүттээх Петр Алексеевич Иовлев түөрт бүрээт хорсун уолаттарынаан дьоннорун быыһаары туораттан саба түһэннэр өстөөх сүрүн уотун бэйэлэригэр тардан ылан элбэх киһи тыыннаах чугуйан тахсарыгар кыах биэрбиттэрэ. Петр кэлин соботох хаалан сэттэ күн сэриилэспитэ уонна кыргыһы толоонугар охтубута. Билигин кини сураба суох сүппүттэр ахсааннарыгар киирэн сылдыар.

Ол кыргыһы туһунан - Ийээ мин тыыннаахпын! - диэн хогоон курдук суруллан хаалбыт.

Өлөр-тиллэр кыргыһы быыһыгар уол бэйэтэ суруйан дьонугар ыппыта дуу, ким эрэ айан суруйбута дуу, биллибэт.

### **Ийээ мин тыыннаахпын!**

Үөһэттэн таммалыыр оскуолак  
Үөлээри эдэр эти, хааны,  
Кэлбэтэх күүппэтэх бүгүн,  
Кырыы күн, арахсар кэм.

Тохтообот тимир ардах,  
Тохтоло суох ытар фашист.  
От ыйын уон биир күнэ,  
Олох олорор, эбэтэр сүтэр күнүм.

Хааллыбыт окуопаҕа биэс буолан,  
Хаһан көмө күүс кэлэрин кэтэһэн.  
Түөрт бүрээт, биир саха, биир дьыэ кэргэн,  
Төрдүөн ааспыппыт... Бахмут сэриитин.

Хаалбыттара доҕотторбут ол онно...  
Хаалбыттар мустаммыт бу бүгүн,  
Харана күүһү утары киирсэбит...  
Халлаантан көмөнү күүтэбит...

Мин ааҕан көрдөхпүнэ,  
Бүгүн Бөтүрүөп танара күнэ.  
Дойдубар Сахам сиригэр,  
Бүгүн ардыыр этэ дии урут...

Ханнаний танара айхаллаах ардаҕа...  
Ханнаний баҕалаах, таммалыыр ардахпыт?  
Сынньаныам этэ көтөр кыыллартан,  
Саккырыыр тимир ардахан!

Арай көтөллөр алдьархай анала,  
Адьярай аймаҕа квадрокоптер,  
Тамныыллар Воктары, аллараа,  
Табаары хорсун буойуну.

Түүннэри- күннэри,  
Тохтообокко ытартан,  
Сэриибит сэбэ бүтэн,  
Саһан олорон далбаатаан.  
Өстөөхтөрү бэйэбэ,  
Чугаһата ыныран,  
Лаппаакынан киирсииттэн,  
Соҕотобун мин ортум.

Бэриннилэр дии санаан,  
Сэргэхтэрин сүтэрэн,  
Сэнээн кэлэн биэрэннэр,  
Былдьаннылар өстөөхтөр.

Кутталлара баһыйан  
Кэллилэр элбэх буолан,  
Уонтан тахса буолан,  
Доһотторбун кыайдылар...

Күн дыыл ааһара түргэниэн,  
Күн тахсарын соботох көрүстүм,  
Бу күн абааһы мунһаба...  
Бу күн от охсо барбаккын!

Халлаанга былыт суох, ханнаний?,  
Хантайан көрөбүн, кураанах.  
Бэһис түүн аастаба түргэнин,  
Бэл нуктаан ылбатах курдукпун...

Алтыс күн ааспыт эбит,  
Аад айаба саҕаламмыт күнүттэн.  
Алтыс күммүн түптээн олорон,  
Айахпын хамнаппатахпын эбиппин

Сэриилэхэр сэбим аҕыйаата,  
Миномет миинэтэ бүппүтэ,  
Саппаас ботуруон ордубатах,  
Граната быһаарара чугаһаабыт...

Сэттэ күн тохтообот сэрииттэн,  
Соботох мин тыыннаах оруннум.  
Элбэҕи этиэхпин, кэм тийибэт,  
Эйэни түстүөхпүн эрэлим сүппүт.

Синэрээт биир үүккэ түспэт,  
Диэн ким эппитэй?, сымыйа...  
Бу бүгүн эһиннэ сэнэрээт,  
Сэттэ күн түспүт сиригэр.

Сэттэ күн анараа өттүгэр,  
Доһорбун кини ылбыта,  
Онтон бу бүгүн хостоото,  
Тэбиитин күүһүнэн мин сүппүт таһаспын.

Халлаанга баар эбит ардах,  
Таммах таммалаа, харажым уутун сабангын,  
Тангынным ыраас танаспын, сэтгэ күн ааста эбээт,  
Тохтообот атаака, тимир ардах.

Ажаа өйдүүгүн, - Аржахтаах энэжэ киирэргэр,  
Эрэнээр аттыгар баар доборгор - дизбикин,  
Мин эмиэ доботторбун түхэн биэрбэтим,  
Эрэнэр доботторум бүттүлэр.

Соботох хаалартан куттанар да этим,  
Соботох буулдыалаах, соботох хааламмын,  
Күүтэбин мин тihэх өстөөбүм,  
Кэлэрин мин, сыалбар киирэрин.

Кэллилэр өстөөхтөр, өлөрө кэлбиттэр...  
Ыксааман сабарды охсорго,  
Баарбыт ээ, тыыннаах саллааттар,  
Тihэх күнгэ дылы сэриилэнэччилэр.

Ажаа өйдүүгөн, Дэбдиргэ күөлүгэр,  
Кус манаан олон ботуруон бүппүтүн,  
Хоһулаан ытаммыт табаммын,  
Илии тутуурдаах тахсыбыт күммүтүн.

Үс фашист саллаата, тэнинэн кэллилэр,  
Холбоотум иккини, үһүс холбоспот,  
Мин саам тыаһаата, икки өстөөх бэлэм,  
Үһүскэ ыстанным утары ыстыыктаах.

Бүгүн эмиэ кыайыы, мин тыыннаахпын,  
Үөһэттэн ардах, ыраастанным мин,  
Мөһөөччүк көстүбүт үөрүүтэ,  
Ыраас танас тангынным, үс сана аптамаат.

Мин бүгүн дьоллоохпун,  
Утахпын ханнара уу иһэн,  
Мин бүгүн дьоллоохпун,  
Суунаммын, ырааһы таннаммын.

Кып кыра наада эбээт,  
Киһиэхэ дьол кыыма  
Кыламнаан ааһарыгар,  
Эрэли сырдыгы аҕаларыгар.

Өссө да сэриигэ бэлэммин,  
Өстөөбүм сэриитин сэбинэн,  
Өлүөхпэр диэритин ыламмын,  
Өстөөбү утары тутуобум.

Санаттан көрөбүн үрүн күнү,  
Мин бүгүн эмиэ тыыннаахпын,  
Мин бүгүн буойуммун.  
Сэриигэ толору бэлэммин.

Эмиэ иһэллэр өстөөхтөр,  
Ааһардыы туттаннар,  
Кыайбытты хамнанан,  
Тоһуурбар киирдилэр.

Тохтоотулар, токуйдулар,  
Аны миинэлэр кэлэннэр,  
Бултаһан бардылар, буойуну көрдүүллэр  
Аттыбар эстэллэр, буорунан бүрүйэн.

Геройун сулуһун илиммит, эһэм Лэгэнтэй кэллэ,  
Кэннигэр доботторо, хамандыыра аттыгар.  
Кэллилэр доботторум анараа дойдуттан,  
Ийээ, мин бардым, кыраман дойдуга...

Ийээ бырастыы, эн аҕабын уонна эн уолгун,  
Үөһэттэн ыйбыттар аналбытын,  
Анаммыт эбиппит биһиги,  
Анараа да дойдуга тийиэммит,

Көмүскүөх тустаахпыт күн сирин,  
Көнүлүн, дьоллоох олобун,  
Аналбыт дьэ оннук эбитин,  
Хойутаан өйдөөбүт эбиппин.

Ийээ, мин тыыннаахпын,  
Ол атын дойдуттан,  
Ыраах ыраах алаастан,  
Эргиллиэм дойдубар.

Кыраман дойдуттан саас аайы  
Кыталык кыыл буолан  
Кылбаара көтөммүт кэлиэхпит,  
Көрсүөхпүт дойдубут сааскытын.

Көрүөхпүт эйэлээх олобу,  
Кэнчээри ыччаппыт мичээрин,  
Тааттабар, Дэбдиргэ күөлүгэр,  
Таалалаан ааһыабым саас ахсын.

Билэр дьон - Петр Алексеевич Иовлев кыра, хатыныр, элбэх  
саната суох, үлэһит уол этэ - диэн кэпсииллэр.

Кыргыс хонуутугар охтубут хонууттар сүппэттэр, хомпоруун  
хотой буолан олонхоһо, ырыаһа ылланаллар.

## Штурм

Икки сыл сэриигэ бэлэмнэммит өстөөххө утары киирии  
уустуктардааһа биллэр этэ.

От ыйын уон күнэ, сүүрбэ түөрт сыл, сарсыардаттан  
Мохсоһоллоох зонатыттан кэлбит уолаттар роталара хохуоллар  
күүскэ бөбөрүтүммүт, сэриигэ бэлэмнэммит опорнай пууннарын  
ылардыы штурмга туруннулар.

Валерийдаахтан кыргыһы чугас бара турар буолан тыаһа-  
ууһа, уота-күөһэ субу күүдэпчилэнэн, ньиргийэн иһиллэр. Туораттан  
көрүүгэ, биир да тыынар тыыннаах, иэргэйэр икки атахтаах ити  
үлүгэртэн тыыннаах тахсыа суобун курдук.

Рацияннан кыргыһа сылдыааччылар кэпсэтиилэрин истэ  
сылдьар буолан Валерийдаах уолаттарынаан дьонноругар көмөбө  
ыстанаары өгдөнөлүү олороллор, ону - Барыман - диэн хамаанда  
эрэ тутан турар.

Нам уола Маклак уот холорук, буулдьа, синэрээт оскуолагын  
ортотунан араанньыннарын, кыргыһы хонуутугар охтубуттары  
тыылга таһаартыы сылдыар саната рацияһа иһиллэн ааһар. Устар  
күн тохтоло суох сэрии тыаһа субу биэрэстэ курдук сиргэ, биир-икки

лесополоса нөнгө ньиргийэн олорор. Тыас-уус, синэрээт, миинэ эстэр тыаһа түүннэри убараабакка биир кэм ньиргийэр, хараһаба сып-сырдыгынан күлүмнүүр, чабылбан уотунуу чабылынныыр.

- Бу үлүгэр издээннэ туох инчэбэй эттээбэ тыыннаах хаалыай?, уолаттар барахсаттартан биирдэрэ эмэ тыыннаах блиндаһыгар эргийээхтиир дуу?- диэн Валерий түүн сотору-сотору сэрии бара турар сириг тахсан көрөр, хараһын симэн көрбөтө, кыайан утуйбата.

Иккис-үһүс күннэргэ кыргыһы итинник убараабакка, өссө күүһүрбүккэ дылы барда. Төрдүс күнүгэр эрэ тыас-уус арыый намыраата. Валерийдаах сураһын иһиттэхтэринэ Мохсоһоллоох уолаттара бүппүттэр. Икки эрэ киһи тыыннаах ордубут курдук. Валерий сэрии сэллээбитин кэннэ, сабаланыабыттан бэһис күнүгэр:

- Баһар биир эмэ киһи ордон олоһбут блиндажтарыгар төннөн кэлиэ - диэн уолаттара олоһбут блиндажтарыгар тийэн, кэрийэн көрүтэлээбитэ биир да киһи биллибэтэх. Окуопалар истэригэр ообуй оһус ситим тардыбыт. Былыыр үйэ иччитэхсийбит, былыргы өтөххө майгылаабыт сири кэрийэр. Дуһната ытыыр, хараһыттан уу кыайан тахсыбат, былыр оһо да эрдэбинэ ытаабатах киһиэхэ хантан харах ууту кэлиэй?

Кэри-куру буолан уолаттарын блиндажтарын окуопа устун кэрийэн баран бэйэтин блиндаһыгар төнүттэ. Субу аһыйах хонуктааһыта үөрэ-көтө кэпсэтэ сылдыһыт уолаттара бүттэхтэрэ хомолтотуон. Кырыыстаах сэрии.

Биир кэмнэ батсапка, Хадан уола Ганс - Сукалар, двухсотайы заминируйдаабыттар, биир ыарахан араанныы буолбут уолу таһааран эрэбит- диэбитэ кэллэ.

Ол кэннэ атаакаһа кирибит Нам уола Кривой Байбал - Манна издээн, барыта миинэлэммит ыраас хонуу, хохуоллар бэйэлэрин дьоннорун кытары ытыалыыллар. Наблюдателлэр көрөн олоһоллор, артиллерийа наблюдатель тугу эмэ көрдө да ытар. Ганс манна кириэ сатааман, бэйэбитин харыстанын - диэн холку бэйэлээхтик батсап голосовойунан кэпсириэ, сүбэлириэ кэллэ. Уолаттар барахсаттар ити алдьархайдаах кыргыһыга тыыннаах ордон, өссө үс опорнай пууну хохуоллартан ылан олоһоллоро билиннэ.

Эмиэ курус сурах, - Биһиги дьоммут сэттэ уон киһи сүтүктэммиттэр - диэн кэллэ. Кыргыһы бүппүтүн кэннэ Валерий санаата батарбакка биир эмэ уол баһар төннүбүтэ буолуо диэн эмиэ уолаттарын блиндаһыгар бара сырытта. Блиндажтар бары курааналар. Бэйэтэ олоһо сылдыһыт блиндаһыгар кытары

туораан таарыйда. Манна кини кэннэ атын, саха уолаттара олоро сылдыбыттар. Кыргыһа киирэллэригэр блиндаж күүлэтигэр үрүһээктэрин ыйаан хаалларбыт этилэр. Санаатыгар ону ким да тыыппатын диэн кэлэ-бара көрөр этэ. Бу сырыыга арай блиндаһа умайан күлэ эрэ хаалбыт.

- Уолаттар барахсаттартан ким да ордоохтооботох. Бу орто дойдуга саатар хаалларбыт малларын-салларын кытары айылба бэйэтэ ыраастаабыт, хомуйбут эбит - диэн курус санааба ылларан өөр, ол күлэ эрэ ордон хаалбыт блиндаж аттыгар олордо.

- Хайыаххыный, сэрии диэн итинник буоллаба, бүгүн күлэ-үөрэ сылдыабын, сарсын суоххун.

Аба дойду сэриитин сабанаабы биир ырыа баара.

Тот же день, тот же час,

А он не вернулся из боя, - диэн.

- Хаарыан, эдэркээн уолаттар. Ити кыргыһыттан кинилэр эмиэ төннөөхтөөбөтөхтөр - диэн саныы-саныы сэниэтэ суох хааман, бэйэтин блиндаһыгар төннөн истэ. Уолаттары аһыйан, кимэн кирии сабаланыабыттан ас киирбэт буолан астанан аһаабатаба ырааппыт киһи хантан сэниэлэниэй? Сүтүк аһыта-хомолтото иэдэтэ сылдыар киһитэ кини буоллаба.

Хааман саллайан иһэн лесополосаба, ойуур быыһыгар Андрей, "Красивый" диэн позывнойдаах Ленскэйтэн сылдыар нуучча уолун утары көрсө түстэ. Андрей араанныы буолан госпитальга эмтэнэн баран төннөн кэлбит.

- Саха үксэ трехсотай, араанныы буолан госпитальга сыталлар. Уолаттар үксэ тыыннаахтар. Сорохтор сэриилээн ылбыт опорнай пууннарыгар бааллар. Сэттэ уон буолбатах, абыс эрэ киһи кыргыһы толоонугар охтубута - диэн сэргэх сэхэни кэпсээтэ.

- Ким да тыыннаах ордубатах - дии санаан, дууһа ыарыыта, моруу буола сылдыбыт киһи оччону истэн баран тутта сэргэхсийэн өрө көрө түстэ. Мас төрдүгэр олорон сэхэргэһэ түһээт үөрэ-көтө блиндаһыгар кэлэн дьэ ас астанан тото-хана аһаата. Хас да күн санаа-оноо баттаан кыайан аһаабакка сылдыбыт киһиэхэ ас дьэ киирэр буолбут.

Үс хонон баран, - Сахам уолаттарыттан блиндажтарыгар ким эмэ кэлбитэ буолуо- диэн тийибитэ хас да уол кэлэн олороллор эбит. Хадан уола Лева, Хаданнар күтүөттэрэ Коля-Зомби, Нам уола Техас, Ньурба уола Сола, кинилэр бары араанныы буолбут дьону таһаара сылдыбыттар.

Уолаттар хоту дойду кыыһыгар, удабан Арчыына-Марияҕа махтаналлар.

- Кыргыһыга кириэхпит иннинэ кини кэлэн арчылаан, араначчылаан барбыта, ол иһин өлүү-сүтүү бу үлүгэрдээх, түөрт хонуктаах кыргыһыга кыра - дэстилэр.

Дьэ, бу эмиэ дыкти . Түөрт күн усталаах туоратыгар издээннээх өлөр-тиллэр кыргыһыга, Үрдүк Айыылары кытары кэпсэтэн сахатын уолаттарын быыһаан ылар киһилээхпитин сахалар билбэт эбиппит.

Үрдүк айыылартан айдарыылаах Арчыына-Марияҕа сахан дьонуттан махтал улахана буоллун!!!

Бу кэмнэ Харьков куорат утарытынан инники кирбиигэ Валерий бииргэ дьэ тутан үлэли сылдыбыт, бырааттарын курдук уолаттар, Сашалаах Сергей сэриилэхэ сылдыаллар. Кинилэр икки сыл анараа өттүгэр “Боотур” ЧВК-ҕа үс ый сылдыбыттара. Кинилэр ол үс ыйга издээни энээриттэн тэлбит дьон диэххэ сөп.

Дьэилэригэр ол сэрииттэн эргиллэн кэлэн дьэ тутуутугар үлэли сылдьан санаалара,

- Эр дьон, эдэр уолаттар, дойду көмүскэлигэр өлөр-тиллэр кыргыһыга сылдыаллар. Биһиги бу издээннээх кэмнэ дьэ туттаҕа буолан туһата суохха букунаҕа сылдыабыт, бардахпытына сатанар - диэн оборуона министиэристибэтин кытары дуоҕабар түһэрсэн хос барбыттара.

Батсаап группаларыгар кэнники кэмнэ:

- Тоҕо сэриилэспэт, иккис-үһүс лиинийэҕэ сытар "Боотурдары" эрэ кэпсээн тахсалларый?, дынг сэриилэхэ сылдыар мобилизованнайдары, контрагынан барбыттары тоҕо кэпсээбэттэр? - диэн ыйытан суруйааччыларга Саша хоруй суруйан ыппыта.

Ол, кини суругун иһигэр киирэн аахтаха маннык:

- Үтүө күнүнэн бар дьонум, СВО-ҕа кэм кэрдии аргыый баран иһэр, кыралаан иннибит диэки сыбарыйабыт!!!

Мин, ити “Боотур” ЧВК-лары ол-бу диэн сангаралларын олох испэр киллэрбэппин. Барытын билбэт эрэри тоҕо сангараллара, ону-маны суруйаллара буолуой?, олох өйдөөбөппүн, туохтарын бэрт былдьатан суруйалларый?

"Боотур" ЧВК-ларын сэрии саҕаланыабыттан инники кирбиигэ бааллар, кинилэр танковай полкаларга, танковай аармыйаҕа бааллар, танки без прикрытия пехоты сылдыбаттар.

Сүүрбэ икки, сүүрбэ үс, сылларга хохуоллар фронт инники

лиинийэтин көнү көтө сатыылларыгар Боотурдар хаалан тохтопсуттара, атын чаастар бары куотан биэрбиттэригэр, кутургуйа курдук сири тутан турбуттара. Онно уһун кэмнэ алдьархайдаах кыргыһылары ааспыттара.

Ол туһунан туоһу сурук Саха сириин Ил Дарханыгар Айсен Сергеевич Николаевка командованиеттан кэлбитэ, ол кыргыһылары ааспыт элбэх уол “За отвагу” мэтээл ылбыттара. “За отвагу” мэтээли мээнэ биэрбэттэр. Бэйэлэрин дын хорсун быһыыларын көрдөрбүттэр Луганскай да мэтээлин ылбыттара.

Боотурдары повестканнан да, тугунан да кыһайан СВО-ба ынырбатахтара, бары аҕа дойдуларын бабаларынан көмүскүү барбыт дьон.

Иккис, үһүс, төрдүс да оборона лиинийэлэрэ наадалаах буолаллар. Кэнниттэн хааччыллыыта суох инники кирбии өр буолбат, артиллерия, ПВО, Солнцепёктар, Градтар 2-3-4 лиинийэбэ сылдьан инники сылдьар дьоннорун көмүскүүллэр.

Онон ол-бу диэн күнүүлээн, суруйуулары тохтотуохха наада!

Хас биирдии подразделения бэйэтин фронтун учаастагар, бэйэтин эбээһинэһин толорор.

- Боотурдар биһиги аттыбытыгар суохтар, ханна эрэ бааллар эһин диэни истибэтэҕим - диэн суруйуу сыһа буолар. Фронт улахан, киэн. Араас подразделения барыта баар, Редут, Вагнер, Ахмад, Скиф, Газпром, Пятнашка, Казачий корпус, Барстар, онтон да атыттар. Кинилэр бэйэ-бэйэлэрин билсibэттэр, ким ханна сылдьарын сэриигэ сылдыааччылар да билбэттэр. Ол кэннэ хантан билээри, көрөөрү гынабыт? Боотурдарын оборона министиэристикэтигэр Боотурунан ааттамматтар. Атын подразделенияннан Оборона Министиэристикэтэ ааттаабыт аатынан сылдыаллар, ити биһиги эрэ Боотурунан билэбит.

Онон Боотурдары үөбэн бүтүн!

Ити, Хоһуол сэриитэ фронт инники лиинийэтин көнү көтө сатыырыгар - диэн этэр кэмигэр Сашалаах Сергей Украинаҕа, Харьков аттыгар, Иккис Боотурдарга бааллар этэ. Онон Боотурдары көмүскээн суруйара эмиэ да сөп.

- Онно кинилэр хайдах тийэн хаалбыттарай?, диэтэххэ онтун эмиэ туһунан кэпсээн.

## Иккис Боотур ЧВК, икки тыһыынча сүүрбэ икки сүл

Иккис Боотур ЧВК- ба киирэн эрчиллэ түһээт сэриигэ барыы, буруус маһынан дыэ тута сүлдьян, Сергей Сашалыын:

- Идэни уларытан, дойдубутун көмүскүү сэриигэ баран кэлиэххэ - диэн эбиэт кэмигэр чэйдии олон боростой кэпсэтиилэриттэн саҕаламмыта. Кинилэр кыһыннары - сайыннары маһынан дыэ тутар “Холтуурсуктар” диэн ааттаах дьоннор. Онтон атыны сатаабаттар, сатыы сатаабаттар даҕаны диэххэ сөп.

Бэйэлэрэ:

- Дыэ тутан биэрбит хаһаайттарбыт үөрбүт харахтарын көрөн дьоллонобут! , - диэн тыллаахтар. Уонунан сүлларга анаардас маһынан дыэ тутан кэлбит буоланнар тутуу үлэтигэр кинилэри ыты сиэбит дьоннор диэххэ сөп. Сергейдээх Сашаны уруккуттан билэр дьон дьынэр алдьархайдаах сэриинит дьон буолан тахсыахтара диэбэт дьонно этэ. Иккиэн мас көнө, турар оту тосту үктээбэт, сытар ынабы турурорбат майгылаахтар. Кэпсээн бөбөтө буолан ыһылла да сүлдьүбэттар. Сергей орто унуохтаах, кппэ көрүгүнээх, сырдын хааннаах, түөрт уонча саастаах эргиччи үлэннэн эрэ сүлдьар. Бытаан собус хамсаныылаах, ол эрэри кини туттуута-хаптыыта барыта орун оннугар буолан онорбута барыта түргэн-тарбан буолар. Кэргэнэ суох, холостуой киһи сиэринэн дөрүн-дөрүн аһыан сөп. Ол да гыннар кини аһааһына айдаана-куйдаана суох, чуумпу буолар. Саша бөдөн-садан, сырдык хааннаах, хантаччы собус туттан, хааман-сиимэн курбалдьыйбыт, түргэн-тарбан туттуулаах, түөрт уонуттан тахсыбыт киһи. Кини обургу туттара-хаптара түргэнэ сүрдээх гыннан баран быыччыга бэрт буолан бииргэ үлэлиир дьонун хас хамсаныытын, туттуутун манаһан, хос-хос онотторон үлэтэ бытаан буолар. Сэргэинээн бииргэ түбэхэн үлэлээтэхтэринэ ол этиһиитигэр күннэрэ бүтэр. Икки сулумах дьон кэпсэтиилэр да сарсыныгар баран “Боотурдар” хонтуораларын булан испииһэккэ суруттара охсубуттара. Тоҕо оннук боростойдук уонна түргэнник быһаарыммыттара дьынэ биллибэт. Баҕар олохторуттан буолуо?, баҕар анаардас биир үлэттэн салбан буолуо?, баҕар дойдубутун биһиги буолбатах буоллабына ким көмүскүй? диэн санааттан буолуо. Саша кэргэнэ insult диэн ыарыыттан өр суорбан тэллэх сыппыта. Хас да сүл ыарыылаан, көрөн-хараһан кэлбит киһитэ бу сайын эмискэ бу орто дойдуттан баран хаалаахтаабыта. Аһыан да хайыай, барбыты төннөрбөт буолла ба.

Уолаттар биир күн тутууларыгар үлэлээн, иккис күн Боотурдарыгар эрчиллэн ый курдук сылдыбыттара. Үлэлэрин тохтоптохторо диэн хамнастарынан аныгы сэрии киһитигэр наадалаахтары, тэриллэри ылынаары этэ

Сергей ону таһынан - Баҕар сэрииттэн эргиллиэм суоҕа - диэн соҕотобун олорор ийэтигэр кыра харчы хаалларан барар санаатыттан буолуо?

Иккис Боотур ЧВК дьоно сэриигэ барыахтарын инниннэби икки күн араас улуустан икки нууччаны кытары сүүрбэ алта саха муһуннулар. Биир күн:

- Бэлэмнэнин, аны икки күнүнэн барабыт-диэн хамаанда кэллэ. Бу бэриллибит икки күннэригэр сүүрэн-көтөн, наада буолуо диэбиттэрин, медицинскэй аптекаҕа тийэ атыыластылар. Иккилии улахан үрүһээккэ малларын толору хааланнылар. Республика салалтата байыаннай танас булан хаачыйда. Уолаттар бараары толору таннан, иккилии үрүһээктэрин сүгэн киинэҕэ көрөр спецназтара сэриигэ баран эрэллэриттэн атына суох, байыаннай дьон буола түстүлэр. Аэропортка киирэн көтөөрү сылдыалларын көрдөххө бэҕэһээни холтуурсуктар да, дэриэбинэ уолаттара да буолбатах, атын дьон этилэр. Бу бараары сылдыааччыларга барыларыгар урукку иити түмүгэр, төбөлөрүгэр өй-санаа:

- Дойдубутун биһигиттэн атын ким көмүскүөй? - диэн сылдыар. Омуннаабакка эттэххэ - Россия биһиги дойдубут, кыах баарынан дойдубутун көмүскүөхтээхпит- диэн санаа саха омук эр дьонун үксүгэр баар.

Соннук сэрии дьонун уһаппакка, сөмөлүөтүнэн куораттан куоракка түһэрэн, онтон урал массыынаҕа олордон передовойтан үс биэрэстэлээх “Тарасовка” диэн дэриэбинэҕэ аҕалан түһэрдилэр. Манна кэлэн иһэн “Нижнэй Дуванка” диэн сиргэ Россия үлүгэрдээх сэриитэ мустан турар сиригэр тохтоон ааспыттара. Онно бронежилеттэрин, каскалары, сэриилэрин сэбин: бүлүмүөттэрин, Калашников аптамааттарын, СВД снайперскай харабыннар, кимиэхэ гранатомет, аптамааттарыгар, карабыннарга маҕаһыыннарын биэртэлээбиттэрэ.

Тарасовка дэриэбинэтигэр чааһынай дьыэлэр бары киппииччэннэн тутуллубуттар. Дэриэбинэ дьыэлэрэ бары бүтүн тураллар. Хамандыырдар:

- Дьыэлэргэ буолбакка, дьыэ подвалларыгар олохсуйун, ракета, синэрээт кэлэн дьыэҕэ түһүө да бары өлүөххүт- диэн сүбэлииллэр. Бу турар дьыэлэр хаһаайттара сэрииттэн аһы

олорон остуолларын да хомуйбакка ыксалынан куоппуттара остуолга иһит-хомуос хомуллубакка турарыттан көстөр. Дьизэлэр подвалларын ахсын толору ас-үөл хаалбыт. Тиэргэн иһигэр дьаабылыкалар, виноградтар, персиктэр, сливалар толору үүнэн тураллар. Бааһыналарга подсолнух, бурдук хомуллубакка хаалбыт. Кыыл сылдыааччы куурусса, кус-хаас, коза, сибиинньэ элбэх. Дьинэ синэрээт, ракета түһэн дэлби хаһыллыбыт воронкатын быыһынан бааһыналарга туох техника киирэн үлэлиэй. Сэрии, тула өлүү-сүтүү ортотугар куоппакка ким да үлэлии сылдыай, онон саас ыһыллыбыт ыһы күһүн соннук бырабыллан хааллаба. Дьизэлээхтэр хайа өттүгэр куоппуттарын туох да билбэт. Саха дьонун көрүүтүгэр хохуол диэн үлэһит да омук эбит. Баар тутуулара барыта олохтоохтук оноһуллубут. Астарын-үөллэрин да хаһааналлара үлүгэр. Арай хаалларан барбыт миинньэр сэптэрэ үксэ матасыыкыл, москвич, жигули массыылар буолан сэбиэскэйдии олорбуттар диэн түмүккэ кэлэбин. Халлаан сып-сылаас, от күп- күөх турар, кыһын кэлбит сириттэн кэлбит дьонно Украина сирэ остуоруйа дойдута буолан көһүннэ. Кэлбит сүүрбэ абыс, Иккис Боотур байыастара үс иччитэх дьизэннэн тарбанан олохсуйан оннуларын буллулар. Халлаан манна кизһэ буолла да ытыс таһынар харана. Сотору-сотору аптамаат тыаһа инники кирбии диэки талырдаан ылар. Сана кэлбит Иккис Боотурдар солбуйар Бастакы Боотурдар уолаттарыттан, мөлтөх хаачыстыбалаах бронезилеттэрин, каскаларын биэрэн үчүгэй хаачыстыбалаахха атаһаһан хаалбыттара. Сергей манна холтуура үлэтигэр бииргэ сылдыһыт уолун, Бэрдьигэстээххэ бокса тренерэ Осиповы көрсө түһэн хата сүрдээх хаачыстыбалаах, бэйэтигэр сөп размердаах бронезилет уонна каска ылан хаалбыта. Бастакы Боотурдар барыахтарыгар дылы сэрииттэн хайдах тыыннаах тахсар сүбэ бөбөтүн биэрэн барбыттара. Олохсуйан миэстэлэрин булбут кизһэлэригэр, хабыс харанаба уолаттар таһырдыа турдаһтарына передовой диэкиттэн сүр хатан тыастаах ракета уот уһууран табыста. Киһи куйахата күүрэр куһабан тыастаах ракета көрбүтүнэн кинилэргэ кэлэн иһэрин көрөн уолаттар, тэлэбиһиэргэ кэпсиир, хохоллар амыарыкаттан ылбыт Хаймарстара иһэр диэн хаптайан, сиргэ умса баран түстүлэр. Сана кэлэн олохсуйбут дьон манныгы бастакы көрсүүлэрэ буолан куттанан сүрэхтэрэ толугуруу тэбэн, икки илиилэринэн төбөлөрүн ыга кууһан, тыыммакка да сыталлар.

- Хаһан эрэ эстэн барыбытын онно-манна ыһаттыыр- диэбит санааларыгар өр кэтэһэн сыттылар.

Лүн!, гынан эстэр тыас ньиргийэн иһиллибитин кэннэ сыппалаан

баран өгдөйөн көрбүттэрэ иннилэрэ күнүскү курдук сып-сырдык буолбут. Амыарыка Хаймарса буолбакка, парашуттаах сырдатар ракета кэлэн салгынна эстэн, ыйанан сандааран турар эбит. Бастакы күн уонна түүн ити кэннэ чуумпутук ааста. Сарсыныгар Сергей уулуссаҕа бырабыллыбыт матаһыкыллартан бири танан оносто сатыы сырыттабына хантан эрэ ытыллыбыт ракета иһиирэр тыаһа иһилиннэ. Хайа диэкиттэн иһиирэрин чуолкайдаһаары эргичиннээн эрдэбинэ аттынаабы дьэ сарайыгар ракета кэлэн түстэ да эстэн дьэ ыһыллан бурҕас гынан хаалла. Уолуйа куттаммыт Сергей аттыгар, сарай шиферэ, бетонка кыппаҕа кэлэн ыһыллына. Ити кэннэ үөрэ-көтө, бырааһынныкка курдук сылдьан, үс ый сэриилэһэн баран төннүөхтээх саха уолаттара остуоруйа бүппүтүн, дьыннээх сэрии буола турар сиригэр кэлбиттэрин дьэ өйдөөтүлэр. Нижнэй Дуванкаттан Тарасовкаҕа дылы араас техникэ, сэп-сэбиргэл хампы ытыллан, сэмнэх буолан турарын көрбүттэрэ да маннык буолуо диэн өй-санаа кинилэргэ тийэй илик этэ. Бу күнтэн ыла бары:

- Үс ыйдарыттан ордубут күннэрин аабынан, сэрэнэн-сэрбэнэн сылдьан дойдубутугар тыыннаах төннүбүт киһи - диэн биир эрэ санааҕа көспүттэрэ.

Мантан салгыы Иккис Боотурдар этэрээттэрэ “Ягоднай” диэн дэриэбинэҕэ, Харьков куорат хайысхатынан Россия байыаннай командованията Бастакы Боотурдарга тыыран биэрбитигэр сыппыт сирдэригэр, биир да өстөөбү аһарбакка сытар сорукуттаммыта. Аҕа дойду сэриитигэр ниемэстэри утары “Назад у нас земли нет, позади Москва” - диэн лозуннаах сэриилэспит казах уолаттарын, “Двадцать восемь Панфиловцев” курдук, бүтүн Европа, Америка уонна Украина сэриитин утары бэриллибит сирдэригэр биирдии, иккилии буолан сытар гына дирин окуопа хастан бэлэмнэнэн бардылар. Кинилэр манна уон үстэр, уон үсүһүнэн нуучча танараһыта, Самараттан төрүттээх “Пастор” диэн поэтической бэйэтин баҕатынан кэлбит, сааһырбыт киһи.

Сэргэйгэ сүгэ сылдьар снайперскай винтовкатын аатынан “Сумрак” диэн поэтической инэрбиттэрэ.

Боотурдар сытар сирдэринэн улахан суол аһар.

- Аҕа дойду сэриитин саҕана, 1941 сыллаахха Гудериан танкавай сэриитэ бу суолунан ааспыта - диэн кэпсииллэр. 1812 сыллаахха Наполеон хамаандаһаах Европа холбоһуктаах сэриитэ да ааспыт буолуон сөп, онон Европа Россияны сэриилии манан хаста ааспытын ким да билбэт.

- Хотторбут өс-саас дьэ оннук, хаһан да умнуллубат. Хос-хос

эргийэн кэлэ турар. Европа холбоһуктаах сэриитэ диэххэ дуу, урукку кыайтарыыларын ситиһээри, - Билигин күүһүрдүбүт - диэн украинаннан сирэйдэнэн өссө төгүл сэрииннэн киирэн эрдэхтэрэ.

Уолаттар передовойга, урукку окуопаларга киирэн биирдии, иккилии буолан сытар гына дирин окуопа эбии хасталлар. Оностон сытар сирдэрэ бырабыллыбыт дэриэбинэттэн биэрэстэ анаарын курдук тэйиччи. Уолаттар тахсан сынньанан ылар, база курдук биир дьизэни булбуттара. Дьизэ улахан подваллаах. Дьизэ аттыгар түспүт синэрээккэ хаһаайын табыллан, өлөн, күүлэ диэбит курдук тутууга аһы баһайы, сытыйбыт сыт-сымар буолан сытарын тизгэнин муннугар ункучах хаһан кистээбиттэрэ.

- Сордоох артиллерийской обстрел буоларыгар тоҕо подвалга куотан биэрбэтэҕэ буолуой?- диэн дыктиргииллэр да, аһына да саныыллар.

Иккис Боотурдар манна кэлэллэригэр сүүрбэ абыстар этэ. “Ягоднайга” кэлэн сорохтор санитар, разведчик, снайпер буолан тарбаспыттара. Сумрактаах үс снайпер уолаттар буолан, “Отряд особого назначения” диэн этэрээккэ киирбиттэрэ. Онон кинилэр икки анаар ый передовойга, куруук аһаҕас халлаан, ардах-хаар анныгар, тымныыга, окуопаҕа сытар чизскэ тиксибиттэрэ. Ону бастаан туох да доруобуйата, дууһата тулуйуо суох курдуга да уолаттар эдэрдэрэ бэрт буолан үөрэммиттэрэ. Передовойга киирэн абыһах хоноот польскай тыаһа суох, франзускай радиоуравляемай снарядтар ааһалларын, 150-ээх дальнобойнай артиллерия, танка, минометтар ыталларын араарар буоллулар. Эйиэхэ чугас түһээри иһэр, аһан иһэр снарядтар бары тус-туһунан тыастаахтар. Французкай радиоуправляемай ракеталарынан абыһах киһи сытар сириҥ ыппакка танкалар, массыыналар сылдыар сирдэрин ыталлар. Онон улахан ракеталартан передовойга өстөөхтүүн ыы муннуларынан анньыһа сытар дьон куттамматтар. Арай сорох күн танкалар киирэннэр күнү күннүктээн ытыалааннар сылаталлар. Танка ыппыт синэрээтэ тыаһа суох кэлэн түһэр буолан ордук кутталлаах.

Тыыннаах хаалыаххын баһарар буоллаххына окуопа, утуйар землянкаҥ оһоһуута дирин, бөҕө-таҕа буолуохтаах. Ол эрэри кэмий кэлбит буоллаҕына ханнык баһарар синэрээт көнө түстэбинэ землянка, окуопа, хайдах да онорбут иһин быһыһабата чуолкай. Уолаттар манна, үлэлии, оносто сылдьан өйдөөбүттэрэ, сэрии диэн сылаалаах, биир да күн тохтообот күүстээх үлэ эбитин. Күн ахсын окуопаларын холбоору, буор хаһар үлэ тохтообокко барар.

Сүүхүнэн миэтэрэ уһуннаах окуопаны, баар дьону биир синэрээт оскуолага сизбэтин диэн абыйах хаамы буола-буола өбүллэн иһэр гына хаһаллар. Онон манан саһыл уйата диэн окуопа иһигэр хороон хасталлар. Улахан артиллерия ытыытын кэмигэр онно киирэн биэриэхтээхтэр.

Украина сирэ, бу сэрии бара турар эрэ сиригэр буолбакка уопсайынан ханна да сэрэхтээх сир. Өйдөөбөккө сэрэбэ суох биир сыыһа хамнаныыг, сыыһа хардыыг тыынныг быһаарар. Хааман иһэр ыллыккар ханнык баҕарар түгэнгэ кистээн иитиллибит миинэ, эбэтэр көстүбэт гына ыллыккын туора гранататтан тардыллыбыт синныгэс проволока, растяжка түбэһиэн сөп. Үөһэттэн аныгы сэрии сэбэ, “Дрон” эмискэ кэлэн граната бырабыа. Өйдөөбөккө быган биэрдэххинэ биэрэстэлээх сиртэн снайпер көрөн тэһэ ытыа. Тула өттүгэр кэлэн түһэр миинэ, синэрээт ахсаана аабыллыбат даҕаны. Онон тула өттүгүттэн эйигин өлөр өлүү айаҕа куруук өнөйөн турар.

Устар күнү быһа тула өттүгэр аптамаатынан, бүлүмүөтүнэн ытыалаһыы бара турар. Күнүстэри-түүннэри Артиллерия, Ракета, Град сэриитэ тохтообот.

Чараас дууһалаах, бэлэмэ суох киһи эмискэ маннькака түбэстэбинэ уйулҕата көтөр. Арай саха уолаттара түргэнник манньк балаһыанньаҕа үөрэммиттэрэ, баҕар ол сиппит саастаах эр дьоннор буолан буолуо.

Боотурдар киирэн окуопа оностон сэриилэһэ сытар сирдэрэ аҕа дойду сэриитигэр кэпсэнэр, улуу танковай сэрии буолбут Курскай дугатын курдук, Россия сэриитин иннигэр, дуҕа курдук өстөөххө уһулу анньан киирбит сир. Хохуол сэриитэ фронт бары лиинийэтигэр кимэн киирэригэр Бастакы Боотурдар чугуйбакка бу сири тутан хаалбыттар. Икки өттүлэригэр сытар сэриилэр өстөөх күүстээх кимиитин тулуйбакка кэннилэрин диэки чугуйан баран хата Боотурдары төгүрүктээһингэ хаалларбаккалар тохтооннор этэнгэ буолбут.

Боотурдар иннилэригэр биэрэстэни кыайбат сиргэ, чугас-чугас хохуоллар бөбүргөтүнэн сытар үс дэриэбинэлэрэ баар. Россия сэриитин уолаттар ойбоосторунан албас тобу көтөн киирэн Тарасовканы ыллылар да, бу дуҕа курдук сиргэ сытар дьон бары төгүрүктээһингэ түбэһэллэр, дьэ оччоҕо издээн бөбө саҕаланар. Уолаттар икки өттүлэригэр араас сэрии сиргэ хастан, тимирэн сытар. Мобилизованнайдар, Вагнердар, Ахматтар бааллар диэн кэпсииллэр.

Күн ахсын, сарсыардаттан хохуоллар чааһынан уһуннаах

артиллерийскай ытыалааһыннара сабаланаар. Оччоҕо сир дойду бүтүннүү өрө мөхсө-экириин түһэр. Артиллерийскай подготовка кэмигэр байыастар бары окуопаларын түгэбэр хастыбыт хороонноругар, саһылларын уйатыгар түһэллэр.

- Синэрээт дуу?, миинэ дуу?, окуопам иһигэр эрэ таба түспэтин-диэн санаалаах кирийэн хаалаллар. Туораттан көрдөххө бу сиргэ дьөрү хороонно да сытар кутуйах хаалбатын курдук хаста эмэ сирин тиэрэ-таары барыар дылы ыталлар.

- Байыастар бүттүлэр - диэн эрдэххэ сир анныттан бастаан биир, онтон иккис, соннук биир-биир оронон, байыастар тахсан кэлэллэр. Сэмээр бэйэ-бэйэлэрин ынырсан, тыыннааххын дуо, хайдаххынай?- диэн туоһулаһан, сэриилэрин сэлэ көмүллүбүтүн сир анныттан, онтон-мантан хостоон, сибилигин сабаланахтаах атааканы тохтоотоору, сэриигэ бэлэмнэнэн бараллар.

Чааһы быһа ытан, төһө эмэ мөлүйүөнүнэн суумалаах синэрээт, миинэ ороскуоттаабыт сирдэригэр укроптар развед группалара, уон биэс- сүүрбэ киһилээх этэрээтэ атаакаҕа киирэр. Бэлэм сытар, дойдуларыгар булчут бөҕө дьон ас гыныахтара дуо?, чугаһаталаан баран сонно быһыта ытыалааннар абыһах киһи тыыннаах төттөрү куотар. Соннук калашников аптамаат биир маҕаһыына ытыллыар дылы кылгас кэмнээх, хохуоллар атаакалара күн ахсын хатылана турар. Итинник ый анаара салҕанан барда.

Саха уолаттара үлүгэрдээх суоһар уоту кимнээбэр тулуйан артиллерийскай подготовкакалар кэннэ мүччү-хаччы тыыннаах хаалан иһэллэр.

Артиллерийскай ытыалаһыы, аптамаатынан сэрии тохтоотобуна снайпердар үһүө буолан хохуоллар диверсионнай-разведывательнай группаларын курдук көңүл бултаһыыга, нейтральной полосаҕа, өстөөхтөрө сытар сирдэригэр чугаһыы үөмөн киирэллэр.

Ол киирэн иһэн укроптар развед группалара атаакаҕа киирэн иһэн өлбүт дьоннорун бронжилеттэрин, каскаларын устан баран дьоннорун хомуйбакка бырабан кэбиһэллэрин көрөллөр. Сорох сиргэ, мастарга синэрээт быһа тэппит дьонун анаардыыта ыйанан турара көстөр. Сытар сирдэрин иннигэр сыһыы ортотугар хампы ытыллыбыт биир БМП турар. Кимнээх киэннэрэ буолара биллибэт.

Биир күн уолаттар блиндажка мустан олодохторуна манньк кэпсэтии табыста:

- Сэриилэһэ кэлэн баран сэриилэһиэххэ. Окуопаттан тахсыбакка куруук саһа сытан сэриилэһэр астыга суох. Хохуолларга,

мээнэ атаакалаабаттарын курдук кимнээх кинилэр иннилэригэр сыталларын биллэриэххэ. Утары сытар өстөөх лиинийэтигэр биир сириэнэн киһи суох курдук. Ол сириэнэн кэтэхтэригэр тахсан баран кэннилэриттэн өмүтүннэрэн саба түһүөххэ.

Манньык салгыы бардабына хохуоллар хаһан эрэ, кими эрэ сыыһа туттаран сиэхтэрэ, сарсыарда эрдэ эмискэ саба түһэн иннибитигэр сытааччылары суох гынаттыахха. Оччоҕо күн ахсын атаакалыы сатыыллара, артиллерийаннан ытыылара тохтуон сөп - диэн санааҕа кэллилэр.

Соннук былаан оностон, барытын ырытан, сүбэлэһэн баран биир туманнаах сарсыарда, күн саҕахха тахсыан аҕай иннинэ тураннар бэһиэ буолан утары сытааччылар окуопаларын кытыы өттүнэн тыаһа-ууһа суох сыылан кэннилэригэр табыстылар.

- Туттарга-хаптарга, сүүрэгэ-көтөргө ньымса буоллун,- диэн танаастара-саптара чэпчэки, арай сэрэххэ танас иһинэн кэтиллэр чараас бронезилет уонна каска эрэ кэппиттэрэ.

Былаан быһыытынан барыта көрүүх бэтэрээ ыккардыгар уонна тыаһа-ууһа суох буолуохтаах. Ити былааннарын кимиэхэ да быктарбатахтара, хамандыырыттан көнгүл ыла сатаабатахтара, барыта чып кистэлинэн этэ.

Икки аптамааттаах уол туман быһыынан сүүс миэтэрэҕэ сүүрэр дьон курдук окуопалар кытыыларынан сулбу ыстанан кэбистилэр. Ол харса суох түһэн иһэннэр уһукта илик, сорохторо уһуктабас эрэри өйдөөбөккө хаалбыт, сарсыарда эмиэ атаакаҕа киириэхтээх дьону суулларыта ытыалаан бардылар. Аптамааттара тыаһын кыччаттар глушителлээх, онон улахан, ытар тыас иһиллибэт. Окуопа иһинэн үс уол саха быһабын туппутунан араанныын буолбут дьону ситэрили-ситэрили эмиэ иннилэрин диэки түһүнэн иһэллэр.

Ити ситэрилииллэрэ диэн араанныы буолбуттар өйдөнөн кэннибиттэн ытыахтара, эбэтэр айдаан таһааран бэйэбит бөбүргөтүнэн сытар сирбитигэр тиэрдиллэрэ суоҕа диэн этэ. Инники кирбиигэ кинилэри утары ытыалаһан күрөстэһэ сыппыт бүтүн взвод укроптар байыастарын итинник аҕыйах мүнүүтэ иһигэр туох да тыаһа-ууһа суох биэс уол кырган кэбистилэр.

Ол кэннэ уолаттар, хайдах манна кэлбиттэрэй да соннук түргэнник бэйэлэрин миэтэлэригэр кимиэхэ да көстүбэккэ, тыаһа-ууһа суох, биллибэккэ төннөн хаалбыттара. Күнүс рацияннан хохуоллар:

Эй, якуты, ночью это ваше дело ?- диэн ыйыппыттарыгар:

- Биһигини тыытыман да эһигини тыытыахпыт суоҕа -

диэн хардарбыттара. Хохуоллар хантан кинилэр сахаларын билбиттэрэй? - диэтэххэ рацияннан бэйэлэрин ыккардыгар сахалыы, кинилэр хаһан да истибэтэх тылларынан кэпсэтэллэрин истэ сатаан баран буолуо:

-Эй, напротив, вы кто такие? - диэн дыктиргээн ыйпыттарыгар:

- Якутский спецназ, - диэн эппиэттээбиттэрэ.

Саша сотору взвод хамандыыра буолбута. Кимэн кириилэргэ, аптамаатынан, гранатометунан танканы да утары киирсиилэргэ сылдыбыта.

Иккис Боотурдар ити курдук үс ый тохтоло суох кыргыһыларга сылдьан баран сүтүгэ суох дойдуларыгар эргиллэн кэлбиттэрэ.

Саша Боотурдары холуннаран суруйуман диирэ онон оруннаах. Сергейдээх Саша билигин сылдьар сирдэригэр, Харьков хайысхатынан артиллерия уонна дрон сэриититтэн ураты чуумпу соҕус.

Арай кинилэри кытары бииргэ сылдьар дьонноро, инники кирбииттэн тыылга сынньана диэн тахсыбыт уолаттар араанныы буоллулар. Ол түгэн маннык этэ.

Намтан сылдьар Георгий Обутов телефонунан табаарыһа Анатолий Романовичтыын кэпсэтэ олордобуна дрон тыаһа тарылаан кэлбит. Уһуну киэни толкуйдуу барбакка Георгий телефонун бырабаат аттыгар турар аптамаатын харбаан ылбыт да таһырдыа ойбут. Көтөн кэлбин дронун ытыалаан субурутан барар. Дрон табыллан дьизэ аттыгар турар БМП таһыгар сууллан, эстэн дэлби барбыт.

Өлүү болдьохтоох дизбиккэ дылы ити дрон соботох буолбатах эбит. Суулларбыт дроннарын тыаһыгар балыйтаран иккис дрон тыаһын истибэккэ хаалбыттара кэлэн Георгийдаах отой аттыларыгар түһэн эстэн бурҕас гынар. Тыыл сир буолан ким да брониҥа, каската суох турбут үс киһи сонно араанныы буолар. Георгийы оскуолак искэ табар. Иккис киһи хас да сиргэ бааһырыы ылар, үһүстэрэ арыый халымыр бааһырыыланар. Абыйах хардыы сиргэ эстибит миинэттэн араанныы эрэ буолбуттарыгар махтал. Араанныы буолбут дьону тутта госпитальга ыыта охсоллор.

Георгий алта уончалаах, саастаах, кэргэннээх, оҕолордоох киһи. Луганской уобаласка Новопсков оройуонугар командировкаланан тийэн "Белый Медведь" чааһынай харабыл тэрилтэтигэр оҕо саадын харабылынан сыл курдук үлэлээбитэ. Онно сылдьан Украина сэриитэ туохтан саҕаламмытын олохтоох дьону кытары

кэпсэтэн иһиттэн билбитэ. Командировкаттан кэлбэккэ да сылдьан СВО-ҕа кыттыыны ылар туһунан быһаарыныы ылыммыта.

Валерий ый анараа өттүгэр сууларбыт дронун дьон булан ылбыт. Дрону булбуттарын туһунан киниэхэ телефонунан эттилэр. Бу дрон көтө сылдьан устар камералардаах буолан барыларыттан сыаналаах дрон буолан тахсыбыт.

Разведчик, ону таһынан миинэ, граната бырабар дрон. Тепловизордаах оптика ылыабыттан Валерий бэһис дронун сууларбыта. Икки Камикадзены, икки Баба Яганы уонна бу сыаналаах дрона.

Штабка илдьэ бараннар иһин хаһан, хантан дрон ыыталларын билиэхтээхтэр. Халлаанга көтө сылдьан устубутун барытын үөрэтэн, информация бөбүтүн ылар буоланнар ити дрон сүрүн сыаната онно сытар диэтилэр.

### **Аан дойду солуннарыттан.**

От ыйын сүүрбэ күнэ. Сэрии дьоно аан дойду солунун саамай кэтээн көрөр дьон. Сорохтор хайыы үйэ үһүс сылларын сир халлаан ыккардыгар, окуопа, блиндаж дьиэлэнэн сылдьаллар. Сылайбыт элэйбит, дойдуларын, кэргэттерин, оҕолорун ахтан анаардара хаалбыт дьон бабар сэрии тохтоорой диэн интернетти кэтииллэр.

Абыйах хонуктаабыта амыарыка президенин быыбарыгар кыттааччы Дональд Трампы быыбардааччылардыын көрсүһүүтүн кэмигэр винтовканнан ытан өлөрө сатаатылар. Ытааччыта эдэр, мөлтөх ытааччы буолан эбитэ дуу, кулгаабын эрэ сиирэ ытта. Трамп ити кэннэ балаһыанньата өссө тубуста. Джо Байден быыбарга хотторорун билэн быыбар күрэхтэһиититтэн туораата.

Дональд Трамп, - Амыарыка президенэ буоллум да Украина сэриитин тохтотобун - диэн быыбардааччыларын кытары биир көрсүһүүгэ этэн аһарбыт тыла сэрии тохтууругар эрэл кымын сахта.

Валерийдаах аттыларыгар сытар Мохсоҕоллоох зонатыттан кэлбит уолаттар анаардарын кэринэ эргиллэн кэлбиттэрэ. Улахан кыргыһынан ылбыт үс опорнай пууннарыттан тахсан биэрбиттэрэ. Ол сири билигин "Сиэрэй зона" диэн ааттыыллар. Икки өттүттэн тохтоло суох артиллерия ытан бүттэлээх сир ордубакка, урусхал онорон бүтэрбит сирэ буолан турар.

Двухсотай буолбут, кыргыһы кэмигэр кыайан таһаартаабатах уолаттарын кыргыһы хонуутуттан таһаарты сатыыллар уонна сана киирсиигэ, Гуляй Поле куораты ыларга сэмээр бэлэмнэнэллэр.

- Кыргыһы хонуутугар охтубут табаарыстарын таһаартааһын - диэн эттэххэ боростой. Өстөөх ыта турар сири ортотугар сылла сылдьан буорга көмүллэн хаалбыт дьоннун буларын баар.

Көрдүү сылдьан ханнык баҕарар түгэнгэ бэйэн двухсотай буолан хаалыаххын сөп.

Ону хайыахтарай, бииргэ сылдыбыт, биир иһиттэн аһаабыт, блиндаж мас нааратыгар биир суорбаны саптан утуйа сылдыбыт доботторо буоллаҕа. Көрдүүлэригэр уонна таһаартыылларыгар эрэ тиийэллэр.

Бу уолаттары Валерий ис дууһатынан аһынар. Барахсаттар эдэрдэрэ да бэрт. Төһө да хаайыылаах аатырдаллар ким эрэ оҕолоро, ханнык эрэ дьахталлар тапталлаах кэргэттэрэ, хайа эрэ оҕолор тапталлаах аҕалара буолаахтыа. Олох араастаах, олуурдаах, моһоллоох.

Буруйа да суох, ким эрэ оноһуутугар, эдэр саас уолбамды санаатыгар тугу эрэ онорон түбэспит буолуохтарын да сөп.

Кинилэри көрөн олорон бэйэтин оҕо сааһын, хаайыыга түбэһэн олорбут эрэйдээх эдэр сааһын санаан ылар.

Ол туохтан уонна хайдах саҕаламмытай диэтэххэ барыта кини кыра оҕо эрдэбиттэн саҕаламмыт.

Хайдах оннук кыра оҕо эрдэбиттэн саҕаламмытай диэтэххэ барыта кини бииргэ төрөөбүт улахан убайыттан барыта саҕаланан барбыта. Убайа күүстээх уохтаах, хорсун санаалаах киһи этэ эрэри олорбут олоҕо, өйө-санаата атын этэ. Оннукка кинини аҕатын ийтиитэ тиэрдибитэ.

Улахан убайа Манчаары Саша олобун үксүн оҕо сааһыттан хаайыыга атаарбыта. Онтон сылтаан Саша аннынааҕы Валерий убайдара, быраата уонна Валерий бэйэтэ кытары хаайыыга түбэспиттэрэ.

- Убайгыт хаайыылаах, эн да олорон кэлиэн, мааны ыал оҕотун түбэһиннэрээри гынабын дуо? - диэн түбэһиннэри кытары баара.

Онон Валерийдаах олохторун туһунан саас сааһынан кэпсээтэххэ туһунан, уһун кэпсээн.

## Манчаары

Хас да милиисийэ формалаах дьон илиилэрин кэннилэригэр тутан, наручниктанан иһэр икки киһини иннилэриттэн, сорохтор кэннилэриттэн манаан икки хайаны холбуур муоста устун иһэллэр. Бу тутулан иһээчи дьон иккиэн милиисийэ формалаах киргистэртэн атына суох, азиялыы сирэйдээх- харахтаах дьон. Киэһээни борук -сорук харанаба, синньигэс, сатыы эрэ сылдыллар муостаба атаах тыаһа эрэ иһиллэр, бары туох эрэ санааба түһэн саната суох күлүгүлдьүһэллэр. Тутулан иһэр икки киһи төбөлөрүгэр биир эрэ санаа, мантан хайдах мүччү туттарабыт- диэн элэнниир. Биирэ доборугар үрэх ортотугар тийдэхпитинэ муостаттан ыстаныах- диэн сахалыы сибигинэйдэ. Өр оннук хаампатылар эмискэ: -Ыстанныбаат- диэн сахалыы хаһыы кыланыы курдук иһиллэн ааһарын кытары үрдүк муостаттан икки хара күлүк аллараа диэки элэс гынан хааллылар. Аллараа куугунуу, барылыы, күүгэн аллан уста сытар таас хайа элэннэс түргэн сүүрүктээх үрэхтэр бачча үрдүктэн туох да харса суох, өлөрүн утууарга холообут эрэ киһи ыстаныан сөбө. Ону да наручига суох, халлаан сырдыгар, ханан түһэрин көрөр киһи боруобалаан көрүүн сөбө эбитэ дуу?, ол да саарбах. Маннык быһымах санаа тутулан иһээчилэргэ кириэ диэбэккэ испит киргис милиисийэлэрэ борук-сорукка тутан иһэр дьонноро ханна элэс гынан хаалбыттарын өйдөөбөккө да хааллылар. Хомнуо хойут, буолуох буолан бүппүтүн кэннэ айманан муоста аннын үөһэттэн өнөйөн көрө сатаатылар да туох да суох, дьонноро сүппүттэрэ ырааппыт, хайа сүүрүктээх үрэхтэр барытын мэлдьэһэн күүгэн алла, устан куугунуу сытар.

Бу икки ыстанааччылартан биирдэрэ бэйэтин эргимтэтигэр, хаайылаахтар ортолоругар үчүгэйдик биллэр киһи Манчаары этэ. Тобус уон икки, союз эстэр сылыгар кини саамай дьэтигэр сылдыар, түөрт уон саастааба. Манчаары муостаттан ыстанан ууга тийиэр дылы түүрүллэ түһэн икки атабын аннынан наручиктаан илиитин кэнниттэн иннигэр ажалла, ууга төбөтүнэн түһэн иһэн икки илиитин иннигэр ууна охсон, үллэ сытар сүүрүктээх үрэх уутун чэпчэкитик хайытан тимис гынан хаалла. Ууга тийиэн аҕай иннинэ түөһүгэр толору салгын эбирийэн ылбыта. Уу түгэбин булаат, төттөрү эргийэ охсон илиитин соннук өрө ууммутунан атабынан үрэх түгэбиттэн тэбиннэ уонна күүскэ тэбиэлэнэн үөһэ диэки харса суох дьулуруйда. Уол биир түгэннэ уу үрдүгэр күөрэс гынан ылла, ол кэми сыһа туппакка салгыны түөһүгэр толору эбирийэн ылаат хабыс харана

ууга хос умсан хаалла. Манчаары ууттан иккиһин күөрэс гынан ылыытыгар наручнигың хайыы үйэ тосту тутан илиитэ босхо барбыт этэ.

Хайа үрэжин күүстээх, түргэн сүүрүгэ тимирдэ-тимирдэ күөрэтэн көрүүх бэтэрээ ыккардыгар муоста көстүбэт сиригэр үрэх өбүллүүтүгэр элэстэтэн аҕалла. Оннук умса-умса күөрэйэн, ууһут киһи харбаан элэннэтэн милиисийэлэр муостаны туораан үрэххэ сүүрэн кириэхтэригэр дылы кинилэр харахтарын дала ылбат сиригэр тийбитэ. Киргидиһиэ милиисийэлэрэ муостаттан ууга ыстаммыт дьон иккиэн өлбүт буолуохтаахтар диэн хас да күн үрэби кэрийэн өлүктэрин көрдөөбүттэрэ. Хаһыс да күннэригэр биирин эрэ булбуттара. Ол киһини кэннигэр сылдьар наручникаах илиитин кыайан араарбакка ууга чачайан өлбүт диэн быһаарбыттара. Иккис киһи, Манчаары соннук көстүбэтэҕэ, таһыччы сүтэн хаалбыта. Кинини билэр дьон элбэх суумалаах харчыны дуу, көмүһү дуу, туох эрэ улахан сыаналаагы ылан баран аатын, сэбэрэтин уларытан омук сиригэр тахсан олороро буолуо, кыра дьыалаҕа итинник, өлүү-тилли тэн бэскигэ турар ыстаныытын оноруо суохтаах этэ дииллэрэ.

Манчаары орто дойдуга төрөөн киһи буолан оморбут түөрт уон сылын анаарыттан ордугун зонаҕа аһарбыта. Киһини билэр, кыанар буолуобуттан малолеткаттан саҕалаан оморбут буолан олоҕо бүттүүн воровской романтика этэ. Дьинэр кини зона олобуттан атын олоҕу билбэт этэ диэххэ сөп. Зонаттан тахсыа эрэ кэрэх, бөхтөр сырса сылдьан оморботох да дьыалатыгар дьыала онорон син биир зонаҕа ыытан төннөллөр этэ. Эргиллэн кэллэбин ахсын бырааттарыгар итиэннэ хаайыыга төннүөм суоҕа, эһиги хаайыыга эрэ түбэһимэн, ол дойду оборчо курдук төттөрү оборон ыла турар айылгылаах диирэ. Манчаары куруук көңүл олоххо тардыһара, ол эрэри тоҕо эрэ киниэхэ көңүл олох көңүллэммэт курдуга. Бу киргидиһиэҕэ тийэн муостаттан ыстаныан иннинэ зонаттан үс эрэ сыллаабыта тахсыбыта.

Бүтэһик биэс сылга түбэһиитигэр олох араас эргиирин, соһуччу охсуутун бары көрбүт киһи оҕолуу дыкти боростойдук, киһи күлүөн да, хомойуон да курдук түбэһэн турар.

Ол күн күнүс дьыэтигэр кинигэ ааҕа сыппыта. Оҕо эрдэбиттэн араас кинигэ бөҕөтүн аахтаҕа аҕай. Таһыырдаах, ыараханнык ааспыт оҕо сааһыгар кини чугас доботторо араас мүччүргэннээх сырыылардаах кинигэлэр эрэ этэ. Ол кэпсээннэр геройдарын кытары туох да кыһалҕата суох аан дойдуну бары кэрийэрэ, кинилэрдиин араас

быһылааннарга түбэхэрэ. Уон биир сааһыгар сылдьан “Ташкен горон хлебный” диэн беспризорник оҕолор мүччүргэннээх сырыылаах олохторун туһунан кинигэ булбута. Ол кэпсээннэ баар беспризорник оҕолор сырыыларын романтикатыгар киирэннэр иккиэ буолан Тойбохой детдомуттан Ташкенна күрээбиттэриттэн саҕаланан олоҕо хаайыы суолунан барбыта.

- Аан хоско Манчаары баар дуо? - диэн саҥа иһилиннэ. Ааҕа сытар кинигэтин ууран хостон өнгөйөн көрбүтэ табаарыһа Шмид кэлэн турар. Ону - маны кэпсэтэ түһэн баран көрсүһүүнү бэлиэтиэххэ баар эбит дэстилэр. Ийэтэ таннан тахсан иһэр уолугар эмиэ онно-манна түбэһиэн, барыма диэн сэрэтэн көрдө.

- Ийээ, сотору кэлиэм, туох буолуохпунуй? - диэн уол күлэ-үөрэ дьиэттэн тахсан барда. Бу күлэ-үөрэ тахсыбыт Манчаары дьиэтигэр аны биэс сылынан биирдэ эргийиэн ити кэмнэ хантан билиэй? Уолаттар дэриэбинэ ортотунан, өрүс үрдүнэн турар аргы маҕаһыныгар тийиэн биир буоккачаан ылан биэрэккэ киирэн ону-маны кэпсэтэ-кэпсэтэ кыра кыратык куттан иһэ олордулар. Кэпсэтии кэргэн, кыыс- дьахтар диэннэ тийибитигэр Шмид:

- Ити атыһыт кыыс үчүгэй да кыыс эбит. Билсибит киһи баар иһи - диэн баҕа санаатын быктаран аһарда.

- Какие проблемы Шмид. Билигин мин маҕаһыынна кириэм, стоять, не двигаться, ограбление - диэм. Ити кэнниттэн эн киирэн кэлэбин уонна миигин просто үүрэн таһаарабын уонна кыһы кытары билистэбин ол - диэн Манчаары былаан оноро охсор. Саба быраҕан көрүүгэ былаан отой боростой уонна идеальнай. Итиннэ уолаттар кими да өлөрбүтэ, кырбаабыта, улаханник санарбыта да иһиллибэтэбин иһин Манчаары хаайыттан кэлбит диэн анаардас сурабыттан дэриэбинэ бары кутталга олорорун уонна түгэн диэн баарын өйдөөбөтөхтөрө. Аргылара бүтэн чаһыны көрбүттэрэ маҕаһыын сабыллара чугаһаабыт.

- Чэ дабаай, - дэһэн уолаттар маҕаһыыннарыгар кэллилэр. Манчаары маҕаһыын аанын аһан киирээт ааны хатаабаккын диэн кэпсэтиини умнан, кинини билэн, куттанан хараҕа кэнээбит, сап-салыбырас буолбут соботох турар кыыс иннигэр аан күрүчүөгүн сабан чып гыннаран кэбистэ. Кыра маҕаһыын дьиэтин ортотугар чиккэс гына түһээт кэпсэтиллибит былаан быһыытынан, - Стоять, не двигаться, ограбление - диэн биллэрдэ. Атыһыт кыыс ол үлүгэрдээх хамаанданы истээт куттанан тутта прилавок анныгар түстэ. Шмид, түбэхэ киирэн Манчаарыны үүрүөхтээх киһи ааны тардыбыта аана хатыылаах буолан биэрдэ. Ити кэмнэ болдьообут

курдук нэһилиэк участковой милиисийэтэ Бүөтүр Макаарап рапкоп сабыллан эрэр ыскылаатыттан аргы маҕаһыынынан курдары тахсаары ыскылаат өттүттэн киирэр аанынан киирэн кэллэ. Маҕаһыын ортотугар соторутааҕыта хаайыыттан кэлбит Манчаары турарын, аан хатыылааҕын уонна атыһыт прилавок кэннигэр саһан олорорун көрөөт тутта, - Стоять, не двигаться- диэн хаһыы бөҕө буолан Манчаарыны сонно наручниктыы оҕуста. Кыраһаабысса атыһыт кыыстыын билсиһиэхтээх Шмит кэпсэтиилээх былааннара итинник эргийэн тахсыбытын маҕаһыын эрэһиэккэлээх түннүгүнэн көрөөт куотарга барда. Итиннэ киирэн биэрдэ да групповое ограбление буолан сокуонунан иккиэн элбэхтии сылга түбэхэллэрэ чуоккай этэ. Манчаарыга тутта уголовнай дьыала тэриллэ оҕуста, соннук дьиэтигэр сырытыннарбаккалар Сунтаардаттылар. Оннук ыксаабыт курдук сууттуу охсон түргэн үлүгэрдик хаайыыга ыытан кэбистилэр. Манчаары да табыллыбатах былаантан кэлэйэн дьыала тэриллэригэр да, суукка даҕаны ааһына сатаабатаҕа, сүүт бүтэһик тыл биэрбитигэр тугу да санарбатаҕа. Кини олобун айыылар кытары кыраабыт курдуктар этэ.

Манчаары барахсан Христос танара бу орто дойдуга эрэйдээх-муннаах олобу олорон сибэтиэй буолбутун курдук отой кыратыттан эрэйдээх, муннаах-таннаах олоххо олорбута. Ол гынан кини танара күлүгэр турбатаҕа, боростуой дьон билбэт олохтоох дьоно, хаайыылаахтар эрэ бэйэлэрин истэригэр легенда гынан кэпсиир киһилэрэ буолбута.

Оҕоҕо кырыктаах аҕаттан төрөөн сорох түгэннэ икки атабыттан таннары быаннан ыйанан туран таһыллара. Ол таһыыр уол ытыыр, ааттаһар-көрдөһөр диэни билбэттэн өссө кырыктаахтык барара. Ийэтэ барахсан оҕотун көмүскэһэн көрдөбүнэ кыра оҕолордуун ийэлиин бары кырбаналлара. Ийэ төһө да хараҕын уутун сууммутун иһин улахан уолун аны бары кырбаныахпыт диэн кыайан көмүскүүр кыаҕа суох этэ. Күн ахсын итинник таһыырдаах олохтон тобус сааһыттан саҕалаан Манчаары саас халлаан сылыйда да дьиэтиттэн куотан, саһа сылдьар буолбута. Дьиэтигэр ким да суоҕар үөмэн киирэн ийэтэ, оҕом киирэн аһыа диэн оһоһо ууран кэбиспит сылаас аһын кистээн аһаан тахсара. Айбыт аҕата улахан уолугар биир сылаас тылы санарбакка, хаҕыс майгытынан, таһыырынан, кырбааһынынан саһа сылдьарга, уоран аһыырга үөрэтэн былыргы кэпсээннэ баар норуот геройа Манчаары таһыырдаах олоҕор майгылыы иитэн эрэрин өйдөөбөтө. Бэйэтин акаары санаатыгар өһөс уолун майгытын тоһутан иннин ылыы этэ. Хас да сыллаах уол

сүрүн тохута сатааһына бу уолун кэнниттэн сыллата төрөөбүт элбэх уол оёотугар тугунан дыайыан хантан билиэй. Манчаары уолга бабар ийэтинэн хадаар Хаданнар аатырбыт күүстээх Быдыгыйдарын хаана бэриллэн тостубат өһөс майгы баара буолуо?

Бабар Манчаарылыын Иркутскай түрмэтиттэн бииргэ күрэспит Хадан киһитэ Омуочаттан хаан таттарыылааба буолуо? Туох билиэй буоллаба.

Дьэ итинник, атабастанар баар буоллабана атабастаныы, таһыллар баар буоллабына таһыллыы кытаанабын отой кыратыттан билэн улааппыт оёо кини этэ. Бүтэр бүппүтүн, таһыллыы, кыרבаныы кытаанабын ааһан баран тымныы кыһынны киһэ таһырдыа тахсан хааннаабынан ииктии туран ыарыытыттан буолбакка буруйа суох атабастаныыттан абаккаран дьэ харабын уута тахсан ытыыра. Көмүскэлэ диэн бу орто дойдуга төрөппүт ийэ да кыайан көмүскээбэт буолан харабын уута эрэ.

Ийэ барахсан уола уон биирин туолуута абата уолун кырбаан өлөрүүһү диэн Тойбохой детдомугар биэрбитэ. Ол сабана дынгэр тыыннаах ийэлээх аҕалаах оёону детдомна ылбаттар этэ эрээри дьэ хайдах эрэ ылбыттара. Ийэ барахсан оёотун туһугар көрдөһүүтэ бэт буолуо диэн таайа эрэ саныбыт.

- Манчаары олоёо тоёо хаайыы суолламмытай?- диэн бастакы таабырынын күлүүһэ манна сытар.

Эн уол оёобун кыратыттан атабаастаан иитэн көр эрэ?...Детдомна төрдүс кылааска үөрэнэ сылдьан Манчаары библиотекаттан “Ташкент город хлебный” диэн беспризорник оёолор мүччүргэннээх сырыыларын туһунан оёоёо аналлаах кинигэ булан ылла. Хас да сыл сайыны быһа ойуурунан сыһыыннан саһа сылдыбыт уол, ол гражданскай сэрии сабанаабы тулаайах оёолор олохторун бэйэтин олоёор тэннии санаабыта. Куруук да бэйэтэ көңүл олох романтикалаах киһи ол көңүл оёолор курдук ааһан иһэр поездка олорсон ырыык - ыраах билбэт куораттарыгар тийиэн бабарда. Бэйэтин саастыы Чаалбаан Слава диэн бэйэтин курдук өрө көрбүт сытыы уолчаанныын табаарыстаһаннар кинигэни ааба- ааба Сэбиэскэй союз картатын булан, ханан хайдах айаннаан Ташкент куоракка тийэр туһунан устар кыһыны быһа былаан оностон табыстылар.

Чаалбаан хантан эрэ ыраах, оройуон түгэбэр баар Түбэй диэн кыра дэриэбинэттэн төрүттээх уол. Ийэ-аба диэни билбэтэх төгүрүк тулаайах оёо ханна да барара биир. Онон Манчаарылыын бу кэпсээннэ баар тулаайах оёолор курдук мүччүргэннээх

сырыылардаах айанна турунарга бэлэм киһи. Бараары кэлээри тынаан сылдыар оҕолорго күүтүүлээх сааскы сылаас күннэрэ дьэ тийэн кэллилэр. Кинилэр бу детдом дьиэтиттэн тахсан бардылар да ким да кинилэргэ ас бэлэмнээн биэрбэтин, аччык кэмнэр саҕаланыахтарын бэккэ диэн билэллэр. Онон хайаан да харчы булунохха наада диэн маҕаһынтан харчы уораары сэмээр маҕаһыынна киирэр тахсар суолларын үөрэтэллэр. Ыраах, сир түгэбэр баар Ташкеннарыгар барыахтаах суолларын быһа холоон билбиттэрэ. Тойбохойтон түөрт көстөөх сиргэ суол устун бардахха Кириэстээх диэн улахан дэриэбинэ баар. Онтон салгыы өрүһү туораан суолунан бара турдахха сүүччэ биэрэстэ курдугунан Мииринэй диэн алмаас хостуур куорат баарын картаҕа көрбүттэрэ. Ол Мирнэйтэн ханна баҕарар көтөр аэропорт баарын билбиттэрэ.

Биир күн маҕаһыын сабыллыан аҕай иннинэ Манчаары маҕаһыынна киирэн түгэх, ыскылаат буолан турар хоско үлэһиттэргэ көстүбэккэ сыбдыйан киирэн саһан хаалла. Үлэһиттэр бары барбыттарын, маҕаһыын уу чуумпу буолтун кэннэ аргый, тыаһы - ууһу иһиллии-иһиллии саспыт хохуттан тахсан кэллэ. Атыһыт кассатын аһан аҕыйах мөһөөк харчыны булан ылла. Суолга наада буолуо диэбит чэпчэки ыйааһыннаах аһылыгын ылан үрүһээк баарыгар хаалаата. Дэриэбинэ ортотугар турар маҕаһыынна сарсыардаана дылы ким да кэлбэтин билэр буолан уол ыксаабат, түүн да уһун. Түүн биир чаас саҕана кэпсэппиттэрин курдук Чаалбаан сыбдыйан кэлэн иһиллэр иһиллибэттик түннүгү тонсуйан тобугураппытыгар түгэххэ баар аан ис өттүнэн аһыллар күрүчүөгүн аһан киллэрдэ.

Уон иккилээх уолаттар, Манчаарылаах Чаалбаан бу бастагы улахан уорууларга этэ.

Уолаттар түүн орто лаппа ааспытын кэннэ маҕаһыыннарыттан сыбдыйан дьонно эрэ көстүбэтэрбит диэн күлүк сирдэринэн, дьиэлэр быыстарынан элэгэлдьиһэн ойуур диэки түһэ турдулар. Дэриэбинэттэн тэйэн, харчыларын, астаах икки үрүһээктэрин бэйэлэригэр бэлиэ буолуо диэбит сирдэргэр кистээн кэбистилэр. Оннук саһа былаан кэлэн детдомнарын дьиэтигэр киирэн ороннорун булаат утуйан буккураһан хааллылар.

Түүннү сырыыларыгар төһө да күлүк сирдэринэн саһан сырытталлар өйдөөн көрбүт киһи баар этэ. Сарсыныгар сарсыардаттан маҕаһыыны аһан кассаттан харчыны, аһы-үөлү уорбуттар диэн дэриэбинэ иһигэр айдаан оргуйа түстэ. Маҕаһынтан учасковой милиисийэбэ улахан уоруу буолла диэн эрийэ обустулар.

Түгэнинэн туһанан кыайан отчуоттаабакка сылдыбыт бэйэлэрин растраталарын, уоруллубут абыайах ас дуомун, харчыларын хас да төгүл эбэ охсон туох да үлүгэрдээх элбэх уоруу буолбут курдук оноро охсон кэбистилэр. Ол үлүгэр, хаһан да буолбатах уоруу аймалбана хочо нэһилиэгэр ыалтан ыалга көһөн били түүн үрүсээктээх ойуур диэки баран иһэр детдом оҕолорун көрбүт киһиэхэ тийдэ. Кини обургу ким да билбэтин билэр киһи буолан сэбиэт дьиэҕэ тийэн түүн үрүсээк сүгэһэрдээх оҕолору көрбүтүн омуннаан собус кэпсээн үллэнэлэттэ. Сэбиэт бэрэсэдээтэлэ кабинетын кытары сэргэ турар кабинеттан участковайы ыныран ылан детдомна уоруйах оҕолору тутта бардылар. Манчаарылаах Чаалбаан уоруу айдаана намыраатабына барыахпыт диэн тугу да билбэтэҕэ буолан сырыттаһтарына сэбиэти кытары участковай, өссө хас да киһи детдом дьиэтигэр сорунуулаах бабайытык киирэн кэллилэр. Детдом дириэктиригэр сэбиэт эрдэттэн эрийбит буолан уол оҕолорун хомуйан көрүдүөргө стройдатан көрүстэ. Манчаарылаагы түүн түбэһэн көрөөччү түүннү түлүрбэх, бу уолаттар диэн икки кыра уолчааны ыйан биэрдэ. Урут биир да киһини тутар диэни билэ илик участковай милиисийэ улахан уоруйахтары туппут буолан, ол икки уолчаан үрдүгэр түһэн илиилэрин наручниктаталаан кэбистэ.

Соннук дьэ уолаттары түннэритэ кэйиэлээн сэбиэт дьиэтигэр үүртэлээн ажаллылар. Участковай кырачаан уоруйахтары кабинетыгар наруchnikтарыттан дьиэни сылытар батареяҕа ыйаталаан кэбистэ. Ол кэннэ хамсыыр да кыаҕа суох ыйанан турар оҕолору сынньана-сынньана кырбаталаан ыйыы-хаһыы бөҕөнү таһаарда. Сорох түгэннэ билиммэттэриттэн абаккаран саа приклатынан, бэстилиэн туттаабынан ханна түбэһиэх биэртэлиир. Сэбиэт, манна үлэлиир сэкиритээр дьахталлар, наадаҕа киирэ-тахса да сылдыааччылар былыр кэпсээннэ баар НКВД саҕанаагы курдук накаастаан доппуруостааһыны көрө-билэ, истэ сылдьан ким да оҕолору көмүскээн биир тылы санарбата. Сордоохтору ким да көмүскэспэт буолан участковай милиисийэ үлэ чааһа бүтүөр дылы доппуруос диэн кытаанабын онордо. Икки уол отой тугу да билиммэтилер. Детдом оҕолоруттан баран - Манчаарылаах Чаалбаан киэһэ бааллар этэ дуо? - диэн оҕоттон бары ыйыта сатаатылар. Детдом диэн детдом, бары биир ыал оҕотун курдук ким да кими да түһэн биэрбэт майгылаах дьон буоланнар баар этилэр диэнтэн атын тылы истибэтилер.

Киэһэ хойукка дылы оннук дьаабы кэннэ сарсын уолаттары Сунтаардатабыт диэн аһаппакка да сэбиэт дьиэ кэннигэр турар

уһун подвалга хаайталаан кэбистилэр. Сарсыардаанна дылы манаан диэн икки туосапка сэбилэниилээх саастаах дьону харабыл гынан олортулар. Тымныы подвалга умсарыта анньалларыгар хата наручниктарын санаан устубуттарыгар махтал буолла. Оҕолор эрэйдээхтэр туора дьонтон манньк хабыр тутууга бастакы түбэһиилэрэ буолан бастаан улаханньк куттаммыттара. Оной-соной көрсөн, ытаһыах курдук муннуларын өрө сынан испиттэрэ онтон синнэригэр түспүттэрэ, кэлин тугу да санарбат буолтара. Оҕолор диэн кинилэри көмүскүөх, сылаас тылы санарыах биир да киһи чугаһынан суох этэ.

Уолаттар тымныыннан үргүйэ турар подвалга өр тулуйан олорботулар. Сүбэлэһэн подвал түгэх өттүнэн куотар хороон хаһан бардылар. Подвал үрдэ үксэ мас хатырыга, эпиилкэ буолан начаас сырдык көстөр сиригэр тийибиттэрэ. Аатырбыт Хочо нэһилиэгэ чуумпуран, дэриэбинэ үрдүнэн сааскы сылаас нуһаран түүн түптэ буруота эрэ тунаарар буолтун кэннэ Манчаары хороонун үөһэ өттүн көнгү тардан таһырдыа быган тула өттүн көрүннэ. Икки ахраанныык туоһапкаларын подвал баһыгар түһэхтэригэр ууран нөнгүө хайыһан кэпсэтэ олороллор. Уолаттар иккиэн хороонноруттан аргыйы тыаһа суох сыбдыйан табыстылар. Атахтарын төбөтүгэр үктэнэн тыаһа суох нүксүччү туттан подвалтан тэйэн эрдэхтэринэ биир харабыл албас эргиллэн күрүөйэхтэри өйдөөн көрдө. Тута, - Хаайыылаахтар куотан эрэллэр- диэн хаһыыра түстэ. Ол хаһыыны истээт атахтарын төбөтүнэн үктэнэн тыаһаамаары сэрэнэн испит кырачаан күрүөйэхтэр харса суох иннилэрин диэки түһүнэн кэбистилэр. Ол ыстаммыттарыгар кэннилэриттэн сырсааччы харабыллар тохтуу түһэн оҕолор сиппэттэрин билэн атахтарын кыныы-кыныы туоһапкаларынан ытыалаан табырбаттылар. Туоһапка эстэр тыаһа тас гынарын, сыыспыт буулдыа иһиирэн ааһар тыаһын истээт уолаттар буулдыаба таптарымаары туора- маары бугуйа сүүрдүлэр. Инньэ гынан киһи табыах сириттэн таптарбакка сиирэ-халты ыттаран дьизэ кэннигэр түстүлэр да тохтообокко кистээбит үрүһээктээх сирдэрин диэки түһэ турдулар. Танара баар буолан уолаттары хата биир да буулдыа таппатаба.

Арай ити кэмнэ оҕоҕо оҕолуу сыһыан, таптал, харысхал баар буоллун, иккис Манчаары кэпсээн буолан тахсан кэлиэ этэ дуо?, суох буолуо.

Оччотооҕу да, билинни да кэмнэ кыраба- кыаммакка икки атах сыһыана оннук.

Уолаттар дэриэбинэ таһыгар тахсан сүүрэллэрин тохтоттулар.

Хайдах куоппуттарын, сыһа ытыллыбыт буулдья хайдах иһиирэн ааспытын кэпсэтэн, күлсэ-күлсэ хаамсан иһэннэр тагастарын көрүммүттэрэ Чаалбаан киэн халбайбыт чараас ыстаанын буулдья дьөлө көппүт. Халлаан кыыллара онно дьыалайдаабатылар. Оксиз, бу киирбит, бу тахсыбыт диэн буулдья киирэн тахсыбыт сириҥ тарбаҕын уган Манчаарытыгар көрдөрөр. Ол кэннэ кэннин хайыһан:- Ту мэ -диэн саанан ытыалаабыт киһиэхэ быһыылаах кокуска биэрэр. Дьинэ ол буулдья кыратык да таарыйбыта буоллар туох ханнык балаһыанньа буолуон туох да билбэт этэ.

Дьэ уолаттар уонна бу дойдуга төннүбэттии бардылар. Ыраах айаҥна туруммут дьон быһыытынан суол устун ыксаабакка аргыйы хаамсан иһэллэр. Биирдэ эмэ массыына- матаһыкыл тыаһын иһиттилэр да ойуурга тахсан биэрэллэр. Төһө да кыра дьон буоллалар сэрэх бөҕөлөр. Дьон көрдө да милиисийэҕэ хайаан да биллэриэхтэрэ, оччоҕо хайа диэки баран иһэрбит биллэн, манаан тутуохтара диэн саһан хаалаллар. Аччыктаатыбыт дэстилэр да үрүһээктэриттэн астарын ылан хабыалыыллар. Оннук икки көс курдук барбыттарын кэннэ суол кытытыгар сыһы унуор түптэ буруота унаарда, аҕыйах да буоллар дьиэлэрдээх сайылык ферма көһүннэ.

Күн киэһэрэн эрэр, Манчаары Чаалбааныгар сайылык көстөр көстүбэт сиригэр, - Сытан сынньаныахха. Түүн утуйбуттарын кэннэ ити дьиэлэргэ киирэн ас ылан ааһыахпыт- диэтэ. Дьиэтигэр куруук аҕатыттан сынньыллан, түүн дьоно утуйбутун кэннэ үөмэн киирэн аһыы үөрэммит буолан оннук былааннаах. Сайылыкка ыалдьыт курдук киирэн аһатын диэтилэр да күрээбит оҕолор манна сылдьан аастылар диэн сурах оройуон иһигэр тыаллааҕар түргэнник тарбанара чуоккай. Уолаттар милиисийэ кинилэри дойдуларын диэки барбыттара буолуо диэн Сунтаарынан, Элгээйиннэн, Түбэйинэн көрдүүр буолуохтаахтар диэн сэрэйдэн иһэллэр. Дьинэ да оннук этэ. Манчаары кэллэ дуо? - диэн участкай Павлов милиисийэ уол дьиэтигэр хаста да кэлэн ыйыппыта. Оройуон милиисийэтин начальнига сарсыардаттан Павловка Тойбохой диэки Элгээйиттэн төрүттээх оҕолор улахан преступление оҥордулар, итиннэ тийиэхтэрин сөп диэн эппитэ. Элгээйигэ онон эмиэ айдаан, өрө көтөҕүллүү бөҕөтө, ДНД лар, нэһилиэк актива диэн дьон бары сэрэтиллэн үлүгэрдээх бандьыттары туттары бэлэмнэнии үлэ бара тураара.

Өр кэтэһиннэрэн ынах-сүөһү ыанан бүттэ. Далтан сүөһүлэрин мэччитэ үүртэлээн бостуук атыгар олорон һайдаан-һаттаан

бара турда. Дьахталлар мэниктии сылдьар оҕолорун хомуйан хаһытастылар. Устунан сайылык чуумпуран, оҕо-дьахтар чанкынасангата сүтэн налыччы утуйарга барда. Маҕаһынтан ылбыт хары чаһыыларын көрө сытан түүн үс чаас диэки дьон түлүк ууларыгар тийиэллэрин саҕана уолаттар сайылык дьиэлэригэр кэллилэр. Дьон-сэргэ кэлэригэр барарыгар наадыбат нэк буолбут ыттар тыаһа суох сыбдыйан кэлбит оҕолорго кыһаллыбатылар. Сайылык дьоно хаһан да ааннарын хатаабаттар, уопсайынан да ааннарын тыа ыала хатаабат. Онон Манчаары уол хатыыра суох аанынан аргыйы сыбдыйан киирэн аана суох ыскааптан лэппиэскэ, кырыынкалаах сүөгэй ылан, киирбитин курдук тыаһа суох тахсан хаалла. Аттыгар наара оронго утуйан сыыгынаһа сытар оҕолор, кинилэр ийэлэрэ да киһи киирэн астарын ылан тахсыбытын билбэтилэр. Уолаттар устар киһэни быһа утуйбут дьон ити кэннэ Кириэстээх хайысхатын тутан суол устун салгыы, сүөгэйдээх лэппиэскэлэрин мотуйа -мотуйа туох да кыһалҕата суох хаамса турдулар. Иннилэригэр түгэҕэ биллибэт киэн айан суола тыргыллара, “Ташкен хлебный город” диэн кинигэ кэпсээнигэр баар беспризорник оҕолор араас мүччүргэннээх сырыылара кинилэри кэтэһэ сытара.

Кириэстээх диэн өрүс үрдүгэр турар улахан дэриэбинэ таһыгар нөнүө киһэ тийибиттэрэ. Түүн, эмиэ дьон утуйан ортолообутун кэннэ дэриэбинэҕэ киирэн утуйа сытар дьон аһаҕас хаалларбыт ааннарынан дьиэлэригэр тыаһа суох сыбдыйан киирэн остуолларыттан, ыскааптан ас хомуйан тахсаннар өрүс кытыытыгар олорон аһаатылар. Аһы олорон көрдөхтөрүнэ суоллара өрүһү туораан тайҕаҕа киирэн бара турда. Мантан Миирнэй куорат сүүс биэрэстэ, түөрт-биэс хонук хаамар сирдэрэ. Бүлүү өрүһү хаайан уот ылаары ГЭС диэн оноро сылдьар буоланнар уута быстан сытар онон уолаттар кэһэн киирэн иһэннэр өрүстэрэ кыра сиргэ диригэнэн ылбытын харбаан туораатылар. Дьэ уонна оҕолоро оҕолор курдук саналара чаҕааран, күлэн -салан, кэпсэтэ- кэпсэтэ суол устун Мирнэй куораттарын бу диэки буолуо диэн суол устун түһэ турдулар. Кинилэргэ ханна эрэ ыраах оскуола походугар баран иһэр курдук барыта интэриэһинэй этэ. Бу уон көстөөх түн тайҕаннан барар айан суолунан сатыы Кириэстээхтэн Мирнэйгэ дылы улахан да дьон соруна барбат сирэ этэ. Суол устун хаамсан иһэр оҕолорго айбыт танара, эрэйдээх, муннаах- таннаах олобу олоруохтара, онон саатар кыра ыарыыга ыалдыбатыннар диэн сүрдээх бөҕө эти-сиини, доруобуйаны бэрсибит курдуга. Кинилэр саастарыгар тэнэ суох сытыы-хотуу, кыанар, күүстээх-уохтаах, саха

омукка өссө төрүү илик оѳолор этэ, ол иһин да уон көс сири ыраах дии санаабатах-тара.

Суол устун хаамсан иһэн аакка табар арагаайкаларынан чыычаах, муруку буоллун быһа ытан үрүһээктэригэр уктан иһэллэр. Куруук бэйэлэрин дыһана үөрэммит буоланнар суолтан хансыарба баанкатын ылан үрүһээктэригэр уктубуттара, кыра быһыччаларын, күөгүлүлэрин, туустарын, чэйдэрин, испиискэлэрин илдьэ сылдыаллар. Дьинэ арагаайканы, күөгүнү, ас буһарына охсорго хансыарба баанкатын уонна араас бытаххайдары ол кэмнээѳи саха оѳото бары илдьэ сылдыара. Уулаах сири буллулар да тохтоон чыычаахтарын, мурукуларын буһаран сырдыгынантан сиэн иһэллэр. Ол хаамсаннар сарсыныгар обургу үрэххэ тийэн кэллилэр. Ботомоойу диэн карталарыгар баар үрэхтэригэр кэлбиттэрин, мантан Мирнэй куорат алта көс хаалбытын билэллэрэ. Үрэх кытыытыгар күөгүлээри чиэрбэлии сырыттаһтарына бортобуой узик массыыналаах нууччалар тийэн кэллилэр. Бу балыктаах үрэѳи сөбүлээн өрөбүл аайы кэлэр Мирнэй куорат дьоно этэ. Күрүчүөккэ хаптаран ылбыт балыктарын кулуһунна үтэн, хансыарба баанкатыгар буһаран сиир, икки кыра саха оѳотун нуучча дьоно дыктиргии көрбүттэрэ. Чугаһынан кинилэргэ төрөппүт курдук биир да киһи суоѳа, тохтообокко устан куугунуу сытар сүүрүктээх Бүлүүчээнкэ үрэх уонна тула уу чуумпу түн ойуур турара. Өрөбүл күн дьизэлэригэр төннөн иһэн суолга бу оѳолору ситэн ылбыттара. Туох эрэ соруктаах, куорат диэки баран иһэр оѳолор эбит диэн кэпсэтиитэ суох тохтоон олорун дэспиттэрэ. Соннук ойууртан булбут оѳолорун куоракка илдьэ кэлбиттэрэ. Үчүгэй нуучча аһыныгаһа дыкти буо, дьизэлэригэр киллэрэн таптаан, аһатан бөѳө көрдүлэр. Кыһалбата диэн уолаттар нуучча омугу кытары алтыһа илик буоланнар ити кэмнэ нууччалыы үчүгэйдик өйдүүр эрэри, кыайан кэпсэтэ илик этилэр. Нууччалыы билэр таһымнара кинигэ ааѳартан тахса илигэ. Түн-тан да кэпсэттэллэр собуруу куоракка детдомна баран иһэбит, тулаайахтарбыт диэн быһаарсыбыттара.

Ити киһэ ол дьонноруттан ыйдаран уолаттар Мирнэй аэропордугар киирбиттэрэ. Хаһан да көрбөтөх оѳолору улахан таас дьизэлэр, таас аэропорт, улахан сөмөлүөттэр сөхтөрбүттэрэ. Аэропорт вокзалын иһинэн-таһынан, остолобуойунан эргийэ сылдьаннар сана сиргэ, сана олоххо үөрэнэн барбыттара. Киэн сиргэ кинилэргэ ким да наадыйбат, дьон бары ыксыы-тиэтэйэ сылдыар. Манна кэлэн иһэннэр түүн от-мас төрдүгэр хоммут буоллаһтарына билигин вокзал ыскамыайка-тыгар утуйан буккураһар буоллулар.

Оџолор бу сылдьан кэтээн көрөллөрүнэн Москуба диэки көтөр дьон бары мааны танаастаах буолаллар. Бырадьаага сылдьар курдук тырыттыбыт танаастаах киһини кассаҕа да чугаһаппаттара чуоккай эбит. Хайаан да мааны танас наада буолла. Танас булунар санааттан куорат ортотугар турар оџо танаһа атыылыыр маҕаһыыны кэтээтилэр. Ханан киирэн, ханна саһан үлэ кэннэ маҕаһыын иһигэр хаалыахха сөбүн үөрэтэн баран биир күн ким да көрбөтүгэр сөп түбэһиннэрэн кыра кладовка баарыгар киирэн хааллылар. Атыыһыттар барбыттарын кэннэ тахсаннар түүн хойукка дылы сиэкилэбэ көрүнэ-көрүнэ араас танас сыымайдаан мааны ыал оџотун курдук тобуктара да токуйбат гына ыга таннан кэбистилэр. Маҕаһыынтан тахсаары гыммыттара арай таһыттан хатыылаах. Түннүгүнэн тахсыахтарын киирбэт- тахсыбат курдук тимир эрэһиэккэннэн саба саайыллыбыттар. Уолаттар тахсар сирин көрдөөн эргийэн көрөн тахсар сир булбатылар. Онон килиэккэбэ хаайтарбыт кыыл курдук айманан иһэннэр уоскуйан сана былаан оноһуннулар. Былааннара оџолуу боростой, аан кэннигэр саһан атыыһыт киирэрин кэтээн баран кэнниттэн атыылаһааччы курдук батыһан киирии. Итинник сарсын сарсыардааны мантан тахсар былааннарын толкуйдана охсон баран маҕаһыын сэбиэдиссэийин ыскаабыттан ас ылан тото аһаатылар уонна сэбиэдиссэй дьыбааныгар сытан бэт үчүгэйдик утуйан буккураһан хааллылар. Сарсыарда былааннарын курдук маҕаһыын үлэһиттэрэ кэлэн киирэллэригэр аан кэннигэр саһан биэрбиттэрэ. Аһалларын кытары кэннилэриттэн бастагы атыылаһааччы курдук эмискэ баар буола түспүттэрэ. Кырдык-хордык танас көрдөбө буола сылдьан тыаһа суох сүтэн хаалтара. Биир да маҕаһыын үлэһитэ оџолор киирэннэр хоһон, таннан тахсыбыттарын билбэккэ хаалбыттара. Маҕаһыын сэбиэдиссэй ыскаабыттан аһа аҕыйаабытын өйдөөбөтөбө, бары-барыта миэстэтигэр, уурбут-туппут курдук ып ыраас кылбайан турара. Сол күн кассаттан дьону кытары дьоһуннаахтык туттан, уочараттаһан тийиэн Москубаҕа дылы икки билиэт көрдөөн баран Свидетельство о рождении биэрдилэр. Ол свидетельстволарга көрдөххө докумуонна суруллубуттарынан биирэ Попов Александр Николаевич иккис уол Чалбанов Вячеслав Павлович диэннэр эбит. Дьэ ити курдук 1966 сыл сайын көрсүө баҕайы сирэйдээх-харахтаах, уон икки саастаах икки уол мүччүргэннээх сырыылары көрдүү түгэбэ биллибэт улахан Сэбиэскэй союз столицатыгар Москуба куоракка көтө турбуттара. Кинилэртэн туох оџолоргутуй, төрөппүттэргит ханналарый? диэн ким да ыйыппатаҕа.

Кэмэ оннук этэ.

1966 сыл сайын Союз үрдүнэн всесоюзнай розыска, икки 1954 сыллаах төрүөх, биирэ Попов Александр Николаевич иккиһэ Чалбанов Вячеслав Павлович диэн уон иккилии саастаах оҥолор сүтүлэр диэн биллэри и хас милиисийэ отделын аайы тарбаммыта. Оҥо таһы-быһа, ууга тааһы бырахпыттыы сүтэн хаалбыттара. Миирнэйинэн баран собуруу көппүттэрэ буолуо диэн биир да киһи төбөтүгэр киирбэтэбэ. Кырдьыгын эттэххэ саха киһитэ итинниккэ тийэ сайда илигэ. Онон Мирнэй аэропордугтан киирэн оҥолор көппүттэрэ буолаарай диэн ыйыппатахтара.

1967 сыл сайын, оҥолор сүппүттэрэ сыл буолтун кэннэ Сунтаар милиисийэтин отделыгар түрүлүөн буолар. Сүппүт оҥолоргут Попов Александр Николаевич уонна Чалбанов Вячеслав Павлович манна көһүннүлэр кэлэн ылаттаан- диэн ис хоһоонноох телеграмма Узбекистантан республикатын Ташкент куорат милиисийэтин отделыттан кэлэр. Ханна эрэ ойуурга кыыл баран, муна өлөннөр сүтүлэр диэбит оҥолоро сир түгэбиттэн Ташкент куораттан көстөн кэлэллэр.

Ол улахан эпипиэттээх сорука Сунтаар милиисийэтин отдела саамай сытыы, түргэн өйдөөх, саналаах- инэлээх сотруднигын Батыгыраһы оҥолору тылыгар киллэрэн куоттарбакка аҕалтыа диэн ыттылар. Батыгырас сурука киирэринэ Сэмэнэп Анатолий Афанасьевич. 25 саастаах старшина сыбаанньалаах, бэйэтэ хас да бытыгыраспыт уол оҥолордоох буолан оҥо аймахха сымнабас киһи. Уопсайынан да Батыгырас Сунтаар хаайыытын тойоно эрэри сэрии аччык кэмнэригэр эрэйдээх олобу олорон ааспыт буолан дьонно-сэргэбэ аһыныгас киһиннэн биллэр. Аанньаран дэриэбинэ иһигэр итирик киһи охто сытарын иһиттэбинэ салаасканнан бэйэтэ соһон аҕалан хаайыытыгар хоннорон таһаарыа дуо. Кыһын буолла да хаайыы ааныгар Батыгырас итириктэри соһорго анаан миэбэл онорор кэмбинээккэ онотторбут уһун салааскалара өйөнөн турар буолааччылар. Дьэ Батыгырас Ташкент куоракка айаннаан, муна-тэнэн эрэй бөбөннөн били уолаттара тутулан сытар отделларыгар тийэр. Биир идэлээх дьоно отделга үчүгэйдик көрсөннөр, уолаттар хааллан сытар камераларын чуолбанын аһан көрдөрдүлэр. Көрдөбүнэ наараба икки оҥо бииргэ хааллан сытар узбек дьонун кытары узбектыы туох да бэйэлэрин тылларын курдук кэпсэтэ, күлэ- сала олороллор. Туораттан көрүүгэ былырыынны тыа дэриэбинэтин оҥолоро буолбатах курдуктар. Атынырыы санаата гынан баран оҥолору таһааран көрүүһүннэринг диэбитигэр биир

хоско киллэртээн көрүһүннэрдилэр. Милиисийэ формата бүтүн союз үрдүнэн биир уонна атылы азиялы сирэйдээх буолан уолаттар Батыгыраһы узбек дии санаан атыныраабыт курдук көрүстүлэр. Сахалыы кэпсэтэн, албыннаһаары кэмпиэт, дыаабылака, виноград кэһии илдэ кэлбитинэн күндүлээн өр буолбата син киһилии буолан кэпсэтэн бардылар. Бу күн докумуоннарын оностон уолаттарын отделтан таһаартаата. Гостиницаҕа миэстэ ылан киирдилэр. Батыгырас уолаттарыттан оҕолорум котокулар, дьон эрэ буолларгыт миигин бырабан куотан хаалыман. Дойдубар Сунтаарга тиэрдэн баран ханна баҕарар бараарын. Убайгытын бырабан куоттугут да мунаммын дойдубун булан тийэр кыабым суох диэн көрдөһүү бөҕө буолбута. Батыгырас: - Оҕолорум котокулар, - диэн дынэр бэйэтин туһугар албыннаһан көрдөһүүтэ улахан дьонтон биирдэ да сылаас тылы истибэтэх оҕолорго аһара күндүтүк иһилибитэ. Тута аҕаларын курдук буола түспүтэ. Оҕолор куоттахпытына бу киһи кырдык мунаа хаалыа диэн куоппатахтара. Төрөөбүт сунтаарын булларбыттара, ол эрэри сөмөлүөт ааныгар милиисийэ массыыната оҕолору тутан ИВС ка илдээри манаан турара. ИВС диэн толору аата Изолятор Временного Содержания диэн оройуон отделын ахсын баар хаайыы дьиэтэ. Уон үстээх оҕолору улахан бөрөстүүпүннүктэри тутар курдук элбэх милиисийэ тоһуйан көрсүбүтэ уонна сонно наручниктыы охсоннор ИВС-ка аҕалан хаайталаан кэбиспиттэрэ. Аҕыйах хонук хааллан сыта түһээт уолаттар түүн хаайыы потологун үрэйэн күрээн хаалбыттара.

Манчаары уол хантан эрэ оскуома булан үрүт хаптаһынын сэмээр аала сылдыбыта. Онтон тахсыбыт опилканы хомуйан сиэбигэр уктан иһэрэ. Күнүс салгын сиэтэ таһааралларыгар биллибэтинэн опилкатын сиргэ тэбээн, буорга булкуйан тэпсэн кэбиһэрэ. Милиисийэлэр камераны бэрэбиэркэли киирэллэригэр потолокка аалбыт сири килиэп сымнаҕаһын илитэн сыбыыра биллибэккэ хаалара.

Күрүүр күннэрин убаастаабыт Батыгырас Уйбааннарын дыһуурустубата бүппүт күнүн талбыттара.

Сунтаар оройуонугар иккис төгүлүн хаайыылаахтар күрэтилэр диэн улахан аймалҕан саҕалам-мыта. Оҕолор хантан өйдөөн хаайыы потологун үрэйэн күрэзиттэрэ билиннэ дылы биллибэт. Ол кистэлэнэ Батыгыраска сытара эбитэ дуу. Туох да билбэт.

Ойуурунан курдары түһэн дойдутугар Элгээйигэ кэлбиттэрэ. Дэриэбинэ көстөр сиринэн, Бүлүү өрүс уңуор өттүттэн, Атыр күөлүн туһунан икки киһи киирэн арыы сыабын аннынан харбаан

туораат ойуурга түспүттэр. Ханна эрэ дьиэни халаабыттар, манна дьиэни аспыттар, онно көстөн ааспытар, манна көстөн ааспыттар - диэн омуннаах, эмиэ да кутталлаах, Манчаарылаах Чаалбаан туһунан кэпсээннэр Элгээйи нэһилиэгин толорон кэбиспиттэрэ. Уол дойдутугар тахсан абата суоҕар ийэтин көрсөн ааспыта. Дьон дэлби күүркэтэн кэпсээн сана хороччу улаатан ээр уон үс саастаах оҕотун аан дойдуга баппат бандьыын аатырдыбытын ийэ барахсан хайдах да гынан тохтотор да, оҕотугар тугунан да көмөлөһөр кыаҕа суоҕа. Элгээйи курдук улахан нэһилиэккэ Манчаары хаайыттан күрээбит диэн оҕо-дьахтар ойуурга-сыһыга сир астыы да тахсартан куттанар буолта.

Дэлби кыыллаан маннька тиэрдибит абата ити үлүгэр кэпсээннэ кирибит уолуттан бэйэтэ куттанан сэттэ кыра оҕотун быраҕан улуус түгэһэр, кыра нэһилиэккэ күрээбитэ. Уолаттар дьонно көстөллөрө сатаммат буолан сайылыкка көспүт пиэрмэ дьиэлэринэн, быраҕыллыбыт өтөх балаҕаннарынан сылдьан сайыны аһарбыттар. Кыһын кэллэ да дьиэҕэ кириэн тутуллабыт диэн уолаттар өйдүүлэрэ, онон кинилэргэ аны киэн сири булар толкуй үөскээбитэ. Күһүөрү ыаллартан кириэн саа, ботуруон, туһапка уорбуттара, онуоха - маныаха дылы аһыыр ас бэлэмнэнэн биэрэктэн тимир тыы корпуһун ыланнар үһүө буолан дьаакырыттан арааран үөс диэки анньынан кэбиспиттэрэ. Бу күһүнгү хараҥа түүн буолан ким да көрбөккө хаалбыта. Оҕолор санааларыгар саас таһаҕас таһар борокуоттар Дьокуускайтан кэлэллэр. Сүүрүк устун бара турдахпытына Дьокуускай куоракка туох да кыһалбата суох тиийэбит, улахан куоракка тиийдэхпитинэ булан сылдыахпыт диэн санаалаахтара. Сорох кэмнэ тыыларын эрдэн, сороҕор көннөрү сүүрүккэ оҕустаран айаннаан хаһыс да күннэригэр биир улахан дэриэбинэни ааспыттарын. Үс оҕо тыыннан устан иһэрин хаһыс да көрүүлэригэр рыбнадзор үлэһиттэрэ дыктиргээн тохтоппуттара. Ыраатар курдук онгостон иһэллэрин көрөн уолаттар тыыларын быаннан холбонон дэриэбинэҕэ состорон аҕалбыттара, дыкти оҕолор айаннаан иһэллэр диэн ити кэннэ милиисийэҕэ биллэрбиттэрэ.

Инньэ гынан тыыннан Дьокуускай куоракка тиийэрдии айаннаан испит уолаттар Ньурбаҕа тиийэн тутуullan хаалбыттара. Сунтаар милиисийэлэрэ кэлэннэр били сайын күрээбит хаайылыаахтарын ылан төттөрү тиэйэн аҕалбыттара. Икки уолу, Манчаарылаах Чаалбааны хаайбыттара, үһүс уолларын Миисэ Захаровы күүспүтүнэн ильдэ сылдыбыппыт диэн буруйу бэйэлэригэр

ылынан табаарыстарын ыыттаран кэбиспиттэрэ. Дьэ хантан тугу уорбуттарын, тугу гыммыттарын силиэстийэ бөҕө барар. Соннук бириэмэ бөҕө баран сир тоһор. Биир күн киэһэлик уолаттар туалекка тахсабыт диэн иккиэн милиисийэ харабыллаах тахсаллар. Милиисийэ киһитэ туалет ааныгар манаан турар. Уолаттар суохтар да суохтар, тахсыбаттар. Дьиктиргээн туалетын ааннарын хатыырын тоҕута тардан аһаттаан көрбүтэ уолаттара суохтар. Туалет дьөлөбөһүнэн түһэн кэннигэр кыра аһаҕас баарынан тахсан барбыттара ырааппыт. Отделга күрүөйэхтэри тутарга план перехват бөҕө оноһуллар. Сунтаарга хас суол муннугун ахсын милиисийэлэр, ДНД лар тахсаллар. Нэһиликтэр ахсын кутталлаах хаайыылаахтар күрэтилэр диэн биллэриилэр бараллар. Күрүөйэхтэр соннук сураҕа суох сүтэн хаалаллар. Милиисийэлэр уолаттары көрдүү сатаан баран туохха эрэ түбэхэн өллүлэр ини диэн саныыллар. Ол эрэри сэрэххэ диэн эмиэ күрүөйэхтэргэ всесоюзнай розыск биллэрэллэр. Уолаттар умнуллан бүппүттэрэ ырааппытын кэннэ, сыл буолан баран Ленинград куораттан Сунтаар милиисийэтин отделыгар сүппүт оболоргут Попов Александр Николаевич уонна Чалбанов Вячеслав Павлович манна көһүннүлэр, кэлэн ылаттаан-диэн ис хоһоонноох телеграмма кэлэр.

Издээннээх уолаттар аны Ленинград куораттан көстүбүттэригэр Сунтаар милиисийэтин отдела ынырыа уйатын курдук тоҕу тардыллан хаалар. Былырыын биир сыл иһигэр ити уолаттар иккитэ күрээннэр аймалҕан бөбөнү таһаарбыттара. Ол охсуутугар бүтүн Сэбиэскэй Сойуус үрдүнэн ИВС-тарга икки төгүл уларытыы кирибитэ. Бастаан хаайыы камераларын потолоктарын бөбөрөгөтүү саҕаламмыта. Ол үлэ бүтэрин кытары күһүн хаайыы олбуорун таһыгар турбут туалеттары олбуор иһигэр көһөрөн киллэрии саҕаламмыта. Сорохтор олбуордара кэнэтиллэн туалеттарын таһынан эргийбитэ. Манчаарылаах бу сырыыга кэллэхтэринэ аны тугу гыналлара биллибэт этэ. Отдел салалтата ол иһин уолуйбута. Тойотторго да сыл ахсын быыгабар ылыы сыаннан-арыыннан аҕаабата чуолкай этэ. Уолаттары сылгылата тэрийэннэр эмиэ Батыгырастарын ыыталлар. Киниттэн атын итинник эппиэтинэстээх дьыалаҕа сөбүлэхэн барар да киһи отделга суох. Бу сырыыга уолаттары былырыынны кыра уолаттар буолбакка хайыы- үйэ криминал суолун иһин бары ааспыт бөрөлөр буолтара буолуо. Куотабыт диэтилэр да куотуохтарын сөп. Кыыллыйбыт уолаттар күүстэринэн да түһүөхтэрэ диэн сүрдээбин сэрэбэтийдиллэрэ.

Дьинэр да оннук этэ. Үс төгүл тутуллан кылгас да кэмнэргэ

буоллар хааллан олоро сылдыбыт кэмнэригэр сүрдээх элбэх хаайыы үөрэбин ааспыттара. Воровской сокуон, воровской понятие диэннэри билбиттэрэ. Ону таһынан онно- манна сырыттаختарына уоруу араас албастарыгар үөрэтээччилэр да, уорууга мастер класс көрдөрөөччүлэр да баар этилэр. Кинилэр бары Вор должен одет стильно диэччилэр. Онон төһө да маннык бырадьаагы сылдыар оҕолор диэтэргин танаастара- саптара куруук тып курдук мааны, ып- ыраас, өтүүктээх, мааны ыал оҕолорун курдуктар этэ. Ханнык баҕарар үлэбэ, ханнык баҕарар идэбэ учуутал көстөөччү, кинилэр сылдыар кэмнэрэ, сылдыар сирдэрэ биир буолан дэннэ да буоллар уоруйахтары көрсөн ааһааччылар. Ол кэннэ бэйэ- бэйэлэрин кытары дыкти ситиминэн сибээс тутан ким ханна, тугу гына сылдыарын билсэ сылдыаллар.

Манчаарылаах Чаалбаан сороҕор поездка олорон төттөрү- таары айанныыллар. Ол сылдьан айанныыттартан сыһа туттаран хармааннарын сахсыйаллар, сороҕор харчылаах кумааһын- ныктарын сойботоллор. Биир күн оннук айаннаан истэхтэринэ купеларыгар ыарахан, улахан суумканы нэһиилэ соспут саас ортолоох киһи киирэн кэллэ. Миэстэтин булан, остуолга бытыылка буюкка туруоран аһаан барда. Манчаарылаах харахтара ыарахан суумкаҕа иннэн арахпат, санааларыгар ити үлүгэр ыарахан суумка иһигэр туох эрэ сыаналаах баай баар буолуохтаах. Уолаттар көрө-көрө көрбөтөбө буолан кирийэн оронноругар сыталлар. Түүн харанарар, поезд айаннаан күпсүтэр, сорох сороҕор хаһыытаталаан ылар. Айанныыттар утуйан бардылар. Дьэ оннук сикситэн айаннаан иһэн улахан суумка хаһаайына буюккатын бүтэрэн оронун оностон утуйарга барда. Тоҕо эрэ нэһиилэ соһон киллэрбит суумкатын кисти- харайа сатаабатаҕа. Уолаттар да ону улаханна уурбатахтара, суумка ыараханыгар уонна улаханыгар абылаппыттара. Оҕо санааларыгар толору көмүс эбэтэр боростой киһи билбэт сыаналаах баайа баар буолуон сөп курдуга. Түүн дьон бары утуйбутун кэннэ туран тыаһа суох таннан -саптан баран суумкаларын нэһиилэ сыһан- соһон поезд холбоһор сиригэр, кэннигэр, аанна аҕаллылар. Биир кэмнэ, өбүллүүгэ поездара тилирдээн- талырдаан бытаарар кэмигэр ыарахан суумкаларын аллараа быраҕан баран иккиэн утуу-субу аллараа диэки харанаҕа ыстанан кэбистилэр. Туох да көстүбэт харанатыгар ыстаныыга маска, тимиргэ, баҕанаҕа түһэн дэннэниэхтэрин, өлүөхтэрин-сүтүөхтэрин да сөп этэ. Уолаттары бу да сырыыга изиэхситтэрэ көрөн арчылаатаҕа буолуо, этэннэ сиргэ атахтара булаатын кытары төкүнүһэн хаалтара, онон туохтарын да

өлөрбөтөхтөрө. Төптөрү хаамсаннар, көрдөөн улахан суумкаларын булбуттара. Баайдаах суумка иннилэригэр үллэ сытарын көрөөт иккиэн сүрэхтэрэ тиниргэччи тэбэн чэчэгэйдэригэр биллибитэ, үөрүү мунура суох курдуга. Дьэ үөрүүлэриттэн өрө ыстана-ыстана сүүрэн тийэн суумкаларын арыя баттаабыттара барыта өрүс тааһынан толору хааламмыт буолан биэрдэ. Көрбүттэрин итэҕэйбэккэ иккиэн Оо диэн саҥа аллайдылар уонна тылларыттан матан олоро түстүлэр. Суумкаларын хос хаһан тибийэн көрбүттэрэ хас биир таас тус туһунан суруктаах кумааҕы сыһыарыылаах буолан истэ. Туох акаары киһитэ бу үлүгэр өрүс тааһын соһо сылдыбыта буолуой диэн хомойуу бөбөтүн хомойдулар. Бу устар сайын тыа, тайҕа бөбөтүн кэтэн, хомуйар бөбөтүн хомуйан, үлэ бөбөтүн үлэлээн, сыһан-соһон иһэр геолог таастаах суумката этэ. Уоруйах уолаттартан Воровской фортуна таннары хайыспыта.

Геолог сарсыарда уһуктубута ороннорго кылаһан сыппыт оҕолор да, сай устата үлэлээн хомуйбут таастаах суумката да суох этилэр. Уолаттар таастаах суумканы соскойдоһоору астаах суумкаларын поездка хаалларан кэбиспиттэрэ. Дьонноох сиртэн аһара ыраах түспүттэр этэ аччыктаан быста сыһан дьиэлээх сиргэ тийибиттэрэ.

Биир күн маньы сытан, хас да күн кэтээн үөрэппит баай тутуулаах мас дьиэҕэ хаһаайыттар барбыттарын кэннэ киирдилэр. Барыта чин тутуулаах мааны дьиэҕэ киирэннэр мээһэ ону-маньы хаспакка чинчийэн көрө сылдьан Манчаары утуйар хоско киирэн орон анныгар балекка диэн обургу суумка турарын көрдө. Чөкө баҕайытык ууруллан турар балекканы сэрэнэн аспыта тобус толору харчы буолан биэрдэ. Маннык түгэни нууччалар Подфартило фраеру диэх этилэр. Бу ахсаана биллибэт элбэх харчылаах суумканы булан баран уолаттар тутта дьиэттэн куотарга бардылар. Уолаттар сыалай суумка харчыны куруук соһо сылдьар кыахтара суох. Бэйэлэрэ да тимир суол вокзалынан, сороҕор пустой турар дача дьиэлэринэн хоно сылдьаллар. Онон суумкаларын тимир суол вокзалыгар камера хранения вокзал биир муннугар турар тимир дьааһыкка укулар. Харчыланан баран уолаттар амыарыка диэн сиргэ барар санааланан хайдах ол дойдуга тийэри билэ сатыыр мөккүөргэ түспүттэрэ. Кинилэр обургулар уһаабыттара буоллар ол кэпсэллээх амыарыкаларыгар да тийиэхтэрин сөп этэ. Ону эмиэ биир түгэн боппуруостарын быһааран кэбиспитэ. Камера хранения аанын аһан суумкаларыттан киипэлээх харчы ылаары турдактарына вокзал харабыла милиисийэ түбэһэ түспүтэ.

Оболор дынэ эрдэ сэрэх бөбө этилэр эрэри тула көрүнээт ким да суох эбит дии санаан бу сырыыга сэрэхтэрин сүтэрэн биэрбиттэрэ... Муннуктан тахсан кэлбит милиисийэ бу хороччу улаатан эрэр оболор харчылары элбэбиттэн соһуйан өлө сыспыта. Тута, - Ну-ка ребята пойдёмте, - диэн буолта уонна вокзал иһигэр баар дежуркаҕа соһоттоон илдьибитэ. Баһаам элбэх харчылаах балекка иһиттэн уолаттар свидетельство о рождении диэн свидетельстволара салаппаанна суулланан сылдыара көстүбүтэ. Ол кэннэ уолаттары көрдөөн всесоюзнай розыск биллэриллибитэ тахсан кэлбитэ. Хаччылаах балеккаларын былдыаан ылбыттара уонна дойдуларыгар уолаттаргытын кэлэн ылын диэн биллэри ыппыттара. Ол хаччы государствоҕа барбыта дуу, милиисийэлэр бэйэлэрэ үллэстэн кэбиспиттэрэ дуу, туох да билбэт. Билэр да кыабын суох.

Батыгырас уолаттар сытар изолятордарыгар эмиэ дьаабылыкалаах, виноградтаах, кэмпииэттээх кэлбитэ. Уолаттар кинини саамай күндү, чугас киһилэрин курдук үөрэ көрсүбүттэрэ. Ол эрэри кинилэр былырыынны мэник-тэник, кыраттан үөрэн экири, харахтара кылабачыһа түһэр оболор буолбатах, атын, туспа эйгэ дьоно буолбуттара көстөрө. Туох кэпсэтиини барытын болбойон истэ, өйдөөх харахтара кинини кэтээн көрө, санатын сыаналыы олороллоруттан соһуйбута. Уолаттар бу сыл уон түөрт саастарын туолбуттара. Батыгырас уолаттартан эмиэ Баһаалыста миигиттэн куотуман, куоттугут да дьиэбин булан тийбэппин. Дойдугутугар тийдэххитинэ бэйэбит билээрин - диэн көрдөспүтэ. Уолаттар сөбүлэхэн илии тутуспуттара, воровской понятие диэни билиммит уолаттарга илии тутуһуу сокуон этэ. Ити кэннэ уолаттар Батыгыраһы бэйэлэрэ батыһыннара сылдыбыттара. Гостиницаҕа, ресторанна бэйэлэрэ төлөөн сырытыннарбыттара, оболоргор кэһиитэ ыл диэн харчы бөбөтүн биэрбиттэрэ. Ол икки сырытын милиисийэ старшината Батыгырас төһө эмэ бизс уонтан тахса сыл ааспытын иһин умнубакка, “Мин уолаттарым” диэн сөбөн-махтайан кэпсиир диэччилэр.

Бу сыры кэнниттэн уолаттары иккиэннэрин малолетка диэн оҕо хаайыытыгар үстүү сылга ыыталаабыттара. Малолетка диэн ол саҕана аата эрэ этэ. Араас дьон, оннооҕор вор законе диэн хаайыылаахтарга саамай үрдүк статустаах дьоннор кытары бааллара. Хаайыыга олорбут үс сылыгар Манчаары, улуу ойуун үс сыл эттэтэрин курдук үс сыл араас уоруйах дьон саамай үрдүкү оскуолаларын ааспыта.

1980 сыл сааһыары Саха Автономнай Республикатын Үрдүкү Сэбиэтин Бэрэссэдээтэлэ Александра Яковлевна Овчинниковаҕа ыраах собуруу дойду хаайыытыттан дыкти сурук тийэн кэлэр.

Ол сурук ис хоһооно маннык этэ.

Убаастабыллаах Александра Яковлевна собуруу үлэннэн көннөрүллэр лаабыртан Попов Александр Николаевич суруйабын. Сааһым сүүрбэ биэһим, бу орто дойдуга оморбут сүүрбэ биэс сылбыттан анаарын кэринин хаайыылары кэрийэн омордум. Ол аата оҕо сааспыттан. Хаайыыттан тахсарым үс ый хаалла. Мин киһиттэн уратыта суохпун, арыгы испэппин, табаах тардыбаппын гынан баран дьылҕам маннык ыар олоххо тиэртэ. Кэннибэр алта балыс оҕолор бааллар. Бырааттарбын балтыбын иитэргэ ийэбэр көмө буолуом этэ. Дойдубар тийдим да син биир хаайыы дойдулуохтара, онон сирбин уларытан Дьокуускай куоракка олохсуйарбар уонна үлэ булан үлэлиирбэр баһаалыста көмөлөс. Сорох бырааттарбын бэйэбэр ылан, үөрэттэрэн үөрэхтээх үлэһит дьон буолалларыгар көмөлөһүөм - диэн этэ.

Араас сурук, араас көрдөһүү Үрдүкү Сэбиэккэ киирэ турара эрэри хаайыылаахтартан биирдэ да маннык көрдөһөр сурук киирбэтэх буолан Александра Яковлевна болҕомтотун улаханник тарды-быта.

Александра Яковлевна бэйэтин кэмигэр саха омук дьолугар төрөөбүт дьахтар. Анаардас норуотун туһугар диэн үлэннэн эрэ омороро, иннэ гынан тус бэйэтин олохун да тэриммэтэҕэ дириллэрэ.

Ыппыт суругар эппиэт Манчаарыга өр буолбакка кэлбитэ. Босхолонон табыстын да Дьокуускай куоракка Саха Сирин Үрдүкү сэбиэтигэр миэхэ кэлээр - диэн сурук Александра Яковлевнаттан кылгаһа.

Манчаары Ленинградтан оҕо саас романтикатынан Америкалыыр былааннаах сылдьан тутулан баран үс сылын иркутскай лаабырыгар оморон тахсыбыта. Босхолоноот, көнүлгэ тахсыбыт уол ахтылбанаах дойдутугар, ийэтигэр, дьиэтигэр, бырааттарыгар үөрэн-көтөн, долгуйан аҕай кэлбитэ. Уон түөрт саастаах оҕо барбыт буоллабына хайыы-үйэ сокуоннай сааһа чугаһаабыт, төһө да хаайыы кэмчи аһылыгар сырыттар улаппыт, модьураабыт уол дьиэтигэр молорус гына түспүтэ. Сотору уон абыс сааһын туолбутугар армияҕа бара сатаабытын хаайыыга сылдыбыккын диэн ылбатахтара. Хаайыылааххын диэн үлэҕэ да чугаһаппатахтара. Дьон киниттэн куттанан кэпсэппэтэ, ыраабынан эргийэллэрэ, сорохтор куота көтөллөрө. Ити барыта оҕо эрдэбинэ

аатырбыта бэрдиттэн эбитэ буолуо. Онон билсэр, кэпсэтэр эргимтэтэ эмиэ бэйэтин курдук хаайыыттан эргиллибит дьон буолан хаалбыта.

Оттон хаайыылаахтар тылларынан эттэххэ подельнига Чаалбаан Слава эмиэ “От звонка до звонка” хаайыыга олорон кэлбитэ. Кэлэн да уһаабатаҕа, саһаан тизэсэ көмөҕө барсан иһэн холуочугар тэптэрэн оннообор поезтан ыстаныллыбыта диэн беларус тыраахтыртан ыстанаары көлүөһэ анныгар түһэн, былыргы Манчаарыттан ордук сырыылаах чабылхай уол оҕолортон биирдэрин олоҕо соннук быстан хаалаахтаабыта.

Манчаары билсэр, хаайыылаахтар диэн аатырбыт дьоно үксэ былаас политикатыгар дуу, дьон сэнээһиниттэн, батталыттан, атаҕастааһыныттан эбитэ дуу, бары бэт кыраттан хаайыыга ытыллыбыт эдэр дьон этилэр. Нэһилиэк сэбиэтэ, участковой милиисийэ, нэһилиэк активистара тэрийэ охсон, сууттатан үөрө-көтө хаайыыга утаарбыт уолаттара дойдуларыгар эргиллэн кэллэхтэринэ аны хаайыылаахтар диэн бүтүн нэһилиэк дьоно куттанан, аттыларыгар да чугаһаабат буолаллар. Ол кэннэ кутталлаах хаайыылаахтар диэн үлэбэ ылбакка гынан, хаайыыга төттөрүүһү сатыыр мөккүөргэ түһэллэр. Дойдуларын үөрэн-көтөн булбут уолаттар өтөр буолаат барар кэлэр сирэ суох гына күрүөбэ хааллыбыт кыыл курдук буолан хаалаллар. Соннук Манчаарыны эмиэ уһаппатахтара бары куолаан уолу иккиһин хаайыыга түөрт сылга ыппыттара. Ол кэннэ үөрэн -көтөн үсүһүн эргиллэн кэлээхтээбитэ да түмүгэ эмиэ биир оннук этэ. Хас хаайыыттан табыстабын ахсын дойдутугар - Итиэннэ хаайыыга төннүөм суоҕа - диэн баҕа санаалаах кэлэрэ. Кинини кэлин рецидивис хаайыылаах диэн собуруу эрэ хаайыыга ыталлара. Ханнык да лаабырга тийдин эрдэттэн Манчаары кэлэн иһэрин билэн олорор буолаллар.” Бродяга вернулся” диэн үөрүүлээх көрсүһүү онороллор. “Вор в законе” диэн хаайыыга аптарытыаттанар дьон Манчаарыны “Вор в законе” оноро сатыылларын ылыммат этэ. Ол ыарахан тыыннаах, хаайыылаахтар эрэ тустара диэн олохторугар көрүүлээх дьон алмаастаах, көмүстээх сиргэ бэйэтиттэн төрүттээх киһини олордоннор зоналар общактарыгар элбэх үп- харчы киллэрээри гынан эрдэхтэрэ. Алмаас уонна көмүс КГБ уонна МВД кытаанах хонтуолугар турара, онтон биир устуука алмааһы, грамм көмүһү уордарбаттарын өйдүүр буолан атын хаайыылаахтар ымсыылар короналарыгар кини саарамматаҕа.

Манчаары хаайыыга олорор кэмигэр кини кэнниттэн төрөөбүт

тохсуска үөрэнэ сылдыр быраата эмиэ оҕо хаайыытыгар түбэспитэ. Мэнээк саната суох кыра унуохтаах уол оҕолор туораталларын иһин оскуола биэчэригэр сылдыбат бэйэтэ биирдэ киэргэнэн биэчэргэ кэлбитэ. Тоҕус сыл бииргэ үөрэммит уолаттара, - Эн баҕас тоҕо манна кэллиң- диэн таһырдыа соһон таһааран сэриилээн кырбаан бараллар. “Тот оҕото дохсун, баай оҕото бардам” диэн былыргыттан кэпсэнэр, сэттэ оҕолоох анаардас дьахтар туга кэлиэй. Уол кырбана сылдьан абаккатыттан биричиинэй быһабынан охторон тэбиэлиэ сылдыр уолаттартан биирдэрин буукка анньар. Быһабынан анньыллыбыт уол ийэлээх аҕата учууталлар, нэһилиэк мааны, баай ыала. Манчаары бандьыт быраата хайаан да хаайыыга барыахтаабын курдук суут буолар. Уол кырбаммыта аахсыллыбат, - Оҕо эрэ охсуһар, ол аайы быһахтанан иһэр сатаммат - диэн тыл бөҕө этиллэр. Дьинэ Манчаары быраата ол уолаттары кырбаталаабыт буоллун. Оҕо эрэ охсуһар диэн буолуо биллибэт этэ, уларыян Манчаары быраата баппат, оҕобутун кырбаабыт, сиэбит диэн син биир хаайыа этилэр. Уолу оннук үс сылга хаайтаран кэбиспиттэрэ. Оҕолорун көмүскүүр дьон бу, хаайыыга ыппыт уолларын, - Оҕом котоку - диэн эмиэ таптыыр ийэлээбин өйдүү да сатаабатахтара. Ийэ барахсан төһө эрэ ытаата. Ийэлэрэ барахсан оҕолорун иитээри сүөһү, сибиинньэ бөҕөтүн иитэрэ. Оҕолоро кыраларыттан хотонно тэннэ сылдьан көрсөллөрө. Биир күһүн хас да сибиинньэни өлөрөн, этин атыылаан, ийэлэрэ оҕолоругар оскуолаҕа кэтэр таһастарын, кинигэлэрин, тэтэрээттэрин ылаарыгар сырытта. Күһүңнү хараҥа кизһэ участкай Павлов милиисийэ, нэһилиэк Сэбиэтэ, өссө икки билбэт киһилэрэ массыынаннан кэлбиттэрин оҕолор түннүгүнэн көрөн, ааннарын хатаан кэбистилэр. Оҕолор барахсаттар ити дьон үтүөнү санаан кэлбэтэхтэрин сүрэхтэринэн сэргэбиттэрэ.

- Аанньытын аһын! - диэн хаһыыны кытары тонсуйан дирбийии саҕаламмыта. Оҕолор бары аан туттабыттан тутуһан тардыһа сатаабыттарын улахан дьон ас гыныа дуо?, хатыырдары баҕастары оҕолор күүлэҕэ онон-манан ыһылла түһүөхтэригэр дылы туура тардан ылбыттара.

Хабырдык киирэн былаас дьоно анаардас дьахтар дьиэтигэр дьэгдьиэр бөҕө онорбуттара. Матарааһын анныгар, оҕолорбор диэн хаһааммыт харчытын уоруйах уолун биэрбит харчыта буолуо диэн туох да докумуона суох былдыаан барбыттара. Былаас дьоно былдыаабыт харчытын ким ирдэһэн көрдүөй, суох буоллаҕа. Төһө харчыны онно ылбыттарын ким да билбэт. Икки атах аһымматабына тугу да аһыммат.

Манчаары хаайыыга олоруохтаах срога бүтэн, этэргэ дылы от звонка до звонка олорон, босхолонон дьоллоох Дьокуускайга көтөн кэллэ. Аэропорт вокзалыгар киирбитэ Сунтаар хаайыылаахтара Тупор Федя, Дьяак Хааса салалталаах кэтэһэн тураллар эбит. Бу төгүрүк тулаайахтары детдом, интернээт, иитэлээн дьон гыммыт оҕолоро улаатаннар эмиэ буккуллан үксүгэр хаайыы дьиэлэммит, кини оборчотуттан тахса илик уолаттар. Дьинэ хас эмэ сыл хаайыыга олорон баран сана көнгүлгэ тахсыбыт дьон билэрэ эрэ хаайыы олоҕо. Онон кэпсэтиилэрэ барыта хаайыы тула буолар. Туораттан көрөргө бары да хааман-сиимэн суккулдьуспут, өрө көрбүт, мөлтөбү таах тырыта тытан кэбиһиэх сур бөрөлөр.

Куорат таһыгар уларсан олорор дача дьиэлэригэр таксиннан начааскуһуурдан аҕаллылар. Дача дьиэтин иһигэр киирэн Манчаары дьиэ иһин эргиччи көрбүтэ ып ыраастык хомуллан, иһит -хомуос сууллан, сааһыланан турар. Дьиэ иһигэр кир-хох, сууллубатах иһит-хомуос ыарыы төрдө диэн аптарытыаттаах хаайыылаахтар отой сөбүлээбэттэр. Бу дьиэ хаһаайытара зонаҕа убаастанар дьон буолара дьиэлэриттэн, иһиттэриттэн- хомуостарыттан көстөрө.

Көнгүлгэ тахсыбыт үөрүүтүн бэйэтин курдук муннаах -таннаах олохтоох уолаттардыын биир күн сууйан, аһаан- сиэн айманнылар. Иккис күнүгэр сытан сынньанан баран үһүс күнүгэр куорат ортотугар турар Саха Республикатын Верховнай Сэбиэтин дьиэтигэр Александра Яковлевна Овчинниковатын көрсө барда.

Александра Яковлевна Манчаарыга анаан куорат салалтатын кытары кэпсэтэн Сайсарыга иккис Парковая уулусса 47 тигэр турар икки квартиралаах мас дьиэттэн биирин бэлэмнээн турара. Үлэтин правительство котельнайыгар миэстэ быһаарыллан киирдэ да үлэлээн барарын курдук кэпсэтиллибит этэ. Хаһан да киһилии сыһыаны бэйэтин курдук хаайыылаахтартан атын дьонтон көрсүбэтэх Манчаары мантан улаханлык долгуйбута. Санаатыгар итиэннэ көнө суолга киирэн, дьон курдук үлэлээн, бырааттарын куоракка аҕалан үөрэттэрэр былааннаммыта. Дьинэ ол былаана киниэхэ кыаллар кыаҕа суоҕа. Оҕо сааһыттан саха сиригэр, собуруу дойду араас лаабырдарын кэрийбит, хаста да хайыыттан күрээбит, хаайыылаахтар ортолоругар кэпсээнтэн кэпсээннэ сылдьар тыыннаах легенда этэ. Бэйэтэ да, бэйэтин курдук эрэдээх-муннаах биир олохтоох дьоно киниэхэ чугас, аймах-билэ дьонун курдуга. Өр сылларга бииргэ араас лаабырдар тымныы буурдарыгар харабыл милиисийэлэр эрэһиинэ дубинкаларынан үлтү сынньыллан хаанынан хотуолуу сыппыт кэмнэрдээх дьоно көмө көрдөөн

дуу, эбэтэр бэйэлэрин ыккардыла-рыгар быһаарыллыбатах мөккүөрдэрин быһаартара дуу? - кэллэхтэринэ хайдах akkaастый.

Уоруйах дьонно кини өссө биир сыаналааба, ханнык бабарар күлүүһү, араас уустук оноһуулаах сейфэ хатыырын аһара. Уораары аанын аһан киирбит дьиэтигэр харчы, көмүс оноһук ханна сытарын аптаах киһи курдук билэрэ.

Онон криминальной эйгэ киниттэн хайдах да тэйэр кыаба суоҕа. Манчаары уһаппакка котельнайыгар үлэбэ киирбитэ. Сайынны кэмнэ котельнай кыһынны бэлэмэр үлэлэһэн баран күһүөрү сөмөлүөтүнэн баран дойдутуттан үс бырааттарын аҕалбыта. Манчаары оҕо эрдэбинэ уоруйахтар этэр “Вор всегда должен стильно одеваться” диэн тылларын куруук тутуһа сылдьара. Онон аэропортка көбүс көнө унуохтаах, хара көстүүмнээх, манан сорочкалаах, харахаалтыстаах, хараачыкылаах, правительствоттан сунтаардыыр уонна төннөр броньнаах киирэн кэлбитигэр улахан тойон киирдэ диэн сүүрүү-көтүү буолбутара. Аһаардас килэбэчигэс хара бачыынката да сүрдээх, убаастыыр көрүн биэрэрэ. Төрөөбүт дойдутугар сунтаардар да билбэтэхтэрэ. Арай дьиэтигэр тийэн сырыттабына ыаллара эмээххиттэр көрөн баран сөбүү бөбөтүн сөбөн бэйэлэрин ыккардыгар:

- Ити хаайыылара диэн үчүгэй да дойду быһыылаах. Таһаараа Манчаары миниистир курдук мааны танаастаах. Уойбута-топпута сүрдээх. Барбах правительство броньунан бырааттарын ыла кэлбит. Собуруу илдьэн үөрэттэрэр үһү. Бэйэтэ хаайыттан уопускаба кэлбит - диэн туох эрэ ырай олобуттан кэлэ сылдьар киһи курдук кэпсэтэллэрэ иһиллибитэ. Диэх да курдуга. Сопхуоска үлэлээн мунналар оҕонньотторугар оннук мааны таһас кэлиһи дуу, оҕолорун собуруу үөрэттэриһилэр дуу. Онон оҕонньотторун хаайыыга да барбаккын диэбит курдук көрөн олобруттар да бааллара. Ийэтэ уола куоракка дьиэлэммитин, правительствоба үлэбэ киирбитин истэн, өйдөнөн син киһи буолбут диэн үс быраатын биэрэн ыппыта. Куоракка кэлэн Манчаары уолаттарын сүүрбэһис нуучча - саха оскуолатыгар киллэртээбитэ.

Уолаттар саха кылаастарыгар киирэн үөрэнэн барбыттара. Үөрэхтэрэ саҕаланарын кытары уолаттарга тутта туһунан кыһалба тирээн тахсыбыта. Нуучча оҕолоро күн ахсын оскуолаба, суолларыгар манаан кырбыы сатыыр буолбуттара. Онон оскуоланнан, уулуссаннан куруук охсуһуу аргыстаах оҕолор буолбуттара. Ханна да барар кэлэр сирэ, көмүскэлэ суох оҕо охсуһар диэн сор, олохтоох, ийэлээх-аҕалаах уолаттарга тыаттан

кэлбит оџолору маньы сылдьан кырбааһын диэн көр буоллаҕа.

Манчаарыны да урукку олоҕо сүгүн олордубатаҕа. Дьиэлэригэр түүннэри - күнүстэри араас дьон киирэн кэлэрэ. Күнүс котельнайыгар үлэлиирэ, түүн араас хаайыылаахтар бүппэт кыһалҕаларын быһаарсара. Сороџор хастыы да күн сүтэн хаалара. Күлүгэ суох дьон син биир бэйэлэрин хараҥа дьыалаларыгар кинини тардан ылбыттара. Бу сылдьан куоракка үөрэттэрэ аҕалбыт бырааттарыттан тэйэн барбыта устунан биир сааскы ылааны күн уорууга түбэхэн хаайыыга баран хаалбыта.

Бырааттара, тохсус, сэттис, бэһис кылаас оџолоро биир да билэр киһилэрэ, аймаҕа суох улахан куоракка мунан хаалбыттара. Аһыыр ас да көстөр харчыта сүппүтэ. Тыыннаах буолар туһуттан уоран аһыыр дьылҕаламмыттара. Уолаттар убайдара түбэхэрин кытары аны дьиэлэриттэн үүрүллэн уулусса оџолоро буола түстүлэр. Онон-манан хонон, уоран аһаан сылдьан оскуолаларыгар үөрэнэ сатыыллар. Аны нуучча оџолоро хаамтарбат буолбуттарыттан охсуһаллара бэрдин иһин күлүгээн оџолор диэн икки кыра уолу оскуолаттан үүртэлээн кэбистилэр. Онно-манна, быраҕыллыбыт дьиэннэн, тымныы сарайдарынан хонон, тонууну -хатыыны тулуйбакка убайдара тымныйан балыыһаҕа киирдэ. Балыыһаҕа уолу үтө санаалаах быраастар түбэхэн киллэрбиттэригэр махтал этэ. Көрүүтэ-истиитэ суох хаалбыттики кыра уолаттар тыыннаах буолар туһугар куораты кэрийэ сылдьан уоран эрэ ас буолбуттара. Хайыыр да кыахтара суоҕа, онон убайдара Манчаары курдук уоруйах буолан бу Дьокуускай куораттан хаайыы дойдуланар турукка киирбиттэрэ. Убайдара Манчаары баарыгар аанын саппакка кэлэ турар табаарыстара сүтэн хаалбыттара. Уолаттар кыһын кэлэн, халлаан тымныйбыта буоллар туохха туохха тийиэхтэрэ биллибэт этэ. Күһүөрү, оскуолаҕа кириии аҕай иннинэ ийэлэрэ киһиттэн алҕас улахан уола Манчаары хаайыыга ололорун истэр. Тута күтүөтүн көрдөһөн уолаттарын көрдөтө Сунтаартан куоракка ытар. Дьокуускай курдук киэн куораттан көрдөөн уулуссаҕа сылдьар оџолору булар уустук соруктаах куоракка кэлбит күтүөт көрдөөбүтэ хаһыс да күнүгэр оџолорун уулуссаҕа көрсө түһэр. Дьэ итинник биэс ыйдаах сир-халлаан ыккардынааҕы кыһалҕалаах олох уолаттарга бүппүтэ.

Бу ыалга улахан уолу аҕата оџоттон туспатык үөрэтэ сатаан ииппитин содула кэнниттэн батыһа улаатан иһэр алта уолга барылары сабыдыаллаабыта. Бырааттарыгар эрэ буолуо дуо олол оџолоругар тийэ дьайбыта. Биир күн үһүс уол Борис саа уоруутугар

тутуллар. Онно туох да кыттыгаһа суох, ыал саамай көнө майгылаах, төрдүс уола Валентин кытары тутуллан өр силиэстийэбэ хааллар.

Валентины сыл анаара доппуруос бөбөтүн доппуруостаан баран босхолууллар. Борис, саа уорааччы уол түөрт сылга хаайыыга барар. Төрдүс мас көнө уол Гриша ханна да сылдыбат буолан туохха да түбэспэтэбэ. Бэһис уол Валерка онус кылааһы бүтэрбит сылыгар бүтэһик звонок бырааһынньыгар кулуупка туох эрэ буолуо диэн сүрэбэ сэрэйн барбатаба. Киэһэ үс, онуһу бүтэрбит кылаастар оҕолоро мустаннар кулуупка биэчэрдии сылдыаллар. Үөрүү мунура суох. Ол үөрүүлээх күн Үрэх төрдө диэн икки биэрэстэлээх сиртэн кулуупка, тутууга үлэлиир нууччалар кэлэллэр. Ханник эрэ түгэннэ оҕолордуун айдаарсаллар. Нууччалар Стас диэн уолу буукка быһабынан анньаллар уонна Үрэх төрдүгэр төннөн хаалаллар. Элбэх оҕо мустубута аанһа буолуо дуо, уол быһабынан анньыллыбытын көрөн баран ситиһиэххэ диэн буолар. Оннук үс кылаас оҕото бары бырааһынньык курдук айманан үрэх төрдүгэр бараллар. Ол баран иһэн дьиэтигэр үлэлии сылдыар уолу Валерканы уолаттар матасыыкылынан тийээннэр барбаппын дии сатаабытын хаайан туран илдэ бараллар. Өлүү болдьохтоох диебит курдук дьиэтэ барар суолларын кытыы-тыгар чугас турар. Ол сабана кылааска отучча оҕо үөрэнэр. Кыыстыын уоллуун үрэх төрдүгэр тобус уонча оҕо тийдэбэ. Роберт диэн уол саа була охсор. Оҕолорго киһиргээн буолуо дьиэни үрдүнэн, муннуктарын матаһыкылынан сүүрдэ сылдыан ытыалыыр. Оннук айманан устунан бүлүү өрүс биэрэгин үрдүгэр ыллаан туойан оҕолор сарсыарданнан тарбаһаллар Сарсыныгар сарсыардаттан выпускниктар нууччалары ытыалаабыттар диэн айдаан бөбө оргуйа түһэр. Нэһилиэк сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ, участковой Макарап сүүрэн -көтөн дьыала онороллор. Быһабынан оҕону анһааччы нуучча түбэһэрин оннугар көмүскэхэр аҕалара суох үс уолу, быһабынан анһыллааччы Стас Степановы, Роберт Макаровы уонна Валера Попову туттаран хаайтаран кэбиһэллэр. Сэбиэт бэрэссэдээтэлин бэйэтин соботох уола итиннэ эмиэ сылдыһар да тобо эрэ дьыалаба суох буолар.

Күһүн армияба барыам, ол кэннэ үөрэниэм диэн баба санаа ыра санаа эрэ буоллаба ол. Валерий Попову, Манчаары быраата ити дьыаланы тэрийээчи диэн көрөллөр. Валерий оҕолору аһынан бииргэ хааллан сытар уолаттарыгар үс эрэ этибит дэттэрэр. Иннэ гынан туох да буруйа суох үс уол түөртүү сыл хаайыыга баран хаалаллар. Хаайыыттан кэлбитин кэннэ сайын эмиэ туох

да сыһыана суох дьыалатыгар эрийэн хаайаары милиисийэлэр сырсыбыттарыгар сыһа туттаран Элгээйиттэн сатыы ньурбаҕа күрүүр. Паромна тутуохтара диэн паромтан аллараа өттүнэн киирэн танаһын салапаанна уган, төбөтүгэр баанан баран өрүһү харбаан туораат портка киирэн Новосибирскайга көтөн хаалар. Өрүс үрдүгэр туран көрдөбүнэ унуор милиисийэ массыыната турар. миигин манаан тураллар диэн сэрэйэр. Милиисийэлэр өрүһү туорууругар паромна тутабыт диэн аэропорка манаабатахтар. Новосибирскайга сылдьа сатаан баран, саһа сылдьар эрэйэ бэт эбит диэн дойдутугар төннөн кэлэр. Сунтаар пордуттан тута оройуон прокуроругар эрэйдээбэккэ хаайан кэбиһин диэн киирэн соһутар.

Киһитэ дьыалатын аһан көрөн баран буруйа суох эбикиин дьиэлээ диир. Сотору соһус буолан официально, буруйа суоххун диэн оройуон прокуроруттан сурук дьиэтигэр кэлэр. Арай күрээбэтэх буоллун, дьыала онгортон хаайыыга ытталлара хаалан турар.

Сэттис уол эмиэ улаатан хоройон иһэр, онус кылааска үөрэнэр. Биир күһүн субуота кизһэ уол биир кыыстыын уулусса устун куустуһан хаамсан иһэллэр. Интернат уопсайын таһынан ааһан иһэн утары биир учууталы көрсөн ааһар. Бу алҕас көрсөн ааһыы уол олоһор сүрдээхтик охсубута. Итиннэ дьынэ таптыыр кыыһыгар аралдьыйа кини ол учууталы өйдөөн да көрбөтөҕө.

Понедельник күн оскуолаҕа айдаан бөҕө. Интэрнээт уопсайын түннүгүн маһынан сууралаабыттар. Буруйдаабы көрдөөһүн буолар. Субуота күн Попов инэрнээт таһыгар сылдьар этэ диэн били суолга көрсөн ааспыт учуутала билээччи буолар. Попов үрдүгэр түһэллэр. Туох да сыһыана суох уол мин буотар дии сатыыр. Оҕолор бэйэлэрин силиэстийэлэринэн Толоон уола түннүгү алдыаппыта бил-лэр. Анараа уол ийэлээх аҕата хомуньуустар. Сопхуос бастын үлэһиттэрэ, чизс бочуот бөҕөтө. Дьэ уолу оскуолаҕа учууталлар кытары мөрөйдөөһүннэрэ саҕаланар. Уол ким түннүктэри алдыаппытын кытары этэн көрөр. Бүтэһигэр хомуньуустар, бүтүн оройуонна апаратыатыаттаах ыаллар оҕолорун хаайыыга ыттаралары ғынабын дуо. Убайдарын бары хаайыылаахтар, эн да олорон кэлиэн, бэйэбэр ылын диэн баран хаайтаран кэбиһэллэр. Соннук дьонтон кэлэйэн бэйэтин көмүскэммэккэ соннук сууттанан туох да сыһыана суох дьыалатыгар түбэһэн уол хаайыыга баран хаалар. Түөрт сыл буолан баран уол дойдутугар эргиллэр. Кэлээт да сарсыныгар Махсыымап диэн киһиттэн матаһыыкыл уларсан түөрт сыл анараатыгар интэрнээт иннигэр хаамсыбыт кыыһын көрсө түөрт көсөөх сийэ диэн сиргэ ыстаннарар. Үс хонон баран

төннөн иһэр, суолга участковай милиисийэ сатыы хааман иһэрин көрсөр. Участковай ааһан иһэр уолу куоластаан тохтотон, отделга бырах диэн көрдөһөр.

Дьэ бу тохтоон участковайы ылыыта, уол эбии түөрт сылга хаайыыга ыытыан хантан сэрэйиэй. Киһитин отделга аҕалар. Тугу да сэрэйэ илик уолга:

- Көрсүбэтэх да ыраатта отделга киирэ сылдыях, - диир.

Отделга кэпсэтэ-кэпсэтэ киирэллэр онтон эмискэ онно олорор милиисийэ уолаттарга бу Попову эбисийээнныккэ хаайан кэбиһин диир. Уол бабат дии түһэр.

- Матаһыкыллаах дьон ысқылааттан бурдук уораллар. Онно эн уорбаланабын .

- Хаайыыттан биэс хонуктаабыта кэлбитим, туохпар сиэтээри бурдук уоруохпунуй - хайыы үйэ эбисийээнныккэ хаайыллан туран быһаарсан көрөр.

Милиисийэлэр тахсан кэлээскэ матаһыкыл багажнигын аспытара биир куул бурдук сытар.

Уол ыксаан матасыкыл хаһаайынын кытары көрүһүннэрин-диир. Матасыкыл хаһаайына кэлэн: - Быраат дьыаланы бэйэбэр ылын, мин атаба суох киһи хаайыыга бардым да тыыннаах эргиллибэппин. Хаайыыга аһынан-танаһынан хааччыа туруом. Убайдарын да олорбуттара, бэйэн да олорон кэллин, сылдыбыт сириг - диэн көрдөһүү бөбөтүн көрдөһөр. Саамай кыра быраат онорботох дьыалатыгар иккиһин түөрт сылга хаайыыга баран хааллаба ол.

Бу, хайдах баарынан дьиннээх олохтон суруллубут кэпсээн бастакы төрөөбүт уол оҕону иитииттэн саҕалаан кэлин төрөөбүт уолаттар олохторо сибээстээбин. Дэриэбинэ олоҕо барыта бэт, үүт-тураан курдук эрэри ис иһигэр киирдэххэ уустуктардаах. Бу кылгас кэпсээннэ дьиннээх олоххо дьон-дьонно сыһыанын, сэнэһии-атаҕастаһыы да баарын көрдөрө сатаатым. Урукку салалтабыт, администрация, милиисийэ үлэтин түмүгэр төһөлөөх уол оҕо олоҕо огдолуйбута буолуой, бэйэбит сыаналаан. Бу сааһыран олорон санаатахпына бу Поповтар ийэлэрэ барахсан оҕолорун тустарыттан төһөлөөх хараастан, ытаан-соноон хас түүн утуйбатаба буолуой, ону ким да санаабатаба...

Аны дьиктитэ диэн ити буруйа суох хаайыыга барбыт уолаттарга олоро сылдыбыттара үйэлэрин тухары саната сылдыар хара мэн буолар. Ол мэн оҕолоругар кытары бэриллэр.

Эмискэ рацияба, - Сэрэнин дрон сылдыар - диэн биллэрдилэр.

Валерийга санаа ситимэ быһа барда. Аттыгар сылдыар  
уолаттардыын блиндажка куотан киирдилэр.

Салгыыта тахсыа...

Литературно-художественное издание

*Попов Валерий Николаевич  
Александров Иван Парфеньевич*

**Отец солдата  
Книга вторая**

Роман

Якутск, "СМИК-Мастер. Полиграфия", 2024  
На якутском и русском языках.

Уус-уран таһаарыы

*Попов Валерий Николаевич  
Александров Иван Парфеньевич*

**Саллаат абата  
Иккис кинигэ**

Сэһэн